

150847

**ONDOKUZUNCU YÜZYIL
KASTAMONU KONUTLARI
DEĞİŞİM SÜRECİ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı**

F. Feyzal AVCI
150847

**Nisan, 2004
İZMİR**

Yüksek Lisans Tezi Sınav Sonuç Formu

F. Feyzal AVCI tarafından Yard.Doç.Dr. Sedat EMİR yönetiminde hazırlanan “Ondokuzuncu Yüzyıl Kastamonu Konutları Değişim Süreci” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Sedat Emir

Yönetici

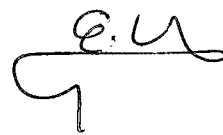
Prof. Dr. Hülya Koç

Yrd. Doç. Dr. Emel Kayın

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Cahit Helvacı

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmam boyunca fikirleri ve eleőtirileri ile araőtırmama yon veren değerli hocam Yard.Doç.Dr. Sedat Emir'e; yuğsek lisans eğitimim boyunca mesleğe ve hayata dair pek çok ders aldığım değerli hocam Oğr.Gor. Yuğsel Uğtungel'e; Kastamonu ile ilgili eski belgelere ulaőmamda yardımcı olan Kent Tarihi Muzesi'nden Fahri Oğbek'e; Kastamonu İl Kiltur Mtdurru Zuhtu Yaman'a; alan çalıőmalarındaki yardımları için teyzem Mualla Karatay ve kuzenim Bulent Syilemezoglu'na; çalıőmamın ana verilerini oluşturan konut rlvelerini kullandığım Kemal Kutgun Eyupgiller'e; dostluğu, desteği ve fikirleri ile her zaman yanımda olan Humeyra Akkurt Birol, Nezihat Koőkluėk ve Deniz Karaeğe'ye ve tez suresince bana her bakımdan yardımcı ve destek olan aileme ve eőime katkılarından dolayı teőekkur ederim.

F.Feyzal AVCI

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda onsekizinci yüzyılda İstanbul'da başlayan ve ondokuzuncu yüzyılda tüm ülkede yayılan batılılaşma sürecinde pek çok alanda değişimler yaşanmıştır. Ekonomik sıkıntılarla kentlerde başlayan göç ve kalabalıklaşma sorunu, batılılaşma çabaları ile kurumsal/yönetimsel alanda getirilen yeni düzenlemeler ve bunların etnik yapı, mülkiyet hakları, toplum ve meslek örgütlerinde yarattığı değişim, toplumsal yaşamı ve değer yargılarını değiştirmiştir. Kapalı ekonomik yapının ülke genelinde kırılışı, iletişim ve ulaşım olanaklarının artması ve merkez dışında taşrada da yerel sermaye oluşmasıyla toplumda sınıfsal bir tabakalanma ortaya çıkmıştır. Bu olgunun fiziksel çevreye yansımaları özellikle konut mimarisinde hızlı bir değişim yaşanmıştır.

Günümüze kadar korunarak gelmeyi başarmış, çok sayıda geleneksel konutun yer aldığı Kastamonu, tarih boyunca bulunduğu coğrafi bölge için önemli bir merkez olmuştur. Selçuklular'dan Osmanlılar'a kadar önemini yitirmeyen kent; Osmanlılar Dönemi'nde önce sancak merkezliği, daha sonra da vilayet merkezliği yapmıştır. Yönetim kademesindeki yeri ve ticari bağlantıları nedeniyle merkez ile yakın ilişkileri olan kent, ondokuzuncu yüzyıl batılılaşma sürecinde İstanbul'da yaşanan değişimlerden etkilenen önemli Anadolu kentlerinden biridir.

Ondokuzuncu yüzyıl Kastamonu konutlarında görülen değişim sürecinin incelendiği bu çalışmada, ele alınan yapıları geleneksel Türk konutundan farklılaştıran değişimlerin ana kat altında ve üstünde yoğunlaştığı görülmüştür. Konut geleneğinde servise hizmet eden sağır zemin katların bu dönem yapılarında ana katla bakışık bir düzen aldığı, tamamen dışa dönük bir yaşama katı haline dönüşmektedir. Yüzyılın son çeyreğinde ana kat üstünde görülen çatı odaları ise dönemin yarattığı yeni bir değer olan yüksek yapı eğiliminin bir sonucudur. Tek konut ölçeğinde yaşanan bu değişim, kent ölçeğinde, büyüyen nüfus ve küçülen parsellerde bitişik düzende bir araya gelen, sokak çeperine yerleşmiş dışa dönük konut dizileri oluşturmaktadır. Bu konutların kent içi dağılımında ticaret merkezi çevresinde yoğunlaşması, değişimin ekonomik ve sosyal yapıdaki değişim ölçüsünde yaygınlaştığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut, ondokuzuncu yüzyıl, batılılaşma, Kastamonu, değişim.

ABSTRACT

In the Otoman Empire starting eighteenth century on and expanding all over the land in the nineteenth century “Westernization” has underlined many changes. Migration to the cities because of economic bottleneck and westernization efforts which resulted in new arrangements at official/administration areas effecting ethnical structure, possession rights etc. have caused changes at social and professional organizations in the country. In addition, a new social satisfaction has appeared due to the facts such as; changed economic structure all over the country, increasing communication and transportation facilities, accumulation of capital money at local places beyond İstanbul the capital of the empire. Naturally, the reflection of all these social changes to the physical environment has caused a rapid change especially at residential architecture.

Kastamonu which has preserved many of her traditional residences has been an important center of her geographical region during the history. She has never lost her importance since the Seljuks era. During the Ottoman period Kastamonu has first been an important “Sancak Merkezi” and then an important capital thus “Vilayet Merkezi”. She has had close relations with İstanbul because of her place at administration level and her commercial connections; therefore, she has been one of the leading cities affected by the westernization process in Anatolia.

With this study on searching for the effects of variation process on nineteenth century Kastamonu residences, it has been observed that main changes that caused the differences at the traditional Turkish residences have mainly focused on below and above the primary floor. In traditional residences there were ground floors with blind walls which hadn't got any windows. The rooms on these floors were used only for service purposes. However in nineteenth century residences, these floors have become symmetrical to the primary floor and become an active and out-serving living floor. In the last quarter of the century have appeared attic rooms seen on the primary floor. This can be a result of multi-floor demands of the era. This variation has reflected itself on the city settlement, too. Because of increasing population and decreasing land submission, adjacent built residence orders in smaller acreage have been placed at shoulder of the roads. These residences have been mostly built around the central business district which shows us that the variation in settlement has been parallel to economic and social change in the society.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	I
Özet	II
Abstract	III
İçindekiler	IV
Şekil Listesi	VI
Resim Listesi	VII

Bölüm Bir GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Yöntemi	2
1.3. Çalışma Alanı	3

Bölüm İki KASTAMONU TARİHİ

2.1. Onsekizinci Yüzyıla Kadar Kastamonu	9
2.2. Onsekizinci Yüzyılda Kastamonu	11
2.3. Ondokuzuncu Yüzyılda Kastamonu	14
2.3.1. Osmanlı Genelinde Ondokuzuncu Yüzyıl Reformları ve Etkileri	14
2.3.2. Yapı Alanındaki Değişimler	16
2.3.3. Ondokuzuncu Yüzyılda Kastamonu	19

Bölüm Üç ONDOKUZUNCU YÜZYIL KASTAMONU KONUTLARI VE DEĞİŞİM SÜRECİ

3.1. Geleneksel Türk Konutu	25
3.2. Kastamonu Konutları	30
3.2.1. Genel Özellikler	31
3.2.2. Ana Katlar	33
3.3. Ana Kat Altında ve Üstünde Görülen Değişimler	39
3.3.1. Parametre Bir: Yapı-Yol İlişkisi	39
3.3.2. Parametre İki: Kat Kullanımı	41
3.3.3. Parametre Üç: Cephe Düzeni	41

3.4. Değişim Unsurları	42
3.5. Yapı Kataloğu	44
3.5.1. Toplu Katalog	82
3.5.2. Değişim Unsurları Tablosu	83
3.6. Ondokuzuncu Yüzyıl Kastamonu Konutlarında Değişim Süreci	84
3.6.1. Ana Kat Altında Görülen Değişimler	84
3.6.2. Ana Kat Üstünde Görülen Değişimler	90

Bölüm Dört

SONUÇ

Sonuç	98
Kaynakça	100
Ek 1	I-IV

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1	Çalışma alanını ve konutlarını gösteren harita	5
Şekil 2.1	17. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Anadolu Yerleşmeleri	13
Şekil 2.2.	Kastamonu'da Binaların Yıllara Göre Sayısal Dağılımı	21
Şekil 2.3	1286H./1869M. , 1306H./1888M., ve 1317H./1899M. Salnamesi'ne Göre Kastamonu Nüfusu	22
Şekil 2.5	1312H./1894M. Salnamesi'ne Göre Kastamonu Nüfusu	22
Şekil 3.1	S. H. Eldem 'in Türk Evi Plan Tipleri	27
Şekil 3.2.	M. Sözen'in Türk Evi Plan Şemaları	28
Şekil 3.3.	28 nolu yapı zemin kat planı	32
Şekil 3.4.	30 nolu yapı zemin kat planı	32
Şekil 3.5.	Sırasıyla 5, 19 ve 33 nolu yapı ana kat planları	32
Şekil 3.6.	Kastamonu Konutları Plan Tipolojisi	35
Şekil 3.7.	Sırasıyla 20, 4 ve 18 nolu yapı ana kat planları	35
Şekil 3.8.	10 nolu yapı ana kat planı	36
Şekil 3.9.	Sırasıyla 8 ve 20 nolu yapı zemin kat planları	37
Şekil 3.10.	Sırasıyla 2 ve 1 nolu yapı ana kat planları	38
Şekil 3.11.	Sırasıyla 3 ve 23 nolu yapı ana kat planları	38

RESİM LİSTESİ

Resim 1.1	1978 yılı, Karaçomak Deresi ve batı yerleşimi hava fotoğrafı.....	6
Resim 1.2	Batı yakası, Kale ve çevresinden bir görünüm.....	6
Resim 1.3	Doğu yakası, Sarayüstü Tepesi ve çevresinden bir görünüm	6
Resim 1.4	Dini ve ticari merkez	7
Resim 1.5	Nasrullah Meydanı	7
Resim 1.6	Cumhuriyet Meydanı-1978.....	7
Resim 3.1.	Maymun Çeşme Sok. No: 3.....	33
Resim 3.2	İkinci Çoruk Sok. No: 1-1A.....	33
Resim 3.3	Sırasıyla 20, 4 ve 18 nolu yapı giriş cepheleri.....	36
Resim 3.4	10 nolu yapı giriş cephesi.....	36
Resim 3.5	15 nolu yapı, bahçe cephesi.....	59
Resim 3.6	15 nolu yapı, giriş aksı vurgusu.....	59
Resim 3.7	19 nolu yapı arka cephe	63
Resim 3.8	19 nolu yapı giriş cephesi.....	63
Resim 3.9	20 nolu yapı arka cephe	64
Resim 3.10	20 nolu yapı yan cephe.....	64
Resim 3.11	21 nolu yapı bahçe girişi.....	65
Resim 3.12	21 nolu yapı bahçe kapısında bulunan yazıt.....	65
Resim 3.13	24 nolu konutta çatı odası yan cephe ve ön cephe pencerelerinde görülen farklı biçimleniş.....	68
Resim 3.14	24 nolu konutta çatı odası yan cephe ve ön cephe pencerelerinde görülen farklı biçimleniş.....	68
Resim 3.15.	Tahir efendi Konağı giriş cephesi	86
Resim 3.16.	Taşlığın solunda kalan depo ve merdiven	86
Resim 3.17.	Taşlığın sağında kalan depo ve kış odası	86
Resim 3.18.	Arka bahçeye bakan mutfak	86
Resim 3.19.	Taşlıktan ahşap kafes ile ayrılan asma kat	86
Resim 3.20.	Asma katta yer alan kış odası	87
Resim 3.21.	Asma kat sofası	87
Resim 3.22.	Üst kat sofası, alçı tepe pencereleri	87
Resim 3.23.	Girişgenler Konağı giriş cephesi	89
Resim 3.24.	Başoda alçı tepe pencereleri	89
Resim 3.25.	İstanbul, Anadoluhisarı (Sözen, 2001)	90
Resim 3.26.	Edirne'den bir konut (Sözen, 2001)	90
Resim 3.27.	Ankara'dan bir konut (Sözen, 2001)	91
Resim 3.28.	Trabzon'dan bir konut (Sözen, 2001).....	91
Resim 3.29.	Edirne'den bir konut (Sözen, 2001).....	91
Resim 3.30.	Mudurnu (Sözen, 2001).....	91

Resim 3.31. Kastamonu Hızıroğlu Sokak No: 5.....	91
Resim 3.32. Kastamonu atlakkapı Sokak No: 19.....	92
Resim 3.33. Kastamonu Kaymakeşme Sokak No: 37.....	92
Resim 3.34. Kastamonu Yukarı Pazar Sokak No: 6.....	92
Resim 3.35. Safranbolu (H. İbrahim Alpaslan Arşivi).....	93
Resim 3.36. Kastamonu Küpciğez Sokak No: 18.....	93
Resim 3.37. Üst kata çıkan merdiven detayı.....	93
Resim 3.38. Çatı odasına çıkan merdiven detayı	94
Resim 3.39. Çatı odası ve ana çatıda kullanılan ahşaplar.....	94
Resim 3.40. Çatı odası cephe düzeni.....	94
Resim 3.41. Zencirlioğlu Konağı.....	94
Resim 3.42. Zencirlioğlu Konağı eski fotoğrafı.....	94
Resim 3.43. Eyvana eklenen yeni merdiven.....	94
Resim 3.44. Yeni merdiven ve oda kapısı bağlantısı.....	94
Resim 3.45. Ana merdivenin zemin kat sofa tavanındaki izi.....	94
Resim 3.46. Ana merdivenin üst kat sofa tavanındaki izi.....	94
Resim 3.47. 1881 sonrası Kastamonu panoraması	97
Resim 3.48. 1881 sonrası Kastamonu panoraması Detay-A.....	97
Resim 3.49. 1881 sonrası Kastamonu panoraması Detay-B.....	97

Bölüm Bir

GİRİŞ

1.1. Amaç

Onyedinci yüzyıl başlarından ondokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar, toplumun kozmopolit yapısına rağmen durağan bir yapı sergileyen Osmanlı İmparatorluğu, onsekizinci yüzyılda siyasal ve ekonomik yapıda görülen çözümler nedeniyle bir gerileme dönemine girmiştir. Bu dönemde sorunların çözümü olarak görülen dış açılma ve batı ile yakınlaşma çabaları, “batılılaşma” olarak adlandırılan değişim sürecini başlatmıştır. Onsekizinci yüzyıl başlarından ondokuzuncu yüzyıl sonuna kadar devam eden bu değişim, imparatorluk merkezi olması nedeniyle önce İstanbul’da başlamıştır. İlk olarak devlet tarafından yaptırılan resmi ve kamuya ait yapılarda, ikinci olarak yönetim kademelerinde çalışan varlıklı ailelerin yaptırdığı konut ve ticari yapılarda görülen değişim; halkın büyük çoğunluğunun kullandığı sivil mimari örneklerde yaygınlaştığı sırada, Anadolu kentlerinde yeni yeni görülmeye başlanmıştır. Anadolu’ya aşamalı olarak yayılan bu sürecin yaşandığı önemli kentlerden biri de Kastamonu’dur. Yönetimsel kademelenmede sancak merkezi ve vilayet merkezi işlevi gören kent, hem merkezle olan resmi bağları hem de ticaret kenti oluşu nedeniyle, yaşanan değişim sürecinin irdelenmesi için uygun bir örnektir. Çalışmanın amacı, ondokuzuncu yüzyıl başı ve yirminci yüzyıl ilk çeyreği arasındaki döneme tarihlenen Kastamonu konutlarında, sözü edilen süreçte ana kat altında ve üstünde yoğunlaşan değişimin ve nedenlerinin açıklanmasıdır.

Konuya yakınlığı açısından Kastamonu ile ilgili en detaylı çalışma K. Kutgün Eyüpgiller’in “Bir Kent Tarihi Kastamonu” adlı yayınlanmış doktora tezidir. Kent gelişiminin anıtsal yapılar üzerinden açıklandığı çalışmada, yüziki konutun rölöveleri çıkarılmış ve konutların mimari özellikleri belirlenmiştir. Eyüpgiller’in rölöveleri, çalışmamızda, değişim sürecini ifade eden unsurların saptanmasında temel veri olarak kullanılmıştır. Kentle ilgili diğer bir çalışma, Yelda Ayhan’ın “Kastamonu Akmescit Kentsel Tarihi Konut Dokusunun Korunması ve Sağlıklaştırılması Projesi” adlı yüksek lisans tezidir. Burada adından da anlaşılacağı gibi kentin önemli

semtlerinden birinde doku durum tespiti yapılmış ve koruma önerileri getirilmiştir. Özlem Ataoğuz'un "XIX. ve XX. Yüzyıl Kastamonu Evleri Süslemelerinden Bazı Örnekler" başlıklı çalışmasında, yedi konutun iç ve dış süslemeleri incelenmiştir.

Bu çalışmada ise, Kastamonu kent merkezi ondokuzuncu yüzyıl konutlarında görülen değişim sürecinin saptanması ve bunların konut geleneğine etkilerinin, kentin siyasi ve sosyo-ekonomik tarihi ile nedensellik ilişkileri kurularak incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Yöntem

Kastamonu konutlarında görülen değişim sürecinin irdelenebilmesi için, öncelikle konutların oluştuğu şartların anlaşılması gerekli olduğundan, kentin siyasi tarihi, sosyo-ekonomik yapısı, nüfus hareketleri, idari yapılanma ve ticari ilişkiler incelenmiştir. Bu incelemede konutların tarihlendiği ondokuzuncu yüzyıl ve yakın etkileşimde olduğu onsekizinci yüzyıla odaklanılmış; bu tarihlere ait Tapu Tahrir Defterleri, Şer'iyye Sicilleri, Vilayet Salnameleri ve seyahatnamelerden yararlanılmıştır. Kentin fiziksel gelişimi üzerine yapılar araştırmalar yardımıyla kentin mekansal yapısı, ticari merkez, dini merkez, anıtsal yapılar ve konut alanlarının yoğunlaştığı alanlar saptanmıştır.

Çalışma alanında yapılan gözlemler, toplanan görsel ve yazılı veriler ışığında konutlarda görülen değişimin, Eldem'in "asıl kat", bizimse "ana kat" demeyi uygun gördüğümüz üst katın altında ve üstünde yoğunlaştığı görülmüştür. En eski konut örneklerinden bu yana kendi düzenini kuran ana katın, sözü edilen değişim sürecinden bağımsız bir yapı sergilediği görülmektedir. Ana kat altında ve üstünde görülen değişimlerin analizinde, süreci en iyi ifade eden üç parametre Yapı-Yol İlişkisi, Kat Kullanımı ve Cephe Düzeni olarak belirlenmiştir. Birinci parametrede, konutların sokakla ilişkilerinin hangi mekanlar aracılığıyla olduğu sorgulanarak, yapının dışa dönüklüğü saptanmaktadır. İkinci parametrede, konutta yer alan mutfak, hamam, depo, ahır gibi servis kullanımına ait mekanlarla, ana kullanımı oluşturan sofa, oda gibi yaşama mekanlarının katlardaki dağılımı belirlenerek, konutta görülen mekan organizasyonu tariflenmektedir. Son parametre ile konutların pencere ve giriş

düzenleri, boşluk oranları ve katlar arası ilişkileri, dışa açılım dereceleri, kat yükseklikleri gibi özelliklerine bakarak cephe organizyonunda görülen farklılıklar saptanmaktadır.

Çalışmada kullanılan konutlar, Eyüpgiller'in çalışmasında plan ve giriş cephesi rölöveleri olan, günümüze kadar ulaşmış ve koruma kurulunca tescillenmiş yapılardır. Cephe düzeni analizlerinin giriş cephesi üzerinde yapılma nedeni, konutun yol ile ilişkisinin bu cepheden kurulması ve tüm cepheler arasında en özenli cephe olmasıdır. Koruma kurulunca tescillenen konutların tercih edilmesinin sebebi ise bu konutların sonradan müdahale görmüş olma olasılığının az olmasıdır. Bu ölçütler doğrultusunda belirlenen otuzyediyedi yapı, analiz ve değerlendirmede okuma rahatlığı sağlaması amacıyla giriş cephesi kat yüksekliklerine göre iki ve üç katlılar olarak ayrılmıştır. Her konut için parametrik özelliklerin verildiği "yapı analiz kartları" oluşturulmuştur. İki sayfadan oluşan bu kartlarda, ilk sayfa parametrelerin grafik anlatımlarını, ikincisi açıklamaları içermektedir. Değerlendirme bölümünde, analiz kartları sonucunda ulaşılan verilerle değişimi ifade eden unsurlar saptanarak, iki ve üç katlı konutlarda bu unsurlardan hangilerinin bulunduğu belirleyen birer tablo yapılmıştır. Saptanan değişim unsurları ile kentteki diğer konutlar da gözlem yoluyla incelenmiş ve sözü edilen değişim süreci, tarihi bilinen konutlarla desteklenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde, konut geleneğinde köklü değişime neden olan bu sürecin yarattığı konutlar ve bunların kentin siyasal ve sosyo-ekonomik yapısı ile ilişkileri üzerinde durulmuştur.

1.3. Çalışma Alanı

Kastamonu güney-kuzey doğrultuda akan Karaçomak Deresi (Kastamonu Deresi)'nin ikiye böldüğü bir vadide kuruludur (Resim 1.1). Yerleşim dere kenarından doğu ve batı yönde görece düz alanlarla başlayan, sert eğimlerle yükselen vadi yamaçlarında yer alır. Kentin kuzey-güney doğrultusu boyunca uzanan yamaçlar, devam eden tepe dizileri oluşturmaktadır. Batıda kalenin kurulu olduğu tepe ve doğuda Sarayüstü Tepesi kentin en yüksek tepeleridir (Resim 1.2, 1.3).

Konumu nedeniyle Karaçomak Deresi kentin ana arteri için belirleyici olmaktadır. Kentin ana ulaşım aksı derenin iki kenarı boyunca devam eder. Güneyde kente, derenin doğusundan gelen Ankara karayolu, batısından gelen İstanbul karayolu bağlanmaktadır. Kuzeyde ise, derenin doğusundan Taşköprü-Sinop-Samsun karayolu, batısından İnebolu karayolu bağlanmaktadır. Ancak son yıllarda yapılan çevre yollarla kent merkezindeki şehirlerarası trafik yükü azaltılmıştır.

Kentin güneyinde, doğu-batı doğrultusunda akan, Karaçomak Deresi'nin bir kolu olan Kuruçay kapatılarak cadde haline getirilmiştir. Sinan Bey Camisi önünden başlayıp batıya yönelen Kuruçay Caddesi ve devamı olan Gümüşlüce Caddesi kentin bu yöndeki sınırını oluşturmaktadır. Geçmişte de bu doğrultunun kentin güneyden yaklaşım doğrultusu olduğu düşünülmektedir (Kuban, 2001: s.217). Kuruçay Caddesi'nden güneye ayrılan İbni Neccar Caddesi, İbni Neccar Cami kuzeyinde ikiye ayrılır. Bu kollardan doğuya yöneleni, eğim çizgilerini takip edip, Mahkemealtı Cami güneyinden geçerek çarşı içine –ticari ve dini merkeze- (Resim 1.4) ulaşırken, diğeri Kubbeli Mescit önünde tekrar ikiye ayrılır. Doğuda kalan yol, Mahkemealtı Cami batısından çarşıya ulaşırken; diğeri en batıdan devam ederek Atabey Cami güneyinden geçip Yakupağa Külliyesi'ne varır. Atabey Sokak adını alan bu yolun çarşı içini geçip bittiği noktada bulunduğu söylenen, ama günümüze kadar gelememiş bir duvar kalıntısı nedeniyle kentin surlarının buradan geçtiği ve tam bu noktada kentin kuzey kapısının olduğu söylenmektedir. Bu yolun İbni Neccar Caddesi başlangıcında yer alan kentin güney kapısı ile kuzey kapısını bağlayan yol olduğu, hatta büyük olasılıkla eski çağlardaki izini koruduğu belirtilmektedir (Kuban, 2001: s.216). Aynı yol Arabapazarı Hamamı batısından devam ederek kentin kuzeyindeki İsmail Bey Külliyesi'ne kadar uzanır. Bahsedilen bu üç aksı ana artere, dere kenarına bağlayan birçok ara yol bulunmaktadır.

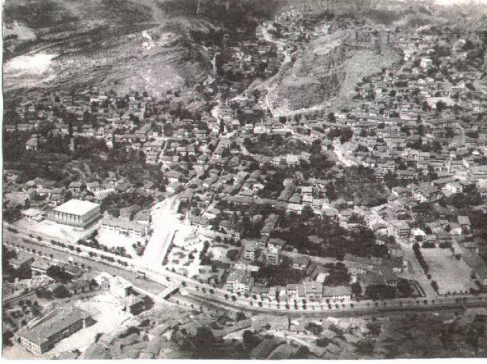
Kentin en kuzey ucundan, İsmail Bey Külliyesi yönünden yaklaşımda Aşağı İmaret Yolu, İsfendiyar Bey Park'ı önünde ikiye ayrılır. Doğudan devam eden kol Topçuoğlu Cami önünden çarşı içine bağlanır. Batıdan giden yol ise, Acem Hanı önünde İbni Neccar Cami yönünden gelen en batıdaki kolla birleşir. Çarşının kuzeyinde, dere kenarında Çay Camisi önünden batıya dönen Belediye Caddesi, Arabapazarı Hamamı önünde İbni Neccar Cami ve İsmail Bey Külliyesi yönlerinden

gelen doğu kolları ile birleşir. Bu caddenin de kentin geçmişteki kuzey surları hattını gösterdiği düşünölmektedir (Kuban, 2001, s: 217).

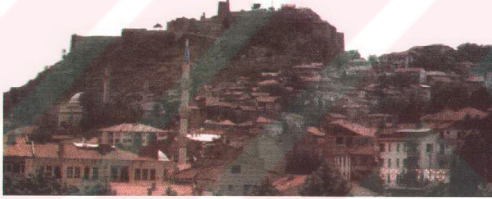
Kentin iki önemli meydanından biri, tarihi çekirdeğin (çarşının) ortasında yer alan Nasrullah Meydanı'dır (Resim 1.5). Birçok tarihi yapının yıkılmasıyla oluşan bu meydan ve çevresi, kent tarihi boyunca ticaret, eğitim, ibadet ve sağlık merkezi olmuştur. Diğer meydan ise daha geç dönemlerde yine birçok tarihi yapının yıkılmasıyla oluşan Cumhuriyet Meydanı'dır (Resim 1.6). Nasrullah Meydanı'nın güneydoğusunda, derenin doğu yakasında konumlanan meydanın etrafı Cumhuriyet dönemi kamu yapılarıyla çevrilidir. Batıya göre daha az iskanın olduğu doğu yakasında en önemli iki ulaşım aksı, dere kenarından başlayan, birbirine paralel Kırkçeşme ve Deveciler Caddeleri'dir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan bu caddeleri kuzey-güney yönünde Uzun Sokak birbirine bağlamaktadır.

Kentin gelişim arterleri göz önüne alındığında kale arkasında kalan bölge, dini ve ticari merkez çevresi, onbeşinci yüzyılda yerleşimin başladığı İsmailbey Külliyesi etrafı ve kentin doğu yakası kent içi dinamiklerin etkili olduğu alanlar olmaktadır. Bu nedenle çalışmada yer alan konutların seçiminde bu bölgelere yoğunlaşmıştır (Şekil 1.1).

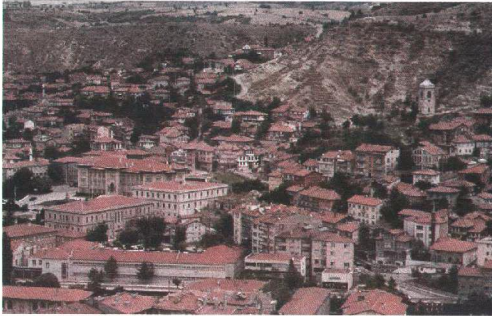
Yamaçlara yerleşen birçok Anadolu kentinde olduğu gibi Kastamonu'da da eğim çizgilerine paralel, giderek yükselen bir sokak dokusu oluşmuştur. Yer yer bu yolları dik olarak birbirine bağlayan merdivenli sokaklar bulunmaktadır. Günümüzdeki gelişim kentin kuzey bölümünde "Kuzeykent" semtinde devam etmektedir. Çok katlı apartmanlardan ve müstakil evlerden oluşan bu sitelere eğilim giderek artmakta, tarihi konutlar terk edilmektedir. Bu terk edişin tarihi yapılar üzerinde yaratacağı tehlikelere karşı önlem alınması gerekmektedir.

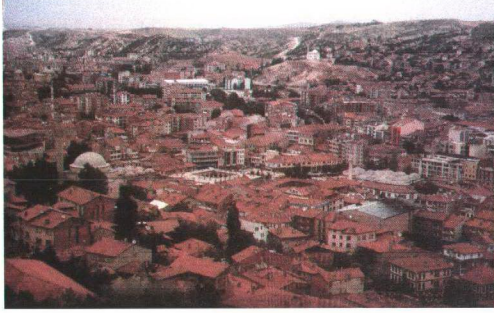
Resim 1.1. 1978 yılı, Karacömek Deresi ve batı yerleşimi hava fotoğrafı (Kent Tarihi Müzesi Arşivi).

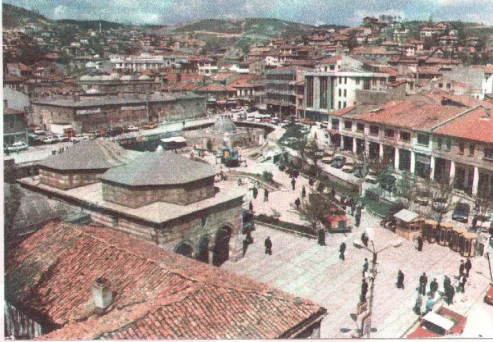
Resim 1.2. Batı yakası, Kale ve çevresinden bir görünüm.

Resim 1.3. Doğu yakası, Sarayüstü Tepesi ve çevresinden bir görünüm.

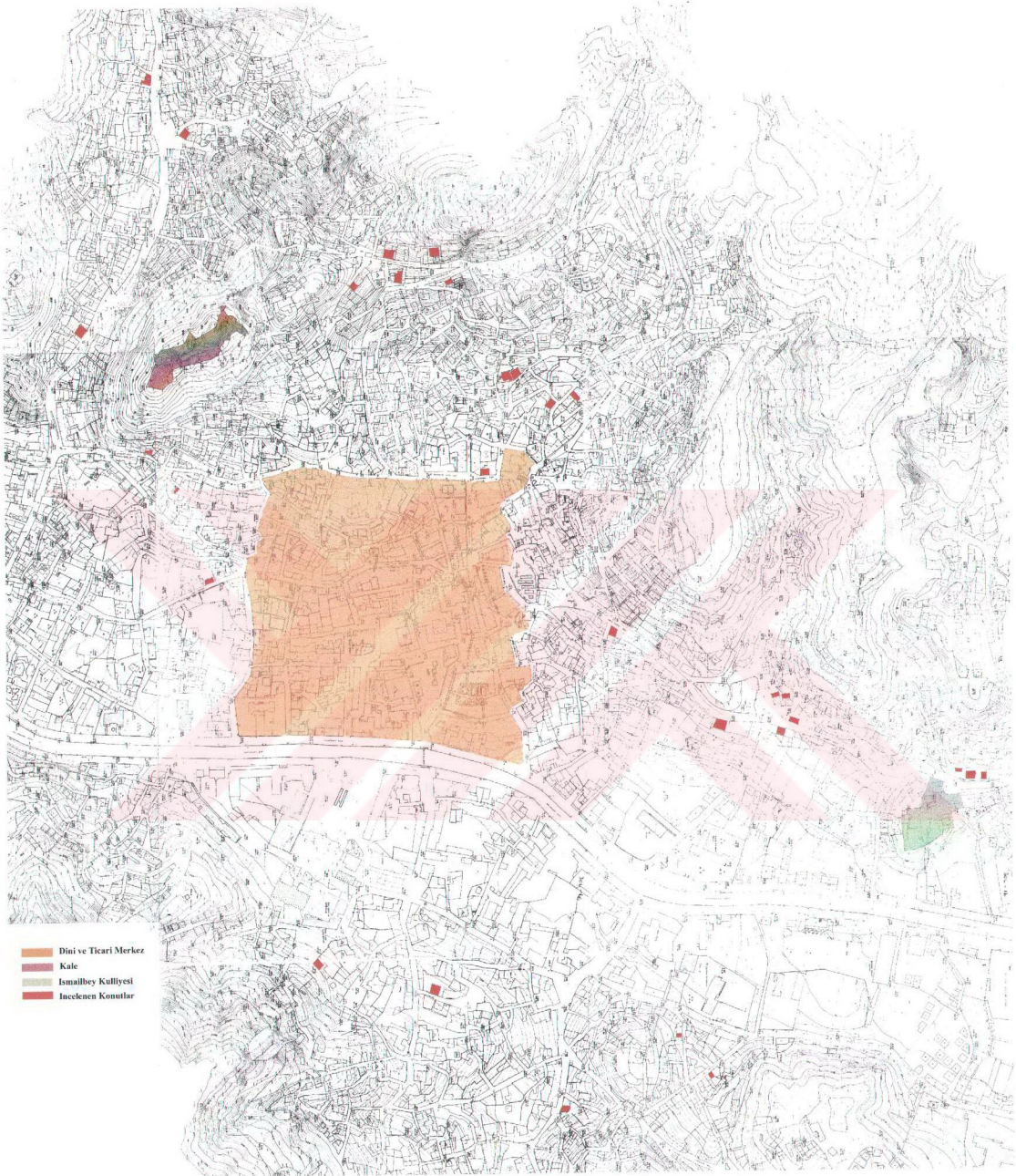
Resim 1.4. Dini ve ticari merkez.

Resim 1.5. Nasrullah Meydanı (Kent Tarihi Müzesi Arşivi).

Resim 1.6. Cumhuriyet Meydanı-1978 (Kent Tarihi Müzesi Arşivi).

Şekil 1.1. Çalışma alanını ve konutlarını gösteren harita.

Bölüm İki

KASTAMONU TARİHİ

2.1. Onsekizinci Yüzyıla Kadar Kastamonu

Bizans öncesi tarihi hakkında bilgilerin yetersiz olduğu Kastamonu kentinin Bizanslılar döneminde, kale ve etrafı surlarla çevrili bir “Uc Kenti” olmadığı; Türkler ile Bizanslılar arasında sürekli çatışmalara neden olan bir sınır bölge olması nedeniyle, Bizanslılar’ın burayı askeri bir istasyon olarak kullandığı yönünde görüşler bulunmaktadır (Bilici, 2000: s.82). Ancak Bizanslılar döneminde bölgenin sur içinde bir kent olduğunu savunanlar da vardır (Kuban, 2001: s.217). Kentin esas şekillenişinin Çobanoğulları döneminde gerçekleştiği tüm araştırmacılar tarafından kabul görmektedir.

Türkler tarafından kentte ilk iskanın Çobanoğulları döneminde başladığı eski şer’iyye sicillerinde yapılar üzerine verilen bilgilerle doğrulanmaktadır (Bilici, 2000: s.83). Onüçüncü yüzyıl başlarından ondördüncü yüzyıl başlarına kadar geçen bir asırlık zamanda Çobanoğulları elinde devam eden iskan çalışmaları, kentin Candaroğulları hakimiyetine geçmesi ile altın çağını yaşar. Bu dönemde kent büyük bir gelişme gösterir. Beylik merkezinin Eflani’den Kastamonu’ya alınmasının da bu gelişmede payı büyüktür. 1330’larda kenti ziyaret eden İbni Batuta, burayı Anadolu’nun en büyük ve en güzel kenti olarak tanımlamaktadır (İbni Batuta Seyahatnamesi, 1993: s.218–220). Tüm bu gelişmeler kent nüfusunda önemli bir artışa neden olmalıdır. Kastamonu tahrirlerinden ele geçen en eski defterler 1487, 1530 ve 1582 tarihli defterlerdir (Kankal, 2000: s.98). 1487 tarihli defterde görülen mahalle isimleri ile kentte ayakta kalan Candaroğulları dönemine ait anıtsal yapılar karşılaştırıldığında, kentteki fiziki gelişim ve etkileri tahmin edilebilmektedir. Kalenin batı, kuzey-batı, kuzey-doğu yönlerinde ve derenin doğu yakasında iskanın İsfendiyar Bey zamanında geliştiği açıktır. Ayrıca İsfendiyar Bey zamanında Kastamonu’da üretilen sof ve bakır cevherinin önemli bir ihraç malı olduğu ve Sinop Limanı yoluyla Venedik ve Cenevizliler’le ticari ilişkilerin kurulduğu bilinmektedir (Eyüpgiller, 1999: s.43 dipnot 206; Baydil, 2000: s.50, dipnot 6). Onüçüncü

yüzyıldan itibaren Kastamonu-Sinop Limanı bağlantısıyla Kırım'a kadar ticaret yolu kurulduğu bilinmektedir (Yakupoğlu, 2000: s.70, dipnot 38). Bu ticari ilişkiler nedeniyle daha o tarihlerden beri kentte gayrimüslim tüccarların varlığı gözlenmektedir.

Kankal tarafından 1487 tarihli tahrir defterindeki bilgiler ışığında çıkarılan nüfus miktarı, Osmanlılar elindeki diğer Anadolu kentleriyle kıyaslandığında, dikkate değer bir fark çıkmaktadır. Bu durum, Candaroğulları döneminde sağlanan refah düzeyinin Osmanlılar döneminde devam ettiğini göstermektedir. Ondördüncü yüzyıl sonlarında çekişmeli bir dönem geçiren kent, 1461 yılında kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girmiş ve Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi durumuna getirilmiştir (Eyüpgiller, 1999: s. 42; Kankal, 2000: s.97, dipnot 38). Kankal, en eski üç tahrir defteri üzerinde yaptığı çalışmada 1487 yılından 1582 yılına kadar kent nüfusunun %74 artığını vurgulamaktadır. Bu önemli artışın kentin sosyo-ekonomik yapısına etkileri düşünülmelidir. Osmanlılar döneminde Kastamonu'nun önemine işaret eden Güzey, Sinop, Bolu, Çankırı ve Çorum'un da bağlı sancaklar olduğu; İzmit'ten Samsun ve Sivas'a, Karadeniz'den Ankara'ya kadar geniş bir arazi üzerine yayılmış bütün yerleşim merkezlerinin, Osmanlı Devlet yönetimince Kastamonu'ya bağlandığını belirtmektedir. Bu dönemde Kastamonu'nun önemini arttıran bir diğer hususun ise, Küre'deki zengin bakır madeni yatakları olduğunu vurgulamaktadır (Kankal, 2000: s.100).

Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllara gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan idari çözümlerden Kastamonu'nun da etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun tarımsal ekonomiye dayalı yapısında, miri toprak düzeninde çözümler başlamıştır. Bu düzende arazinin mülkiyeti tamamen devlete aitken, onaltıncı yüzyıl ortalarında başlayan para sıkıntısı nedeniyle devlet arazileri özel şahıslar eline geçmeye başlar. Giderek reaya (köylü) üzerindeki vergi yükü artmakta, devlet arazilerini ele geçiren büyük toprak sahiplerinin baskı ve zulümleri nedeniyle toplumda huzursuzluklar başlamaktadır. Onyedinci yüzyıl belgelerinde bu bunalımın sonucu çift bozma, kentlere göç ve isyanlarla ilgili kayıtlar görülmektedir.

Elbette bu dönemde Kastamonu için de durum aynı olmuştur. Önemli bir ilim merkezi olması nedeniyle çok sayıda suhtenin bulunduğu Kastamonu'ya ait eski kayıtlarda suhte (öğrenci) ve Celali isyanlarından yakınılmakta, sancak görevlilerinin suhtelerden rüşvet aldığı iddia edilmektedir. Bu dönemde Yularkastı adlı bir Celali Kastamonu'yu birkaç kez ateşe vermiştir. Bu şahısla baş edemeyen Osmanlı yönetimi onu bir ara sancak beyliğine atamak zorunda kalmıştır (Eyüpgiller, 1999: s.43).

Tüm olumsuzluklar sonunda onyedinci yüzyıl ve onsekizinci yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı İmparatorluğu genelinde özellikle Bursa, Edirne ve İstanbul'a; Anadolu'da da köylerden kentlere göç sürmüştü; engellemek için fermanlar çıkarılmıştır. Bu göçlerden bir sancak merkezi olarak Kastamonu'nun da etkileneceği açıktır. Onyedinci yüzyılda Kastamonu nüfus durumu ile ilgili bilgiler net olmasa da isyanlar ve göçler nedeniyle kent nüfusunda bir dalgalanma yaşandığı öngörülebilir.

2.2. Onsekizinci Yüzyılda Kastamonu

Anadolu Eyaleti'ne bağlı 14 sancaktan biri olan Kastamonu, onsekizinci yüzyıl başlarında kendine bağlı 32 kazası olan bir kentti. Çalışma alanımızın da içinde olduğu merkez sancağın ise 12 kazası bulunuyordu. Bu dönemde 25.000 civarında olan nüfusun % 3 kadarı gayrimüslimlerden, % 97 'si ise Türkler'den oluşmaktaydı (Güzey, 2000: s.122). Bu yüzyılda kent sınırları, İsmail Bey Külliyesi ile kentin eski surları arasındaki alanda ve derenin doğu yakasındaki tepelere doğru genişlemiştir.

Osmanlı genelindeki siyasi kargaşanın yüzyılın ortalarına doğru yatışmasıyla Kastamonu da yeniden toparlanmaya başlar. Onyedinci yüzyıl başından beri ilgilenilmeyen birçok anıtsal yapı onarılır. "Onarımlar dönemi" olarak adlandırılan bu tarihlerde pek çok cami ve mescid bakımdan geçirilir. Kentin en büyük camisi olan Nasrullah Cami de bu dönemde büyütülmüştür (Eyüpgiller, 1999: s.99). Yüzyıl kayıtlarında konut yerleşimleriyle ilgili olarak, geniş araziler üzerinde kurulu ahşap konutlar üzerine tanımlar yapılmakta ve iki ya da üç katlı ahşap konutlardan bahsedilmektedir (Eyüpgiller, 1999: s.99). Kentte başlayan onarımların kentin sosyal ve ekonomik hayatını hareketlendirdiği düşünüldüğünde, kent nüfusunda da bir artış

öngörülebilir. Kentin sosyal yapısında, yüzyıl başlarında, ülke genelindeki idari yapı çözümleri nedeniyle oluşan huzursuzluklar görülmektedir. Hırsızlık, yolsuzluk, cinayet gibi suçlar karşısında askeri açıdan da zayıflayan Osmanlı yönetimi yetersiz kalmaktadır. Ancak suç oranlarındaki artışın Kastamonu'ya özgü olmadığı, imparatorluk genelinde birçok kentte benzer olayların yaşandığı bilinmektedir.

Sancak merkezi oluşu nedeniyle bölgenin en önemli şehir merkezi durumundaki Kastamonu'da, bu yüzyılda ekonomi ve ticaret açısından hareketli bir yapı izlenir. Osmanlılar ile bu yüzyılda en yoğun ticari ilişkileri olan ülke Fransa'dır. Lale Devri'nden beri süren bu ilişkide, Fransa için Osmanlı limanlarında uygulanan kapitülasyonlar sonucunda, onsekizinci yüzyıl ilk çeyreğinde Fransızlar'ın Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde dönen ithalat ve ihracat sermayelerinin onikimilyon frank olduğu bilinmektedir (Arel, 1975: s.10). Bu sıralarda Kırım'ın alınmasıyla Rusya da Akdeniz ticaretinde söz sahibi olur ve kısa sürede Avusturya ve Rusya onsekizinci yüzyıl Osmanlı ticaretinde Fransa'ya rakip hale gelirler. Daha önceki yıllardan beri Sinop Liman'ı ile ilişkide olan Kastamonu'nun, bu yıllarda İnebolu İskeleyi ile bağlarının güçlendiği, özellikle tütün ve benzeri malların ticaretinin bu yolla yapıldığı ve büyük gelirler elde edildiği şer'iyye sicillerinden öğrenilmektedir (Palabıyık, 2000). Sinop ve İnebolu üzerinden Kırım'a ihracat yapıldığı sıralarda Safranbolu da bölge için önemli bir ürün toplama merkezidir.

Kendir, sarımsak üretimi ve arıcılığın yoğun olduğu kentte, zenaat faaliyetlerinin de yaygın olduğu görülmektedir. Bakırcılık, ipekçilik, ayakkabıcılık, manifaturacılık, dokumacılık, boyamacılık, debbağcılık ve nakkaşlık en çok görülen zenaat kollarıdır (Güzey, 2000: s.131; Eyüpgiller, 1999: s.46). Bu meslek kollarından pek çoğu için ayrı çarşıların kurulmuş olması, kentteki ticari faaliyet düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca Selçuklular zamanından beri Kastamonu'da yapılan cins at yetiştiriciliğinin bu yüzyılda hala devam ettiği anlaşılmaktadır. Anadolu'nun pek çok yerinden gelen tüccarların çok yüksek meblağlar (üç ev fiyatına eş değerde) karşılığında at ve katır aldıkları onsekizinci yüzyıl şer'iyye kayıtlarından öğrenilmektedir (Güzey, 2000: s.174). Güzey, onsekizinci yüzyılda Kastamonu'daki ticari hayatı şu sözlerle anlatmaktadır:

...Kastamonu'da XVIII. yüzyıl başlarındaki genel bunalıma rağmen, aynı dönemde eskisi kadar olmasa da oldukça aktif bir ticari hareketliliğin bulunduğu, ipek, tütün, kendir, tiftik, çeşitli dokuma, kuru üryani eriği, pirinç, buğday ve canlı hayvan ihracatının, imparatorluk gelirlerinde ve Kastamonu'da önemli bir ağırlığının bulunduğu rahatlıkla ifade edilebilir.(Güzey, 2000: s.169)

Hukuki kayıtlardan, ticari hakların korunması için mahkemelerden ruhsat alımına kadar varan güçlü bir lonca sisteminin ve esnaf dayanışmasının varlığı anlaşılmaktadır. Ayrıca onsekizinci yüzyılda varlığı bilinen 6 büyük handa, ticari faaliyetlerin yürütüldüğü dükkanların yanında, kent dışından gelen tüccarların konaklaması için odaların bulunduğu görülmektedir (Güzey, 2000: s.177). Bu durum kentin iç ve dış bölgelerle ticari bağlarının yoğun olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Sevgi Aktüre, onyedinci yüzyıl başından ondokuzuncu yüzyıl ortasına kadarki dönemde Anadolu'daki yerleşmeleri, yönetsel kademedeki yerleri ve nüfusları açısından sıralamakta ve o dönemde sancak merkezi olan Kastamonu'yu "Büyük ticaret kenti" olarak tanımlamaktadır (Aktüre, 1978: s.17).

Şekil 2.1. Onyedinci Yüzyıldan Ondokuzuncu Yüzyıla Kadar Anadolu Yerleşmeleri.

Kademe	Yerleşmenin yönetsel kademelenmedeki yeri	Yerleşmenin işlevsel kademelenmedeki yeri	Yerleşmenin nüfusu
1.	İmparatorluk merkezi	Tek tüketici egemen kent	500.000+
2.	Eyalet merkezi (paşa sancağı)	Bölgesel merkez	40.000-50.000
3.	Sancak merkezi	Büyük ticaret kenti	20.000-30.000
4.	Subaşılık	Küçük Pazar kenti (kasaba)	5.000-10.000
5.	Sipahilik	Köy, mezra (kırsal yerleşmeler)	

Onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda Anadolu'da ticaretin genelde müslüman Türkler'in elinde olduğunu, Ermeniler'in büyük transit ticaretle uğraştıklarını, Rumların ise ticarete henüz bir üstünlükleri olmadığını vurgulayan Aktüre, onsekizinci yüzyıl ortalarından itibaren Türkler'in yanı sıra birçok yabancı tüccarın da Anadolu'da ticaret yapmaya başladığını söylemektedir.

Kastamonu'da yaşanan bu hareketli yapıyı zedeleyecek iki yangın yaşanmıştır. 1714–1715 yıllarında olan ilk yangının kentin hangi bölgesinde çıktığı ve büyüklüğü bilinmemektedir (Güzey, 2000, s: 72). 1761 yılındaki ikinci yangın ise Kavukçular Çarşısı'nda çıkmış, çok sayıda dükkan ve Kızılkilise denilen mescid zarar görmüştür (Kastamonu Şer'iyye Sicili Defteri, No.461). Yangın sonrası bu alanlarda yapısal gelişmenin nasıl olduğu hakkında ne yazık ki bilgi bulunmamaktadır.

2.3. Ondokuzuncu Yüzyılda Kastamonu

Kastamonu'nun ondokuzuncu yüzyıldaki durumunu daha iyi anlayabilmek için Osmanlı bütününde yaşanan değişmeyi incelemek gerekmektedir. İmparatorluğun yapılanması gereği, her türlü alanda merkezden taşraya doğru bir yayılım söz konusudur. Bu nedenle merkezde başlayan batılılaşma hareketinin Anadolu'nun pek çok yerinde etkilerinin görüleceği açıktır. Merkezdeki ve imparatorluk bütünündeki değişimi kavramak, bütünün bir parçası olan Kastamonu'daki değişimlere de ışık tutacaktır. Çalışmada mimaride görülen değişim inceleneceğinden, Osmanlı bütününde yapı alanında görülen değişimler ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır.

2.3.1. Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı'da Uygulanan Reformlar ve Etkileri

Osmanlı İmparatorluğu için ondokuzuncu yüzyıl batılılaşma çalışmalarının doruğa ulaştığı bir yüzyıl gibi görünmekle beraber, aslında imparatorluğun çöküş dönemi olmuştur. Onyedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan teknolojik gelişmeleri takip edemeyen Osmanlı, askeri açıdan yenilgilerin başladığı bir döneme girer. Yenilgilerin toprak kaybını ve ülke genelinde maddi sıkıntıları getirmesi üzerine, batılılaşmanın gereğine karar verilmiş ve reform hareketlerine başlanmıştır. Bu amaçla Avrupa ülkeleriyle (özellikle Fransa ile) ilişkiler arttırılmış, karşılıklı gönderilen elçiler batıyı tanımada ilk adımlar olmuştur. 1792 yılında III. Selim döneminde ikamet elçilerinin atanması, 1835'te yabancı ülkelere elçilik açma izninin verilmesiyle, bu elçilerin imparatorluk üzerinde, kendi çıkarları doğrultusunda gelişen etkinlikleri fazlasıyla artmıştır.

Endüstri devrimi ardından hammadde ve pazar arayışına giren Avrupa için çok önemli hale gelen Osmanlı, hem geniş tarım toprakları nedeniyle yeni ham madde kaynağı, hem de coğrafi konumu dolayısıyla doğu pazarlarına açılmak için önemli bir köprü durumundadır. Bu nedenle, ondokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupa ülkeleriyle kurulan ilişkilerin tamamı onların çıkarları doğrultusunda gelişmiştir.

Ordunun güçlenmesi, batı ilim ve teknolojisinin kullanılması kararı ile başlayan reformların en önemlisi, 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı olmuştur. Dış ülkelerin etkisiyle çıkarılan bu fermanla, halka eşit vergi uygulaması getirilmiş, vergi toplama yetkisi de devlet memurlarına bırakılarak, mültezim gibi aracı kurumlar kaldırılmıştır.

Osmanlı miri toprak düzeni gereği, devlete bağlı tımarlı sipahiler, devlet topraklarını reayanın (köylünün) işleme için verir, onlardan düzenli olarak vergi toplar ve bu gelirlerle, her zaman savaşmaya hazır askeri birlikler oluştururlardı. Onyedinci yüzyıldaki idari değişim sürecinde iltizam uygulamalarının yayılması nedeniyle, bu yetki "mültezim" ve büyük toprak sahiplerinin eline geçmiştir. Bu yeni düzenle, zaten maddi sıkıntı içinde olan Osmanlı yönetimi vergileri toplayamaz hale gelmiştir. Giderek artan vergi oranları sebebiyle reaya zor duruma düşmüştür. Bu bakımdan Tanzimat Fermanı ile vergi toplama yetkisinin devlet memurlarına verilmesi, halkın yararına gibi görünse de, eşit vergilendirme nedeniyle karışıklıklar yaşanmıştır. Bu döneme kadar gayrimüslimlerden daha fazla alınan vergiler azaltıldığından, devlet bütçesinde büyük kayıplar olmuştur.

Ayrıca, batının ve saray yönetiminin baskılarıyla bu dönemde kanun, tüzük ve örgütlerin batıdan doğrudan alıntı yoluyla değiştirildikleri görülür. Ancak Tanzimat'ın halkın desteğiyle yapılmaması, hem batıyı, hem halkı memnun etmeye çalışan Osmanlı yönetiminin uygulamalarında bir ikilik yaratmıştır. Hem şeriata dayalı kanun ve nizamnamelerle çalışan eski kurumların, hem de batıdan çeviri yoluyla alınan yeni kanun ve nizamnamelere göre çalışan yeni kuruluşların uygulamaları ve yetiştirdikleri elemanlar, toplum hayatında da ikileme yol açmıştır (Denel, 1982: s.11) .

Tanzimat Fermanı'nı izleyen, 1856 tarihli Islahat Fermanı ise, üçte ikisi azınlıklar, kalanı da yabancıların ayrıcalıkları hakkında çıkarılan bir reformdur. Bu fermanla yerli halkla eşit haklar elde eden gayrimüslimlerin, Osmanlı yönetimi, ticareti, ekonomisi ve toplum hayatı üzerinde söz sahibi olmaları sağlanmıştır. 1858 Arazi Kanunnamesi bu durumu tetiklemiş, Osmanlı'da toprak- insan ilişkilerini kökten değiştirmiştir (Aktüre, 1978: s.41).

Önceden Osmanlı sınırları içinde toprak ve mülk sahibi olamayan, miras hakkı elde edemeyen gayrimüslimler, batılı baskılarla kanunnameye eklenen 1869 tarihli kanunla artık istedikleri gibi mal sahibi olabilmişlerdir. Bu gelişme ile ondokuzuncu yüzyıl ikinci yarısı, Osmanlı kentlerinin fiziksel yapısının en çok değiştiği dönem olmuştur. Ticarete de pek çok ayrıcalık elde eden gayrimüslimler, eskiden esnaf loncalarının katı kuralları gereği, Türkler'in elinde olan zenaatlerden hiçbirini yapamazken, kendi loncalarını kurmaya ve istedikleri iş kolunda çalışmaya başlamışlardır. Böylece, toprak düzenindeki değişimle Avrupa'nın talebine bağımlı, tek yönlü tarıma geçilirken, zenaat ve dış ticaret alanında da gayrimüslimlerin söz sahibi olduğu yeni bir düzen kurulmuştur. Bu süreçte, ondokuzuncu yüzyıl başlarından Tanzimat'ın ilanına kadar iç ticaretteki üstünlüklerini koruyan Türk tüccarların yerini, bundan böyle Rumlar'ın aldığı görülür. Ermeniler ise hala transit ticaretin sahibidirler (Aktüre, 1978: s.66).

Ondokuzuncu yüzyıl ikinci yarısında artık Avrupa ürünleri de Anadolu kent pazarlarını doldurmaktadır. Bunun temel nedeni Avrupa ülkeleriyle imzalanan ticari anlaşmalardır. Bu anlaşmalarda Avrupalılar'dan alınan gümrük vergileri düşürülmüş, ülkenin her yerinde mal alış ve satışına izin verilmiştir. Ondokuzuncu yüzyıla ilgili olarak Sevgi Aktüre'nin verdiği bilgiler, çalışma konumuz olan Kastamonu'yu da içermesi bakımından önemlidir.

Bu anlaşmalar yoluyla batının işlenmiş malları Osmanlı İmparatorluğu'nun her köşesine serbesçe sokulmuş ve batılı endüstrileşmiş ülkeler Anadolu'yu kendilerine açık pazar haline getirmişlerdir. Örneğin, yetmiş yıl içinde (1800–1870) Trabzon gibi 33.000 nüfuslu bir kente 1232 dükkan, Kastamonu'da 16 nüfus başına 1 dükkan açılmıştır. (Aktüre, 1978: s.69)

Buraya kadar söylediğimiz idari ve ticari yapıdaki değişime koşut olarak kentlerin nüfus dağılımlarında da değişim gerçekleşmiştir. Ancak bu değişimin kentlerin

konumu, ticari hacmi, merkez yönetimle ilişkilerine göre farklılık göstereceğini düşündüğümüzden, konu ileriki bölümlerde Kastamonu başlığı altında incelenecektir.

2.3.2. Yapı Alanında Değişimler

Batılılaşma süreci boyunca görülen değişiklikler fiziksel çevreyi de etkilemiş, Osmanlı kent dokusu, yolları, mimarisi bir değişim sürecine girmiştir. Osmanlı yönetiminde yukarıdan aşağı doğru başlayan değişim, inşaat ve mimarlık örgütünü de içine almıştır. Onsekizinci yüzyıl etkilenme, ondokuzuncu yüzyıl ise değişim dönemi olmuş; yapı alanındaki batılılaşma, ondokuzuncu yüzyıl başlarına kadar sadece saraylarda ve saray yöneticilerinin yaptırdığı binalarda gözlenmiştir (Denel, 1982: s.10).

Onbeşinci yüzyıldan beri katı kurallar içinde ve saraya bağlı giden Osmanlı inşaat eylemleri, ondokuzuncu yüzyılda sosyo-ekonomik değişimlerin etkisinin yanı sıra batı baskısıyla hızlı bir değişime girmiştir. Yol, köprü, külliye, cami gibi anıtsal yapıların saray emriyle ve saray mimarlarınca, halk mimarisi evlerin ise yöre ustaları tarafından geleneklere bağlı olarak yapıldığı dönemler ondokuzuncu yüzyıla kadar sürmüştür. Bundan sonra inşaat eylemleri kesin ve yazılı kurallara bağlanmış, batıdan uyarlanan birçok kanun ve nizamname çıkarılmış, bu kuralları uygulamak üzere heyetler, komisyonlar, belediyeler kurulmuştur.¹

Bu düzenlemeler ilk uygulamalarını yangın alanlarında göstermişlerdir. Örneğin, pek çok kez yangın geçiren İstanbul'da yangın bölgelerinde uygulanan yeni yapılaşma kuralları kentte ikili bir yapı oluşturmuştur. Bu alanlarda, eski organik, dar sokak dokuları yerine, birbirini dik kesen, geniş ve düz yollar oluşturulmuş, yolların genişlikleri cadde, ara sokak ve çıkmaz sokaklar için üç ayrı genişlikle sınıflandırılmıştır. Yeni yollar arasında ise dikdörtgen ve kare yapı adaları oluşmuştur. Bu adalara inşa edilecek yapılar için de yeni çıkarılan ebniye nizamnameleri kullanılmıştır. Uygulamaları gerçekleştirecek komisyonlar ilk

¹ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Denel, S., Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, O.D.T.Ü., Ankara, 1982.

başlarda tamamen müslümanlardan oluşurken, ondokuzuncu yüzyıl ikinci yarısında, komisyonlarda görev alabilmek için belli bir mal varlığına sahip olma koşulu getirilmesi nedeniyle, müslümanların yerini son dönemdeki gelişmelerle zenginleşen gayrimüslimler almaya başlamıştır (Beyoğlu ve Galata için kurulan Altıncı Daire Meclisi'nde olduğu gibi).

Abdülmecit dönemine (1839–1861) kadar mimaride batılılaşma, yalnız saray yapılarında görülürken, bu dönemden sonra sivil mimarlık örneklerinde de görülmeye başlanmıştır. Haşmet ve gücün simgesi olarak büyük boyutlar teşvik edilmiş, herkese istediği büyüklükte, ahşap ya da kargir ne isterse yapma izni verilmiştir. Konut geleneğindeki mütevazılık ve tutumluluktan uzaklaşmıştır. Yangın sonrasında oluşturulan haritalar nedeniyle, küçük, avlulu evlerin yerini, binanın büyüdüğü, avlunun küçüldüğü, giderek yok olduğu, kat yüksekliğinin arttığı yapılar almıştır (Denel, 1982: s.33–34). Ayrıca yangınlara önlem olarak, çıkarılan nizamnamelerle kargir yapılar özendirilmeye çalışılmış, ahşap yapılara verilen yükseklik sınırından daha büyük sınırlar verilmiştir. Buna rağmen halk ahşap yapılar inşa etmeye devam etmiştir. Ahşap yapı geleneğinin köklülüğü burada bir kez daha anlaşılmaktadır.

Tanzimat'ın ilanına kadar gayrimüslimlerin kentin belli bölgeleri dışında yerleşmeleri ve yapı inşa etmelerine izin verilmezken, son dönemde çıkarılan kanunlarla bu yasak ortadan kalkmıştır. Bu durum etnik mahalle ayrımını kaldırmış, karşılıklı etkileşimi arttırmıştır. Ayrıca kentlerin ticaret merkezine yakın mahallelerinde yoğun yerleşim dokuları oluşmasına neden olmuştur.

Gayrimüslim ve müslüman haneleri arasında yükseklik farkı koyan kanunların da bu dönemde gayrimüslimler lehine değiştirildiği görülmektedir. Örneğin, 1137H./1725M. tarihli kanunda "...Müslüman hanelerinin 12'şer ve gayrimüslim hanelerinin 9'ar zira yüksekliğinde olması..." denilirken; 1233H./1817M. tarihli de "... reaya hanelerinin 10 zira, müslüman hanelerinin 14 zira, gayrimüslim hanelerinin 12 zira olması..." ifadesi yer almaktadır (1 zira = 1 arşın = 0.758 m.) (Denel, 1982: Ekler XXVII, XXX). Giderek bu ayrımın ortadan kalktığı, sadece ahşap ve kargir yapılar için bir yükseklik ayrımı olduğu görülmektedir. Bu yükseklikler de sokaklar

için belirlenen ölçülere göre ayarlanmaktadır. Ondokuzuncu yüzyılda görülen inşaat faaliyetlerini şekillendiren kanun uygulamaları sırasıyla şunlardır: 1) 1264H./1848M. 1. Ebniye Nizamnamesi; 2) 1264H./1848M. Ebniye Beyannamesi; 3) 1265H./1849M. 2. Ebniye Nizamnamesi; 4) 1274-75H./1858M. Arazi Kanunnamesi; 5) 1280H./1864M. Tarik ve Ebniye Nizamnamesi; 6) 1298-99H./1882M. Ebniye Kanunu.

Bu kanunlarda inşa edilecek her türlü yapı için (ticarethane, konut, v.b.) kullanılacak malzeme, yapım yöntemi, araziye yerleşme sınırları, bina yükseklikleri, çıkma genişliği ve derinliği, saçak genişlikleri gibi pek çok konuda kurallar koyulmuştur. Bu dönem yapıları incelenirken, bu özelliklerin de göz önünde bulundurulması gereklidir. Batılılaşma döneminde çıkarılan tüm kanunlar ve uygulamaları denetleyen heyet, komisyon, belediye gibi kurumlar aracılığıyla Osmanlı kentlerinde, kent dokusundan, mahallelere, mahallelerden sokaklara, sokaklardan tek yapı ölçeğine kadar kademeli bir değişim yaşanmıştır.

2.3.3. Ondokuzuncu Yüzyılda Kastamonu

Ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı genelinde gerçekleşen ticari ilişkiler Avrupa ülkeleriyle yapılan ticaret anlaşmaları sonucu hızlanmış, Osmanlı limanlarının bazıları önemli değişimlere uğramıştır. Bu değişimler, limanların etki alanındaki bölgelerde tarımsal faaliyetlerin ve zenaatlerin Avrupa ülkeleriyle kurulan ilişkiler doğrultusunda değişen yapısıyla bağlantılıydı (Ortaylı, 1974–76: s.301). Bu şartlarda Selanik, İzmir, Beyrut gibi batı pazarlarına açılımı yoğun olan şehirler ön plana çıkıyordu. Bu tablo çerçevesinde Kastamonu limanları ve etki alanlarında da değişim aynıydı.

Ondokuzuncu yüzyıl ikinci yarısında Kastamonu limanları arasında öncelik sıraları değişmeye başlamıştır. Uzun yıllar vilayetin merkez limanı olarak görev yapan Sinop limanı önemini yitirirken, Safranbolu-Bartın-Amasra hattı önem kazanmış, bölge toplayıcı merkez haline gelmiştir (Ortaylı, 1974–76: s.302). Ayrıca bu dönemde İnebolu'da görülen değişim de dikkate değer niteliktedir. Aynı tarihlerde Kastamonu vilayetine bağlı sancaklar, Merkez liva, Sinop, Bolu ve Kengırı (Çankırı)'dır. Merkez

livaya bağı İnebolu, Bolu sancağına bağı Bartın ve Zonguldak vilayetine bağı Safranbolu'da değışimlerin görölmesi, Batı Karadeniz Bölgesi'nde ondokuzuncu yüzyıl ticari hacmin artışına işaret etmektedir.

Ticari açıdan önemli hale gelen bu kazaların idari yapılarında bu gelişime uygun teşkilatlanmalar görölmektedir. Safranbolu'da 1869 yılında kaymakamın başkanlığında üç müslim ve bir gayrimüslimden oluşan dört üyeli idare meclisi kuruludur. Bu yüzyılda İnebolu'da görülen idari teşkilatlanma çok daha gelişmiş bir düzeye ulaşmıştır (Ortaylı, 1974-76: s.303). İnebolu'da görülen gelişmenin temel nedeni, 1882 yılında Kastamonu sancak valisi Sırrı Paşa'nın, bu dönem için önemli bir ticaret merkezi olarak nitelediğı İnebolu'ya bir liman yapılmasına karar vermesidir. Limandan önce İnebolu'ya haftada dört vapur gelirken, limandan sonra bu sayı günde sekiz vapura çıkmıştır (Palabıyık, 2000). Bu yıllarda Kastamonu ekonomisinde güçlü bir yere sahip tiftik ihracatının -Avrupa talebinin azalmasıyla- gerilemesi nedeniyle, ekonomide yaşanacak sıkıntıya karşı önlem olarak, kentin diğere merkezlerle bağlarını güçlendirmek üzere yol inşaatlarına başlanmıştır (Eyüpgiller, 1999: s.47). 1888-89'dan bir süre önce İnebolu Şosesi açılmış, İnebolu, dolayısıyla merkez liva ve çevre bölge ekonomisi hızlı bir gelişim göstermiştir. Diğere yandan ondokuzuncu yüzyıl sonlarında yapılan İstanbul-Adapazarı arası demiryolu, Safranbolu'dan İstanbul'a ürün sevkiyatını hızlandırmıştır. Bu dönemde önemli bir hayvancılık merkezi olan Kastamonu (özellikle Eflani kazası), Safranbolu deri sanayini desteklemiş, Safranbolu derileri Avrupa pazarında talep edilir olmuştur. Safranbolu'nun kara yoluyla İstanbul'a, deniz yoluyla -Bartın üzerinden- Karadeniz limanlarına açılması ticari önemini arttırmıştır.

Kastamonu ve çevre kazalarında görülen bu gelişmeler doğrultusunda, Kastamonu'da 1287H./1870-71M. yılında 10 han bulunurken, 1288H./1871-72M.'de han sayısının 43'e çıktığı görölmektedir (Eyüpgiller, 1999: Ek.1). Bir yıl içinde gelişen bu büyük artış nedeniyle, belirttiğimiz tarihler Kastamonu için kırılma noktası sayılmalıdır. Aynı şekilde 1869 yılında 1238 olan dükkan, mağaza ve kahvehane sayısı 1903'te 2000'e ulaşmıştır (Tablo 2.2).

Şekil 2.2. Kastamonu'da Binaların Yıllara Göre Sayısal Dağılımı (Eyüpgiller, 1999: Ek.1).

YIL(Hicri)	1286	1287	1288	1299	1310	1314	1317	1321
Hane	-	-	-	-	3585	3634	3816	3829
Han	10	10	43	48	45	45	46	46
Otel	-	-	-	-	-	1	1	1
Hamam	12	12	14	14	15	15	15	10
Matbaa	-	-	-	-	1	1	1	1
Muvakkithane	-	-	-	1	1	1	1	1
İmarat	-	-	-	-	2	2	2	2
Köprü	-	-	-	15?	12	12	12	12
Bedesten	-	-	-	1	1	1	1	1
Su Değirmeni	-	-	-	3	3	3	3	3
Bahçe	-	-	-	-	97	97	101	101
Arsa	-	-	-	-	41	42	101	-
Çeşme	-	-	-	124	118	129	191	192
Karakolhane	-	-	-	4	5	5	5	5
Hastane	-	-	-	-	-	2	2	2
Salhane	-	-	-	1	1	1	1	1
Kiremithane	-	-	-	-	2	4	4	4
Fırın	-	-	-	-	26	30	31	31
Un Kapanı	-	-	-	-	1	1	1	-
Arpa Kapanı	-	-	-	-	1	1	1	-
Pamuk Kapanı	-	-	-	-	1	1	1	-
Ambar ve Samanlık	-	-	-	-	21	23	22	24
Dükkan-Mağaza-Kahvehane	1238	1238	1319	1587	1769*	1945*	1957	2000
Debbağhane	-	-	-	21	-	-	1	1
Oda	-	-	-	-	78	-	-	-
Mahalle	-	-	-	34	-	-	-	-
Cami	66	66	67	63	-	-	-	-
Kütüphane	5	5	7	4	-	-	-	-
Medrese	-	-	-	16	-	-	-	-
Dergah	8	8	8	12	-	-	-	-
Rum Mektebi	1	1	1	2	-	-	-	-
Ermeni Mektebi	1	1	1	1	-	-	-	-
Kilise	2	2	2	2	-	-	-	-
Hükümet Konağı	-	-	-	1	-	-	-	-
Telgrafhane	-	-	-	1	-	-	-	-
Kışla-i Hümayun	-	-	-	2	-	-	-	-
Namazgah	-	-	-	1	-	-	-	-
Şadırvan	-	-	-	3	-	-	-	-
Sıbyan Mektebi	34	34	34	27	-	-	-	-
Su Hızırtı	-	-	13	-	-	-	-	-

* Bu rakamlara Debbağhaneler dahildir.

Ondokuzuncu yüzyılda Kastamonu'ya gelen gezginlerin kent nüfusu ile ilgili tahminleri, 48.000'den 15.000'e kadar değişmekte olsa da salnamelerde görülen ve merkezi kapsayan durum şöyledir:

Şekil 2.3. 1286H./1869M., 1306H./1888M. ve 1317H./1899M. Salnamelerine Göre Kastamonu Nüfusu (Eyüpgiller, 1999, s: 39).

Yıl	Mahalle	Ermeni	Rum	İslam	Toplam
	Hane/Nüfus	Hane/Nüfus	Hane/Nüfus	Hane/Nüfus	Hane/Nüfus
1869	32	18/66	165/524	2955/5190	3138/5780
Yıl	Mahalle	Ermeni	Rum	İslam	Toplam
	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek
1888	171/202	813/782	6667/59320	14567	
Yıl	Mahalle	Ermeni	Rum	İslam	Toplam
	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek	Kadın/Erkek
1899	35	220/207	883/855	7494/7302	16961

Şekil 2.4. 1312H./1894M. Salnamesi'ne Göre Kastamonu Nüfusu (Hayta, Ünal, 2000, s: 39).

Sancak Adı	Ermeni		Rum		İslam		Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Kastamonu	847	816	3835	3826	180103	179875	369302
Bolu	530	625	699	747	148916	155129	306646
Sinop	1180	1290	3027	3221	58957	62305	129980
Çankırı	170	163	340	398	69647	70323	141041
Toplam	2727	2894	7901	8192	457623	467621	946958

Bu verilere göre vilayet genelinde etnik nüfus dağılımına bakıldığında, gayrimüslimler sayıca az olsalar da ondokuzuncu yüzyılda tüm ülke genelinde olduğu gibi Kastamonu sosyo-ekonomik yapısında çok etkin oldukları görülmektedir. İnebolu İdare Meclisi üyeleri arasında görülen Ohannis Ağa ve İstavri Efendi adlı şahıslar, Safranbolu meclisindeki dört üyeden birinin gayrimüslim olması ve Kastamonu vilayet salnamelerinde kayıtlarında, 1869–1888 arası ticaret mahkemesi üyeleri içinde pek çok gayrimüslim isime rastlanması, bunu açıkça göstermektedir (Ek.1).

Ayrıca onsekizinci yüzyılın son çeyreğinde Kafkasya, Kırım ve Balkanlarda yaşanan huzursuzluklar nedeniyle Anadolu'ya olan göçler, bu yüzyılda da sorun olmaya devam etmiştir. Göçmenlerin her türlü sorunlarıyla ilgilenmek ve imparatorluğun belli bölgelerine göçmen yerleştirmek üzere 1860 yılında "Göçmen Komisyonu" kurulmuştur. Çok sayıda göçmenin Anadolu'ya yerleştirildiği bu dönem içinde, 1878 yılında 150.000 göçmenin gönderileceği yerler arasında Kastamonu da

bulunmaktadır. 150.000 kişiden 50.000'i Halep'e, 25.000'i Şam'a, 25.000'i Adana'ya, 10.000'i Konya'ya, 10.000'i Kastamonu'ya, 5.000'i Sivas'a ve 2000'i Kıbrıs'a yerleştirilmiştir (Aktüre, 1978: s.103). Daha çok kırsal yerleşmelerde barınmalarına izin verilen göçmenler, sayılarındaki artış nedeni ile 1877'den itibaren kentlere de yerleşmeye başlamışlardır (Aktüre, 1978, s.104). Kastamonu kent merkezinde nereye yerleştirildikleri ve sayıları bilinmeyen göçmenler için yaptırılan evlerin masrafının halk tarafından karşılandığı 1867 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır (Eyüpgiller, 1999: s.40).

Onsekizinci yüzyılda kentte başlayan onarım ve yeni imar faaliyetleri, kentin sosyo-ekonomik yapısındaki değişimlerle bu yüzyılda daha da artmıştır. Çok sayıda cami inşası yanısıra, batılılaşma etkileriyle gelen yeni yapı türleri Kastamonu'da görülmeye başlar. Tanzimat'a kadar ordu ve adliye üzerine kurulu devlet yönetiminde, Tanzimat'tan sonra "mülki" yönetim adı altında üçüncü bir kurum oluşturulur. Ondokuzuncu yüzyıl ikinci yarısında mülki yönetimde görevli memurların sayıca artışı nedeniyle devlet yönetiminde sivil bürokrasi ağırlık kazanmıştır. Bunun sonucunda kentlerde "yönetici merkez" olgusu ortaya çıkmıştır. Bu olgunun kentin fiziki yapısına ilk etkisi büyük boyutlara sahip Hükümet Konağı yapısı ile olur. Bunu takiben askeri, adli ve eğitim amaçlı pek çok yapı yeni oranlarıyla kentin fiziksel görünümünde değişiklikler meydana getirir. Bu yaklaşımla Kastamonu'da inşa edilen ilk yapılar, Kışlalar (1802 ve 1838), İslahhane (1868), Mekteb-i İdadi (1886), Mekteb-i Sanayi (1887) ve Matbaa (1868) olmuştur (Eyüpgiller, 1999: s.101).

Kentin onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl tapu tahrir defterleri karşılaştırıldığında mahalle sayılarında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bu, kentin bir büyüme göstermediği anlamına gelebilir. Ancak, asıl olan kentteki çok sayıda geniş bahçe ve ağaçlık alanın (Güzey, 2000: s.105–106), hızlı gelişim ve nüfus artışı nedeniyle konut alanlarına dönüştüğü ve kent dokusunun sıklaştığıdır. Yüzyıla damgasını vuran batılı yaklaşımlar toplum yaşamını değiştirmiş, yalnız kamu yapılarında değil, konut geleneğinde de etki alanları bulmuştur. Kastamonu için değişimin en yoğun yaşandığı dönem yüzyılın ikinci yarısı hatta son otuz yılı olmuştur. 1882'de İnebolu Limanı inşaatının başlaması, 1888'de İnebolu üzerinden İstanbul'a bağlantıyı

sağlayan İnebolu Şosesi'nin açılması kentin çevre bölgelerle, İstanbul ile ve en önemlisi dış ülkelerle olan ticari ve kültürel ilişkisini hızlandırmıştır. Bu dönemde ticarete büyük söz sahibi olan gayrimüslimler, özellikle yüzyılın ikinci yarısında çıkarılan nizamnamelerle kazandıkları yeni haklar sayesinde kent yaşamında da etkin hale gelmişlerdir. Daha çok kentin ticari merkezi etrafında yerleştikleri bilinen gayrimüslimlerin (Ayhan, 1995: s.65) kentte farklı bir konut tipi ya da yerleşim dokusu oluşturmadıkları; ancak yaşadıkları konutlarda, Türk konut geleneğinde görülmeyen, sofa çıkması üzerinde üçgen alınlık, subasmanda havalandırma pencereleri ve balkon gibi yabancı öğelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde karşılıklı etkileşimlerle şekillenen bir değişim süreci yaşandığı muhakkaktır.

Bölüm Üç
ONDOKUZUNCU YÜZYIL KASTAMONU
KONUTLARI VE DEĞİŞİM SÜRECİ

3.1. Geleneksel Türk Konutu

Geleneksel Türk konutu üzerine yapılan çalışmaların bir kısmı yalnız tespit ve tanımlamaları içerirken, bir kısmı da Türk konutuna bütüncül yaklaşan tipoloji çalışmalarıdır. Bu çalışmalar sırasında konutun oluşum nedenleri araştırılmış, ancak bir ya da birkaç özelliği üzerinden sınıflandırılabilmiştir. Bunun sebebi, tipoloji çalışmalarının eksikliğinden ya da taraflılığından değil; Türk konut geleneğinin çok değişkenli bir matrise benzeyen yapısından kaynaklanmaktadır.

Tipoloji çalışmaları üzerine ilk sözü söyleyen Eldem'den bu yana Türk konut tipolojisi hep üst katın plan düzenine dayandırılarak yapılmıştır. Eldem bu katı “asıl kat” olarak tanımlamıştır. En eski örneklerden başlayarak belli bir plan düzenine sahip olduğu görülen asıl kata -yaşama katı- karşılık, arsanın durumuna uyan, daha organik, mekanların daha raslantısal biraraya geldiği, ahır, odunluk, samanlık, depo gibi servis işlevlerini barındıran zemin kat düzenleri görülür. Asıl kat üzerine yapılan çalışmalarda Eldem, sofayı plan tipinin belirleyici ögesi olarak tanımlar ve Türk konutunu “sofasız”, “dış sofalı”, “iç sofalı” ve “orta sofalı” olarak dört sınıfa ayırır (Şekil 3.1). Bu yaptığı ayırımın aynı zamanda Türk konutunun gelişim çizgisini gösterdiğini vurgular. Aksoy da Türk sivil mimarisinin kuruluş ilkesi olarak orta mekan alır ve Eldem'i doğrulayan görüşlerini belirtir. Ancak Aksoy Eldem'in görüşlerine ek olarak, iklim ve topoğrafya verilerinin de oluşumdaki rolüne dikkat çeker (Aksoy, 1973).

Birçok araştırmacı tarafından kabul edilen bir görüş de Türk geleneksel konutunun önemli bir birimi olan “oda”nın göçebe çadır hayatının yansıması olduğudur. Küçükerman bu görüşten hareketle, tipolojik sınıflamasını odaların biraraya geliş biçimlerine göre yapmaktadır. Anadolu coğrafyasını kültürel etkileşime göre bölgelere ayıran yazar, iç etkilere kapalı İç Anadolu'yu birinci (yazara göre Türk evinin ağırlıklı bölgesi burasıdır), dış etkilere açık kıyı bölgelerini ikinci ve bu iki

bölge arasında kalan “karışım kuşağı” dediği bölgeleri de üçüncü bölge olarak tanımlamaktadır.

Türk geleneksel konutunun oluşum nedenlerini kültürel verilerin yanı sıra malzeme, yöresellik, gibi ilkelere dayandıran çalışmalarda bulunmaktadır. Türk konutu deyince ortak özelliklerle tanımlanabilen bir konut tipinin olup olmadığını sorgulayan Kuban, Mardin ya da Bitlis’in taş ev mimarisi ile Rize ve Sinop’un ağaç evlerinin ya da Orta Anadolu’nun kerpiç yapılarının aynı kökten olduğunu söylemenin zor olduğunu belirtir. Elbette zaman zaman birbirinden etkilenmeler olmuştur, ancak aynı yapı özelliklerinden bahsetmek bizce de kolay olmayacaktır. Bunun üzerine Kuban Anadolu’yu yedi bölgeye ayırmaktadır:

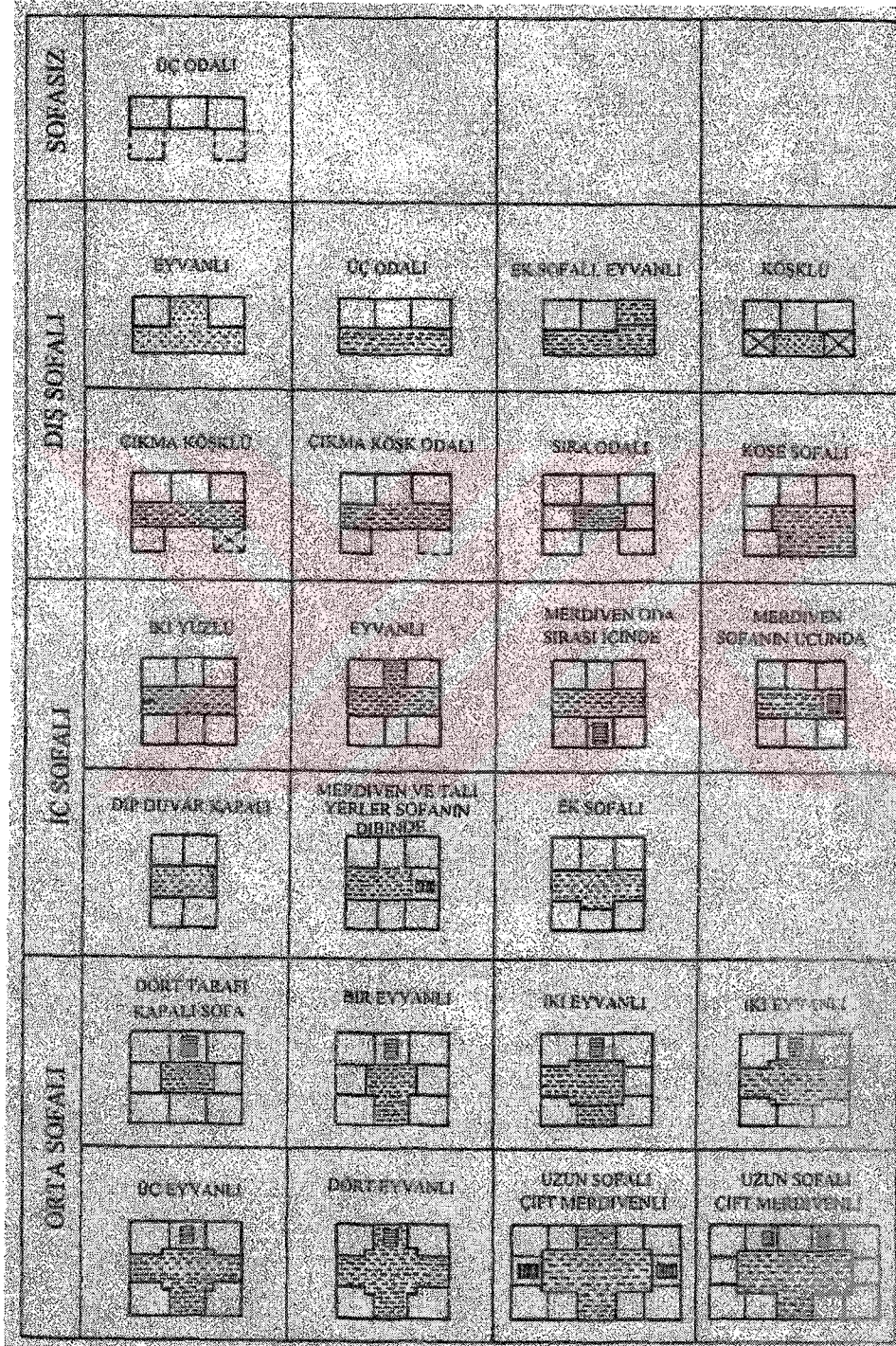
1. Güney Doğu Anadolu’nun Kuzey Suriye ile ortak kültürünün ifadesi taş konut mimarisi
2. Erzurum’dan öteye Kuzey Doğu Anadolu’nun Güney Kafkasya ve Dağıstan ile akraba ahşap hatıllı taş mimarisi
3. Doğu Karadeniz bölgesinde görülen karakteristik ahşap iskeletli ev mimarisi
4. Ege ve Akdeniz’in düz damlı ‘kübik’ taş mimarisi
5. Orta Anadolu’nun özellikle Niğde ve Kayseri (eski Kapadokya) bölgesinin, kaynakta yine Kuzey Suriye ile buluşan taş mimarisi
6. Orta Anadolu’nun daha çok köy ve küçük kent ortamında kalan ve kökü Yeni Taş Çağı’na kadar uzanan kerpiç mimarisi
7. Esas yayılma alanı Anadolu’nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolana ve Sivas dolaylarında batıya ve iç Ege’den Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanan ve yer yer diğer bölgelerde ve Balkanlarda görülen hımsız yapı tekniğinde, yanı taşıyıcı sistemi ağaç, kerpiç dolgulu, zemin katı çokluk taş olan bir yapı tekniği ile inşa edilmiş olan konut mimarisi

Kuban, bu bölgelerden son grubun, Türk çağının Anadolu’da geliştirdiği konut kültürünün gerçek temsilcileri olduğunu belirtmektedir (Kuban, 1995: s.227).

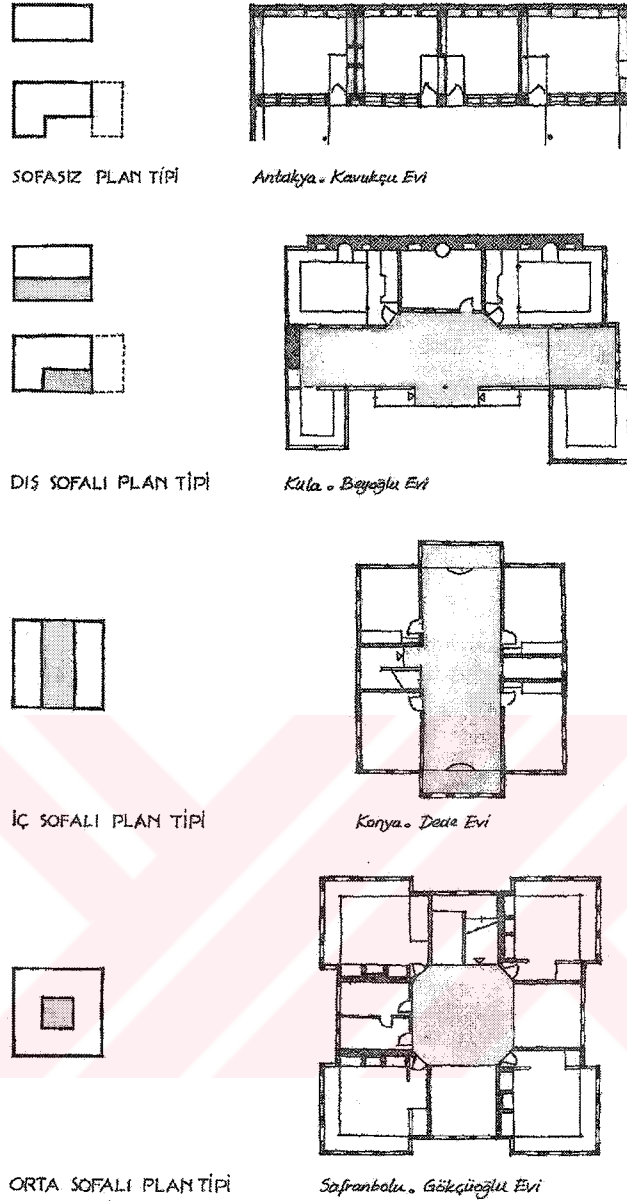
Türk konutunun çok yönlü yapısı nedeniyle birçok başlık altında incelenebileceğini vurgulayan Sözen, Eldem’in tipolojisine katılırken, sınıflama sırasının tarihsel evrimden çok, eski dönemlerde en çok kullanılan plan tiplerinden son dönemde en çok kullanılanlara doğru olan sıralamayı verdiğini belirtmektedir (Sözen, 2001: s.82).

Arel’e göre de orta sofalı evler, planimetrik bir gelişimin son evresi değil, Türkiye’de öteden beri bilinen ve Horasan evinden kaynaklanan orta sofalı şemanın kapalı ev tipine uyarlanması sonucudur (Arel, 1982: s.50). Arel çalışmasında Türk konutu üzerine belirtilen, arsanın durumuna uyan bir alt kat ve daha rasyonel alanlar çıkarma

isteğiyle şekillenen üst kat, görüşünü sorgulamakta; arsanın düzgün geometri olduğu durumlarda bile zemin katla uyumsuz, çıkmalarla genişleyen yapılara örnekler vermektedir. Bu durumu Türkler'deki "fevkanilik/asma ev" geleneğine bağlamaktadır (Arel, 1982: s.36).

Şekil 3.1. S. H. Eldem 'in Türk Evi plan tipleri (Eldem, 1984: s.72).

Şekil 3.2. M. Sözen'in Türk Evi Plan Şemaları (Sözen, 2001: s.85).

Geleneksel Türk konutunun genel özelliklerine baktığımızda, ilk örneklerde tamamen sağır, organik bir şemaya sahip, kargir zemin kat üzerinde, net alanlar elde etmek üzere oluşturulmuş, kare ya da dikdörtgen odalar ve bunların ortak alanı sofadan oluşan, ahşap karkas arası dolgu (hımış) üst kat görülmektedir. Üst katın bazılarınınca gelişim, bazılarınınca yaygın kullanım sıralaması olan uygulamaları, sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı olarak devam ederken, zemin katlar organik ve sağır yapılarını onsekizinci yüzyıla kadar sürdürmüştür.

Onaltıncı ve onyedinci yüzyılda en yoğun olarak kullanılan dış sofalı plan tipi, pencerelerde camın kullanımı ile giderek kapanmaya başlamış, iç sofalı plan örneklerinde artış olmuştur. Zemin kat geleneğinin hala aynı düzende devam etmesinde İslam dininde önemli olan mahremiyet kavramının rolü büyüktür. Bu konutlarda sokaktan avlu/bahçeye, avlu/bahçeden taşlık/sofaya ve oradan da odalara girilen dereceli bir mahremiyet söz konusudur. Bu nedenle sokakla kurulan ilişkiler sadece üst kat pencereleriyle sağlanmaktadır. Bu durum plansal olan zemin kat üst kat uyumsuzluğunu cepheye taşımaktadır.

Ayrıca tarıma ve hayvancılığa bağlı ekonominin gereği, zemin katlar daha çok ahır, depo, işlik, odunluk gibi, bu amaca hizmet eden mekanları barındırmışlardır. Bu mekanlar için gerekli hava ve ışık ihtiyacı küçük mazgal delikleriyle çözülmüştür. Birçok yöne pencere açılımı veren üst kat cephelerine karşı birkaç mazgal deliği bulunan sağır zemin kat cepheleri, bu dönem yapılarının karakteristiği olmuştur. Bazı örneklerde kışlık odaların, işliklerin yer aldığı ara katlar görülmektedir. Tüm katı kaplamayan bu ara katlar daha çok zemin kat içinde bir “asma kat” niteliğindedir. Üst kat –asıl kat- ise zeminden tamamen kopuk, odaları, oda içi donatıları (ocak, dolap, gusulhane, sergen, sedir, v.b.), pencere açıklıkları, kat yüksekliği, çıkma düzenleriyle kendi plansal düzenini kurmaktadır.

Konut geleneğindeki bu düzenin, onsekizinci yüzyıl başlarından itibaren İstanbul’da ve ondokuzuncu yüzyıl ikinci yarısına gelindiğinde tüm Anadolu’da bozulduğu gözlenir. Zemin katlar dışa açılmaya başlar. Ana katla (üst kat) plansal uyum gözlenirken, sokakla kurulan bağlar daha güçlü ve daha vurgulu olmaktadır. Servis mekanlarının kalktığı, bir yaşama katı düzenine geçen zemin katlarda dışa açılan pencereler görülür. Bu durum katlar arası cephesel uyumu da beraberinde getirir. Bu gelişmeler alt ve üst katlar arası malzeme ve yapım tekniğinin kalkmasıyla eş zamanlıdır. Zemin katın bu dönüşümünün altında batılılaşma süreci ile gelen sosyo-ekonomik değişimler yatmaktadır. Her anlamda dışa açılım toplum yaşamına da yansımış, mahremiyet kavramı derecesi değişmiştir. Tarıma dayalı ekonominin ticarete dayalı hale gelmesi, zemin kat mekansal kullanım şemasını farklılaştırmıştır.

Büyüklik ve çok katlılık, İstanbul'da ondokuzuncu yüzyılın yükselen yeni değerleri olarak haşmet ve zenginliğin ölçüsü sayılmış; kent nüfusundaki artış ve Arazi Kanunnamesi ile tetiklenen bu eğilim kent dokularının sıklaşmasına, fiziksel çevre oranlarında değişime neden olmuştur.

Bu eğilim, kısa sürede servet sahibi olan ve toplumda saygın bir konuma yükselen gayrimüslimler ve onlarla çalışan yerli tüccarlar aracılığıyla Anadolu'ya taşınmıştır. Yerel burjuva sınıfını yaratan bu gruplar büyük konakları ile merkezle yarışır bir konut mimarisi geliştirmişlerdir. Artık dışa açılım Anadolu'da da kabul görmüş, konutların sokakla ilişkileri kanunlarla desteklenerek güçlenmiştir. Nüfus artışıyla değerlendirilen kent arazileri küçülmüş, bu küçük parsellerde, yapılar genellikle sokağa bir ya da iki cephe verecek şekilde yerleşmişlerdir. Çıkarılan kanunlarda özellikle yapıların sokak cepheleri üzerine birçok madde olması bu durumun yaygınlığının göstergesidir.

Kısaca değinmeye çalıştığımız geleneksel Türk konutunda, ondokuzuncu yüzyılda görülen değişimlerden; zemin katın ana kata dönüşüm sürecinde asma kat niteliğindeki ara katın kullanım ve uygulamada nasıl değiştiği ya da dönüştüğü ve iki katlı mütevazı konutlardan oranların büyüdüğü, çok katlı yapılara geçiş sürecinin nasıl şekillendiği çalışmanın temel sorunsalıdır.

3.2. Kastamonu Konutları

Çalışmada yer alan, tamamı ondokuzuncu yüzyıla Kastamonu konutları, Türk Konutu bölümünde kısaca değindiğimiz değişimler üzerinden inceleneceğinden, konutları alışılmış yollarla tanımlamak, mimari özelliklerini tek tek açıklamak yerine, geleneksel Türk konutu tanımından farklı özelliklerini saptanarak uygun görülmektedir. Genel özelliklerine kısaca değinilen konutlarda, sözü edilen değişim, ana kat altında ve üstünde yani zemin kat ve çatı katında yaşandığından, en eski örneklerden bu yana kendi düzenini kuran, çalışmada "ana kat" olarak adlandırılan üst kat ayrı bir başlıkta incelenmiştir.¹ Zemin kat ve çatı katında görülen değişimler,

¹ Dönemi itibarıyla ana katın kendi özelliklerinde de değişimler sözkonusudur. Ancak bu değişim yapı bütününde görülen değişimlerden bağımsız, ana katın kendi evrimi içinde devam eden bir süreçtir.

yapı-yol ilişkisi, kat kullanımı ve cephe düzeni olarak belirlenen üç parametreye göre analiz edilmiş ve konutlarda görülen değişim/dönüşüm saptanmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Genel Özellikler

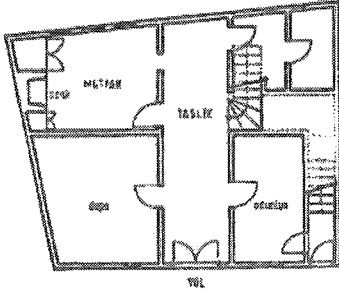
Ticari merkezin düzlüklere, konut alanlarının ise vadi yamaçlarına yerleştiği Kastamonu'da, yamaca yerleşmenin zorluğu nedeniyle eğim çizgilerine paralel sokaklar oluşmuş ve konutlar araziye en az müdahale ile yerleşmiştir. Eğim çizgisine dik oluşan sokaklarda yer alan konutların genellikle küçük boyutlu ve bitişik düzende yapıldığı görülmektedir.

Türk konutunun özelliği gereği, Kastamonu konutlarında da yapıya karakterini veren mekan sofa olmaktadır. Yörede dışa açık veya kapalı oluşuna göre “çardak” ya da “sofa” olarak adlandırılan bu mekanlar yapının plan şemasını belirlemektedir. Çardaklı konutlar günümüzde çok az örneği kalmış, tarım ve hayvancılığa dayalı kırsal yaşamın izlerini taşıyan önemli yapılardır. Genellikle bahçeye yönelen ve alt katlarda bahçenin devamı niteliğinde olan çardak, günlük yaşam ve aile içi üretimin geçtiği bir mekan iken; kapalı sofalı evlerde sofanın kimi zaman başlı başına bir yaşama mekanı, kimi zaman da sadece odalar arası bir geçiş alanı niteliği taşıdığı görülmektedir. Arsanın ve yapı programının büyüklüğüne göre niteliği değişen sofanın her zaman en iyi ışık ve manzaraya göre konumlandırıldığı görülmektedir.

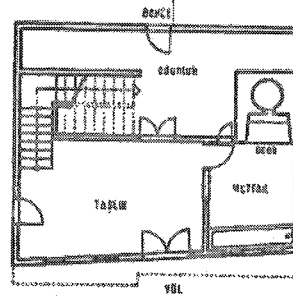
Geleneksel oda tanımında yer alan yüklük, ocak, gusülhane gibi düzenlemeleri içeren odalara sahip Kastamonu konutlarının daha eski tarihli örneklerinde sekialtı düzenlemelerine ya da oda içini doğrudan görüşü engelleyen ahşap paravanlara rastlanmaktadır. Genelde kareye yakın planlı odalar arasında büyüklük ve işlev farkına pek rastlanmamakla birlikte, diğer odalara göre daha özenli, başoda niteliğinde odalar da bulunmaktadır.

Çok az sayıdaki çardaklı konut dışında, yapı içinde çözülen servis mekanlarında gelişmiş bir düzen görülmektedir. Tümünde taş tezgahların bulunduğu mutfaklar ocak düzenlemeleri ile iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta oda ocaklarıyla aynı

yapıda ama daha büyük ölçülerde, iki yanı yanında dolaplar olan ocaklar görülmektedir (Şekil 3.3). İkinci grupta ise yöresel mutfağın en önemli yemeği olan etli ekmek ve kebab çeşitleri yapımına uygun fırınlı büyük ocaklar bulunmaktadır (Şekil 3.4).

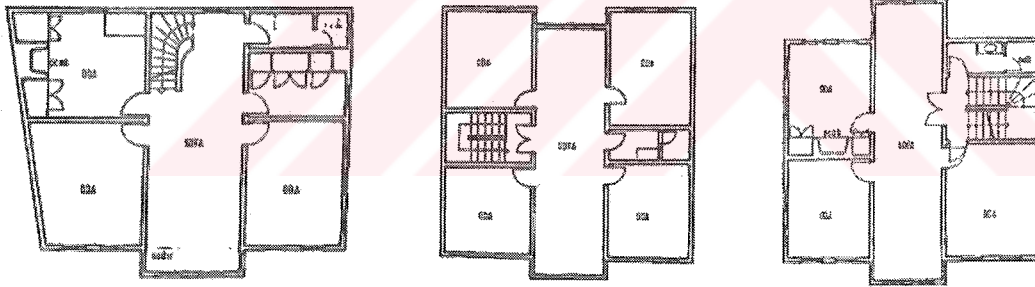

Şekil 3.3. 28 nolu yapı² zemin kat planı.

Şekil 3.4. 30 nolu yapı zemin kat planı.

Genellikle sofa üzerinden geçilen tuvaletlere ek olarak odalar arasında konumlanan örnekler de görülmektedir. Örneklerin tamamında abdestlik ve tuvalet kısmını ayıran ikili yapı, gelişmiş bir plansal çözüm göstermektedir. Ayrıca merdiven kovası ile birlikte çalışan, sofadan bir kapı ile ayrılan ileri örneklerde görülmektedir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Sırasıyla 5, 19 ve 33 nolu yapı ana kat planları.

Zemin katlarda konumlanan ve ailenin günlük ihtiyaçlarını karşılayan hayvanların barındığı ahırlar, içlerinde yemlik olması dışında, depolama işlevli mekanlardan farklı bir düzen içermemektedir. Odunluk/kömürlük, depo ve ahır dışında zemin katlarda görülen diğer bir mekan ise dokuma tezgahlarının bulunduğu ve üretimin yapıldığı atölyelerdir (Ataoguz, 1992: s.43). Onbeş yıl öncesine kadar işlevini sürdüren ve “düzen” olarak adlandırılan bu mekanların günümüzde depo olarak kullanıldığı ya da oda kullanımına dönüştürüldüğü düşünülmektedir.

² Konutlar yapı analiz kataloğunda numaralarla adlandırılmaktadır.

Kastamonu konutlarında görülen diğer bir mekan da çatıda konumlanan, çoğunlukla sofa derinliği boyunca uzanan, yalın dikdörtgen çatı odalarıdır. Eyüpgiller, konutun en üst kotunda yer alan, bol ışıklı ve havadar mekanlar olarak tanımladığı bu odaları cihannüma olarak adlandırmaktadır (Eyüpgiller, 1999: s.240). Arel ise önünde balkon türü yarı açık bir mekanı olan benzer odaları, “cihannüma motifinin yeni yorumu” olarak nitelendirmektedir. Ancak her zaman yapının dört tarafına da cephe vermeyen ve her cephesinde pencere açılmayan bu mekanlar, cihannüma tanımında yer alan dört yönden görünümü açık oda (Sözen-Tanyeli, 1999: s.53) özelliğini tam karşılamadığından, çalışma kapsamında “çatı odası” olarak adlandırılmaktadır.

Kastamonu konutlarında iki türü görülen çatı odalarında, geleneksel oda düzeninde görülen donatılar bulunmamaktadır. Genelde sofanın tam üstünde yer alan bu mekanların sofa ile aynı kullanım özelliğine sahip olduğu düşünülmektedir. Çatı odalarının birinci türü, çatı eğiminin sağladığı boşluğun değerlendirilmesi ile oluşmaktadır (Resim 3.1). İkinci tür ise, çatı bütününden bağımsız, daha yüksek kitlesi ve çatısıyla yapı bütününde kendini ifade eden odalardır (Resim 3.2).

Resim 3.1. Maymun Çeşme Sok. No: 3.

Resim 3.2. İkinci Çoruk Sok. No: 1-1A.

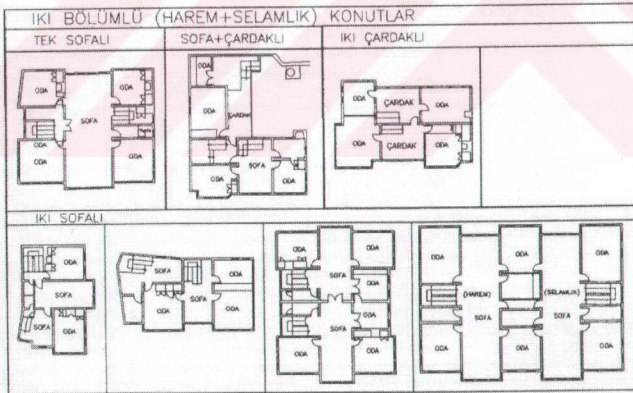
3.2.2. Ana Katlar

Kastamonu konutlarında ana kat plan tasarımında temelde iki yaklaşım olduğu görülmektedir. Sofası dışı açık “çardaklı konutlar” ve sofası dışı kapalı “iç sofalı konutlar” olarak ayrılan konutlar dışında, her iki yaklaşımın farklı birleşimlerinin bir arada kullanıldığı karmaşık yapıda konut örnekleri de

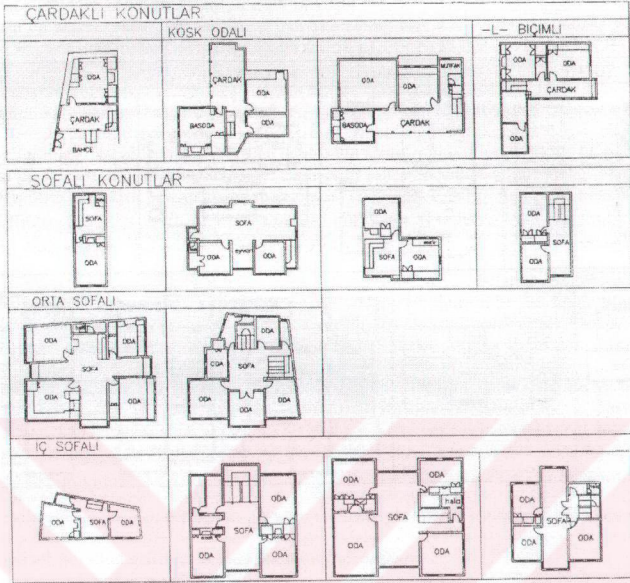
bulunmaktadır. İkili kullanıma sahip (harem ve selamlık) bu konutlar Kastamonu konutları arasında üçüncü bir grup oluşturmaktadır.

Değişim süreci analizinde ele alınan konutlar içinde özellikle üç katlılarda yoğun olarak görülen bu ikili kullanımın, plan düzeyinde farklılıklar göstermekle birlikte, yapıların cephe düzeninde farklılık yaratmadığı görülmektedir. Konut içinde görülen ayrı kullanımın (harem ve selamlık) cephe düzenine yansımadığı, cephe organizasyonunda yapının bir bütün olarak ele alındığı görülmektedir. Konutların, analiz parametrelerine göre yani yol ile ilişkiler, kat kullanımları ve cephe düzenlerinde ikili kullanımdan doğan bir değişim içinde olmadığı saptanmıştır. Dolayısıyla bu tür konutlarda, ikili kullanım özelliği açısından, sürece bağlı bir değişim olmadığı düşünüldüğünden, konut analizleri sırasında yapıların bu özelliği değişim ifadesi olarak göz önünde bulundurulmamıştır.

Eyüpgiller, kronolojik evrelere bağlı kalmadan ana kat plan tasarımlarına göre yaptığımız belirttiği tipoloji çalışmasında, bu üç türü kendi içinde sınıflara ayırmıştır³ (Şekil 3.6).

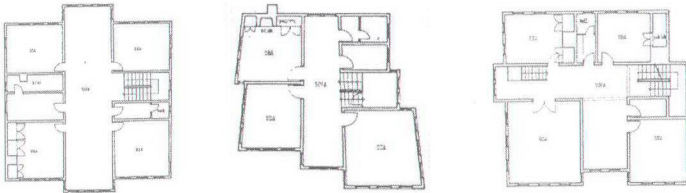

³ Kastamonu konutları ile ilgili detaylı bilgi için bkz: K.K. Eyüpgiller, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, İstanbul, 1999, s: 237-251.

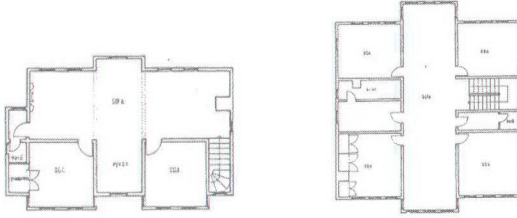
Şekil 3.6. Kastamonu Konutları Plan Tipolojisi (Eyüpgiller, 1999, s: 241-242).

Günümüze ulaşan Kastamonu konutlarında, ana katlarda görülen en yaygın plan düzeni, dönemin özelliği olan iç sofalı düzendir. Genelde bu konutlarda sofanın sokağa dik olarak yerleştiği ve hem sokağa hem de arka bahçeye çıkma yaptığı görülmektedir. Bu tür konutların geniş cepheli olanlarında sofa oda çıkımları arasında geride kalmaktadır (Şekil 3.7, Resim 3.3). Yola paralel sofalı örneklerde ise sofanın yan bahçelerle ilişki kurduğu, ama küçük bir eyvan aracılığıyla da sokak tarafına çıkma yaptığı görülmektedir (Şekil 3.8, Resim 3.4).

Şekil 3.7. Sırasıyla 20, 4 ve 18 nolu yapı ana kat planları.

doğrultusunda merdivenin tek kollu, birbirine dik kollu ya da iki kolluya dönüştüğünü belirtmektedir (Eyüpgiller, 1999: s.244) (Şekil 3.9).

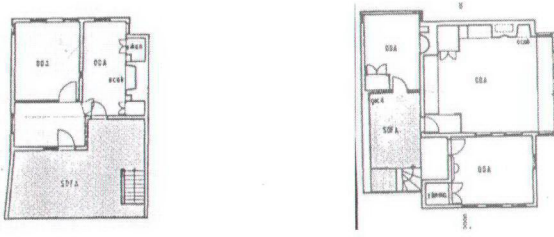

Şekil 3.9. Sırasıyla 8 ve 20 nolu yapı zemin kat planları.

Merdiveni odalar arasında yerleşen konut örneklerinde, yapı programı küçükse, bir köşeye yerleşen merdiven, program büyüdükçe sofa kenarında sıralanan oda sayısı arttığından, odalar arasında yer almaya başlar. Bu konumdaki merdivenin bir kova içine alındığı ve bir kapı ile sofa ya da odalara bağlandığı, hatta bu kova içinde tuvalet gibi servis mekanının yer aldığı ileri örnekler de vardır.

Merdivenlerin konum ve biçimlenişi ana kat plan düzenini etkilemekle beraber, yapı bütününe veya cephe düzenine bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Merdive kovalarında görülen plansal evrim, dışa yansımamaktadır. Bu nedenle bu evrimin sözü edilen değişim sürecinde doğrudan bir rolü olmadığı düşünüldüğünden, analiz parametreleri içine alınmamıştır.

Ana kat şemalarında görülen diğer bir düzen ise “çardaklı konut” olarak adlandırılan dış sofalı plan tipidir. Günümüzde örnekleri çok çok az kalan bu konutlar, daha eski geleneklere bağlı özellikler taşıdığı ve tarımsal ekonomiye dayalı kırsal yaşamın izlerini taşıdığı için, çalışmamız açısından önemli örneklerdir. Bu şemada bahçeye yönelen bir sofa ve arkasında sıralanan odalar ya da yine bahçeye yönelen ve birbirine komşu iki yanında odaların sıralandığı köşe sofalı örnekler bulunmaktadır (Şekil 3.10).

Şekil 3.10. Sırasıyla 2 ve 1 nolu yapı ana kat planları.

Hem kapalı hem de açık sofalı konutlar içinde çok az sayıda yan sofalı plan tipi de görülmektedir. Bu şema genişliği dar, derinliği fazla parsellere yerleşen, küçük programlı konutlarda görülmektedir (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. Sırasıyla 3 ve 23 nolu yapı ana kat planları.

Ana katlarda özellikle giriş ve arka cephede yoğunlaşan pencere düzenlemelerinde, pencere sayılarının birden dörde kadar çıktığı görülmektedir. Yalın dikdörtgen, üçgen alınlıklı veya kemerli pencerelerin kullanıldığı ana katlarda, özellikle sofa pencerelerinde farklı düzenlemeler görülmektedir. Genelde üç pencereye sahip sofa cephelerinde, tüm pencerelerin kemerli olduğu ya da yan pencerelerin yalın dikdörtgen, orta pencerenin kemerli ve döşeme hizasına kadar indiği örnekler bulunmaktadır. Açık sofalı konut geleneğinin izleri olarak görülen bu düzenleme, Kastamonu konutlarında yaygın bir özelliktir. Genelde 1/2 oranında giyotin pencerelerin görüldüğü ana katların, erken tarihli örneklerinde 3/5 oranında küçük pencereler görülmektedir.⁴

⁴ Türk konut geleneğinde, pencere oranlarında görülen bu değişim üzerine detaylı bilgi için bkz: N. Yöney Uluengin, *Osmanlı-Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi*, İstanbul, 2000.

3.3. Ana Kat Altında ve Üstünde Görülen Değişimler

Geleneksel Türk konutu ilk örneklerinde bahçeye açılan, bahçenin devamı niteliği taşıyan taşlık/avlu/çardak gibi mekan öğeleri üzerinde, aile içi üretim, pişirme, yıkama, hayvan besleme, depolama gibi ihtiyaçların karşılandığı zemin katlardan; ana katla aynı mekanların yer aldığı, aynı plan şeması ve kat kullanımlarının olduğu, Arel'in deyimi ile bakışık katlara dönüşen zemin katların bulunduğu konutlara kadar geçen bir değişim süreci sözkonusudur. Yine ilk örneklerde yalın, dört yöne eğimli kırma çatılar görülürken, çatı arası kullanım yokken; son dönem konutlarında çatı arası kullanımın yaygınlaştığı, çatıda farklı kotlarda parçalanmalar olduğu görülmektedir.

İlk dönemlerden beri kendi rasyonelitesini kuran ana katın altında ve üstünde görülen bu değişimin aniden olmadığı muhakkaktır. Bu süreç içinde geleneksel Türk konutunda görülen, sağır zemin kat, zemin kat içinde asma kat, ara kat gibi olguların da değişim/dönüşüm geçirdiği, konutlarda hem bütünde hem de tekil öğelerde oranların büyüdüğü gözlenmektedir. Çalışmanın temel amacı, sözü edilen süreçte ana kat altında ve üstünde görülen değişim unsurları gözönüne alınarak, Türk konutu bölümünde vurgulanan, zemin kat ve ara kat değişim/dönüşüm süreci ile çok katlı yapılara geçiş sürecinin morfolojik yapısını ortaya koymaktır.

Makro ölçekte Osmanlı'nın, mikro ölçekte Kastamonu kentinin siyasal ve sosyo-ekonomik yapısı ile ilişkili olması nedeniyle birçok girdinin bulunduğu bu değişim süreci, tek bir açıdan analiz edilemeyeceğinden, değişimi en iyi ifade eden üç parametre üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

3.3.1. Parametre Bir: Yapı-Yol İlişkisi

Geniş arazilerde, bahçe duvarları arkasında, sokaktan uzak, kendi mahremiyeti içinde yaşayan geleneksel Türk konutunun, ondokuzuncu yüzyıl arazi parselasyonunda görülen değişim nedeniyle küçülen arazilerde, arazinin bir kenarına ya da köşesine çekilerek sokağa en az bir cephe verdiği görülmektedir. Bu yeni konumlanış sebebiyle eskiden yapıya giriş, konuttan bağımsız bahçe kapısı üzerinden olurken, artık yapının bir parçası haline gelen giriş kapısından sağlanmaktadır. Bu durum

yapının sokakla ilişkisini değiştirmiştir. Bu ilişkide düzeyini belirleyen diğer bir etken ise sokağın fiziki yapısı ve boyutları olmaktadır. Tanzimat dönemine kadar çıkarılan fermanlarda yol genişliğini belirleyen herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. 1848 ve 1849 tarihli Nizamnam ve Beynamede büyük caddelerin 10, adi caddelerin 8, sokakların 6 zıradan (1 zıra=0.75 m.) az olmayacağını belirten hükümler görülmektedir (Denel, 1982: s.60). Sokak genişliklerine göre bina yüksekliklerinin ayarlandığı bu nizamname hükümleri özellikle yangın bölgeleri için yapılan yeni haritalarda uygulanmıştır. Batılı yaklaşımlarla hazırlanan bu haritalarda organik sokak dokusu yerini genişliği ve gabarisi belirlenmiş dik açılı sokaklara bırakmıştır. Düzgün geometrilik yapıyı nedeniyle her yapının aynı koşullarda inşa edildiği bu sokaklarda, konutların yol ile kurduğu ilişki düzeyine göre giriş kapısı düzenlerinin de farklılaştığı görülmektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, çalışmamızda sözü edilen değişim sürecinde, konutların yapı-yol ilişkileri, konut içi yaşantıdaki değişimi ifade eden önemli bir unsur olmaktadır. Bu görüşten hareketle konutların yol ile bağlantılarında görülen mekansal dizilimler çıkarılmıştır. Bu dizilimlerde, sokaktan yaşama mekanlarına (konut içinde en yoğun kullanımın görüldüğü, yaşantının büyük bölümünün geçtiği) olan erişim sıralaması verilmektedir.

Yaşama mekanları (oda, sofa, köşk, çardak gibi) dizilim grafiklerinde okuma kolaylığı sağlaması için “konut” olarak adlandırılmaktadır. Bazı konutlarda görülen “taşlık”, kimi örneklerde yarı açık, kimilerinde kapalı olmasına rağmen, yaşama mekanlarına ulaşımında bir ara kademe olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu mekanlar, ana kullanımdan çok, servis mekanlarını ve bahçeyi bağlayan bir ara mekan niteliğindedir. Sokaktan ulaşımında yine bir ara kademe olan bahçe, eğer sokak-konut arası dizilimde yer almıyorsa, grafiklerde silik gösterilmiştir. Bu yaklaşımla çalışma kapsamında ele alınan konutlarda 1. Sokak – Bahçe – Konut, 2. Sokak – Taşlık – Konut, 3. Sokak – Konut olmak üzere üç farklı dizilim olduğu görülmektedir.

3.3.2. Parametre İki: Kat Kullanımı

İlk örneklerden beri tüm yaşantının üst katta geçtiği Türk konutunda, ana katın direklerle taşındığı, bahçenin devamı niteliğindeki, boş zemin kat, zamanla direkler arasına yapılan ara duvarlarla kapanmaya, yapının bir parçası olmaya başlamıştır (Arel, 1982: s.35). Ancak bu süreçte zemin katta yer alan mekanlar, ana katta olduğu gibi kendi rasyonalitesini kuramamış, daha çok rastlantısal nedenlerle bir araya gelmiştir. Ahır, odunluk, samanlık, depo, ışık, hamam, mutfak ve taşlık/avlu gibi servise hizmet eden zemin kat, plan şemasında görülen bu özelliğini uzun süre sürdürmüştür. Yaşama katının üst kat, servis katının ise zemin kat olduğu bu düzende, bazı konutlarda, yüksek zemin katlar içinde yer alan asma katlar yapıldığı görülmektedir. Mutfak ocağı ve hayvan ısısından faydalanma amacıyla, genelde mutfak ve ahır üzerine yapılan bu asma katların kışlık kullanıma hizmet ettiği görülmektedir.

Kat kullanımlarında görülen bu ayrımın ondokuzuncu yüzyılda değiştiği görülür. Bu dönem konutlarında, zemin katın eskiye oranla daha çok kullanıldığı, ana kullanımı oluşturan yaşama mekanlarının, zemin katta da yer almaya başladığı görülmektedir. Bu durum da konut içinde geçen eylemlerin, ihtiyaçlar doğrultusunda değiştiği anlaşılmaktadır. Yeni ihtiyaçlara göre zemin katta bazı mekanların kullanımdan kalktığı, bazılarının ise kullanıma eklendiği görülmektedir.

Kat kullanımlarında görülen bu değişimi, çalışmada ele alınan konutlarda göstermek amacıyla, her konutun kat planları üzerinde ana kullanım ve servis kullanımı görülen mekanlar, farklı renklerle belirlenmiştir. Servis mekanları kendi içinde mutfak, depo/ahır, taşlık ve wc/banyo olarak; ana kullanım mekanları ise oda, sofa/çardak, köşk olarak ayrılmış ve her fonksiyona ayrı bir renk verilmiştir.

3.3.3. Parametre Üç: Cephe Düzeni

İnsanları birbirinden ayıran ilk özellik yüzleri olduğu gibi, yapıları da birbirinden ayıran ilk özellik cepheleridir. Cephe, gözün ve aklın yapıya dair algıladığı ilk veridir. Bazen yanlış da olsa yapı hakkında ilk bilgiyi cepheler verir. Konutlar için de

aynı olan bu durum, özellikle giriş cepheleri için geçerlidir. Cepheye eklenen her eleman, konut hakkında bir bilgi verebilmektedir. Bir fotoğrafta görülen insanların giyiminden, aksesuarlarından, makyajından hangi dönemde yaşamış oldukları çıkarılabilir. Konut cephesinde görülen mimari, dekoratif öğeler üzerinden de konutun geçmişine dair veriler elde edilebilir.

Konutların yüzü olan giriş cepheleri, yapının dışarıya karşı tavrını gösteren temel verilerdir. Konutun iç dünyasını yansıtan, mahrem alan ve kamusal alan arasında kurulan ilişkiyi ifade eden unsurlar içermektedir. Bu nedenle sözü edilen değişim sürecinde konutların giriş cephelerinde görülen her öğe, yapının tanınması için önemli olmaktadır. Erken dönem örneklerinde, sağır kagir duvarlar üzerine oturan, ahşap karkas üst katların oluşturduğu iki katlı konutlarda; olabildiğince yalın bir giriş kapısına sahip, pencerelerde cam yerine lokma parmaklık ve ahşap kapakların olduğu, bazıları tepe pencereli, kırma çatılı cepheler görülürken; ondukdüzüncü yüzyılda kat adetinin arttığı, camlı pencerelerin oranlarının ve sayılarının büyüdüğü, giriş kapısının özenli ve vurgulu hale geldiği, çatıda hareketlenmelerin olduğu, süslemelerin eklendiği, simetrik cephe konutlar yapıldığı görülmektedir. Buradan hareketle, konutların giriş cephelerinde görülen her türlü mimari öğe tek tek ele alınmış, değişimin saptanmasında pencere sayıları ve oranları; giriş kapısı boyutları, malzemesi ve cephe bütünündeki vurgusu; katlar arası cephesel ilişkiler ve çatı hareketleri gibi pek çok unsur göz önünde bulundurulmuştur.

3.4. Değişim Unsurları

Çalışmada ele alınan konutların belirlenen parametrelere göre gösterdikleri pek çok özellik nedeniyle geleneksel Türk konutundan farklılaştığı görülmektedir. Belli başlıklar altında toplanabilen bu özellikler, ana kat altında ve üstünde görülen değişimin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Yol ile ilişkilerde görülen “doğrudan sokağa açılım” geleneksel Türk konutu için yeni bir değişim unsurudur. Kat kullanımlarında zemin katın ana kullanımları içermesi, servislerin bodrum katlara alınması ve çatı katları gibi oluşumlar mekan organizasyonunda görülen değişimlerdir. Mekan kullanımlarında yaşanan değişimin cepheye yansımaları sonucu zemin katlarda görülen şeffaflaşma, sokakla kurulan ilişkinin kuvvetlenmesi

nedeniyle cephe bütününde önem kazanan vurgulu giriş kapıları, subasmanlar, yeni pencere biçimleri ve oranları, süsleme elemanları sözü edilen değişimin cepheye yansıyan unsurları olmaktadır.

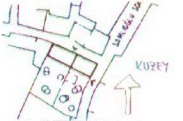

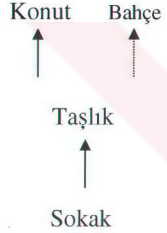

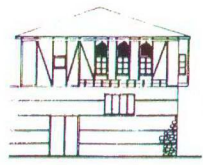
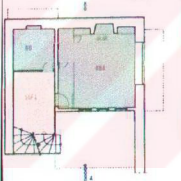
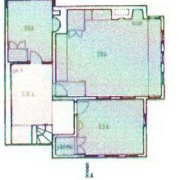

Konut geleneğinde ondokuzuncu yüzyılda bir değişimden söz edilebilmesi için belirlenen değişim unsurlarının birden çok konutta ve aynı biçimde kullanılıyor olması gerekmektedir. Bu nedenle değişim unsurlarının birbirleriyle ilişkilerinin, hangi yapılarda nasıl kullanıldıklarının ve konutlardaki dağılım oranlarının saptanması, değişim sürecini belirlemede önemli rol oynayacaktır.

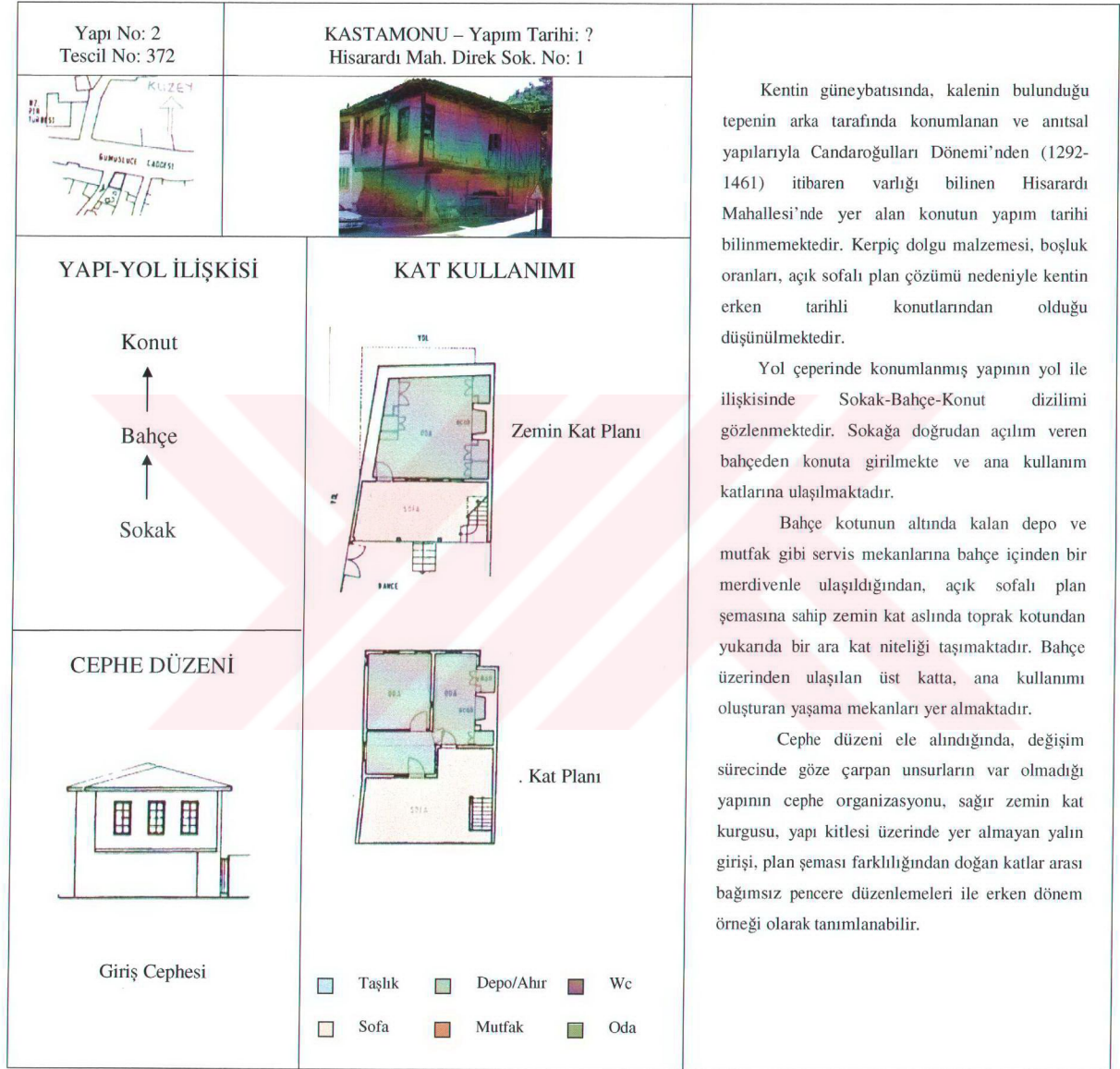
Belirlene üç parametre ve -değişim unsurlarını gösteren- alt açılımlarına göre hazırlanan tabloda (Değişim Unsurları Tablosu) her yapının özellikleri işlenmiş, böylece tüm yapılara bir bütün olarak bakma olanağı sağlanmıştır. Ayrıca bu tablo aracılığıyla hem tüm yapıların tek bir parametreye göre karşılaştırmaları yapılabilmekte, hem de yapılar genelinde üç parametrenin birbirleriyle ilişkileri kavranabilmektedir.

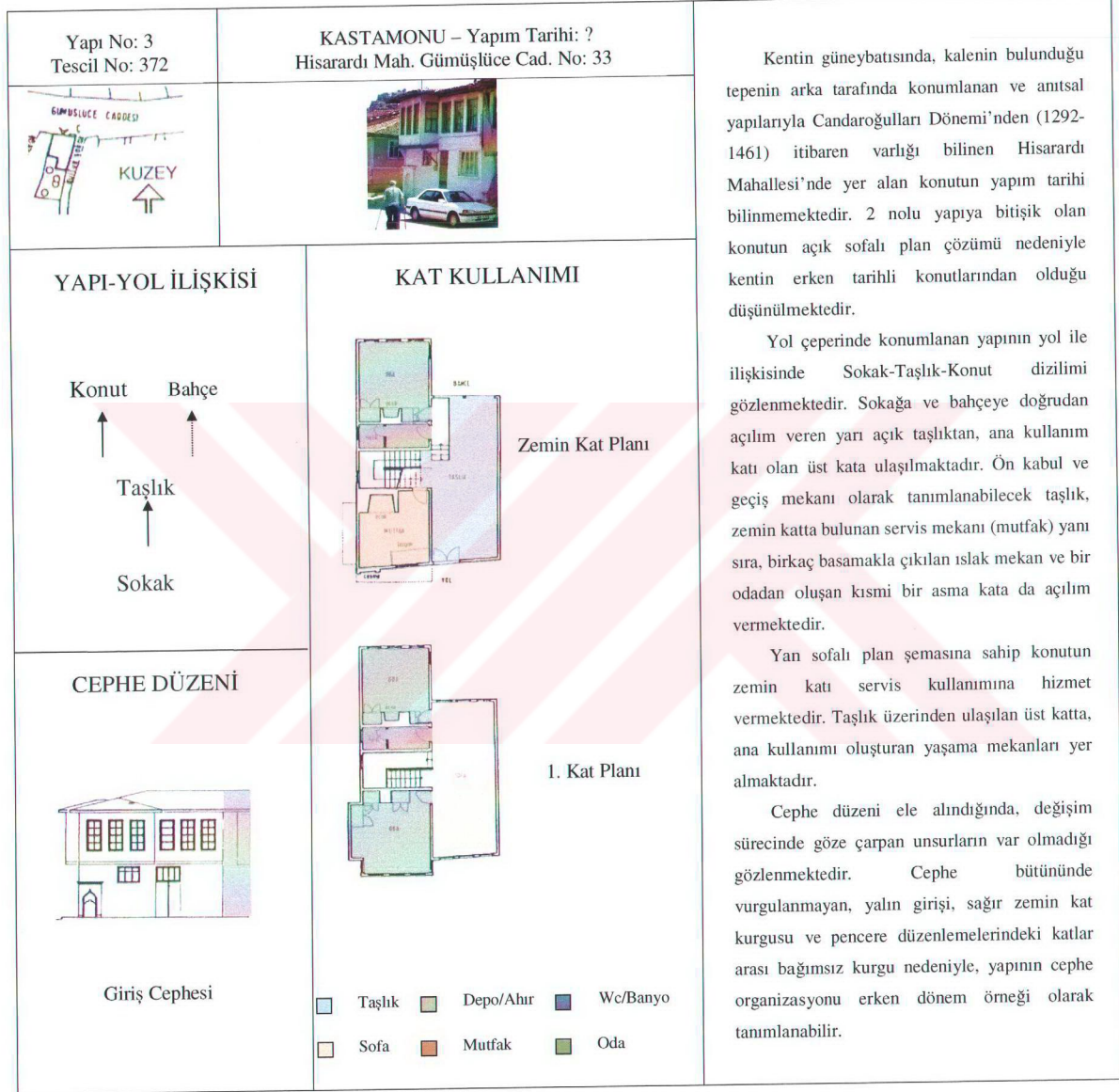
Erken dönem konutlarıyla benzer özellik gösteren konutlarda, sokakla ilişkinin taşlık aracılığıyla olduğu, servis kullanımına hizmet eden, sağır cepheli zemin katlar ve yalın giriş kapıları gözlenirken (Yapı Kataloğu: 1-6, 25-29 nolu yapılar); yüzyıl ikinci yarısından itibaren, sokağa açılımın doğrudan sofa üzerinden yapıldığı, tamamen ana kat ile aynı şemaya ve kullanım özelliğine sahip zemin katların olduğu konutlar görülmektedir (Yapı Kataloğu: 7-24, 34-37 nolu yapılar). Bu yapılarda, zemin katların büyük pencerelerle dışa açıldığı, önemli hale gelen giriş kapılarının etrafına yerleştirilen pencereler oransal olarak büyütüldüğü ve oluşturulan nişlerle cephe bütününde vurgulandığı görülmektedir. Pek çok konutta ana kat üstünde -özellikle giriş aksı doğrultusunda yerleştirilen- çatı odaları, çatı arasının kullanılmadığı geleneksel Türk konutu için yeni bir değişim unsurudur (Yapı Kataloğu: 5,7,9,10,11,13,16,23,24,26,29).

3.5. Yapı Kataloğu

<p>Yapı No: 1 Tescil No: 419</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İbni Neccar Mah. Şamlıoğlu Sok. No: 18</p>	<p>Kentin ortasından akan Karaçomak Deresi'nin batısındaki düzlüklerde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Çobanoğulları Dönemi'nden (12. yüzyıl-1292) itibaren varlığı bilinen İbni Neccar Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir. Nalbantoğlu Konağı olarak anılan konut, yapı elemanları kesit kalınlıklarının fazla oluşu, kerpiç dolgu malzemesi, tepe pencereleri, lokma parmaklıklar ve açık sofalı plan çözümü nedeniyle kentin en erken tarihli konutlarından olduğu düşünülmektedir.</p>						
		<p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren yarı açık taşlıktan, ana kullanım katı olan üst kata ulaşılmaktadır. Ön kabul ve geçiş mekanı olarak tanımlanabilecek taşlık, zemin katta yer alan servis mekanlarına (depo ve mutfak) ve bahçeye de açılım vermektedir.</p>						
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p>	<p>Açık sofalı plan şemasına sahip olan konutun zemin katı servis kullanımına hizmet vermektedir. Taşlık üzerinden ulaşılan kısmi ara kat ve üst katta, ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır.</p>						
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>Ara Kat Planı</p> <p>Ara Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td> Taşlık</td> <td> Depo/Ahr</td> <td> Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td> Sofa</td> <td> Mutfak</td> <td> Oda</td> </tr> </table>	 Taşlık	 Depo/Ahr	 Wc/Banyo	 Sofa	 Mutfak	 Oda	<p>Cephe düzeni ele alındığında, değişim sürecinde göze çarpan temel unsurların var olmadığı gözlenmektedir. Bu nedenle yapının cephe organizasyonu, sağır zemin ve ara kat kurgusu, cephe bütününde vurgulanmamış, yalın girişi, pencere düzenlemelerinin katlar arası bağımsız kurgusu ile erken dönem örneği olarak tanımlanabilir.</p>
 Taşlık	 Depo/Ahr	 Wc/Banyo						
 Sofa	 Mutfak	 Oda						

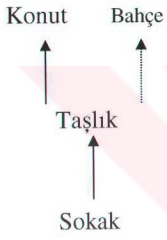
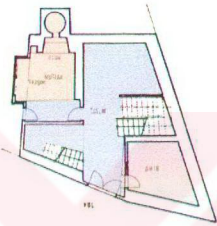
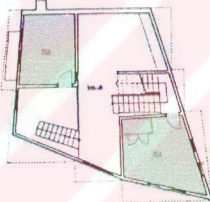

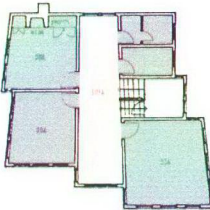

Kentin güneybatısında, kalenin bulunduğu tepenin arka tarafında konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Hisarardı Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir. 2 nolu yapıya bitişik olan konutun açık sofalı plan çözümü nedeniyle kentin erken tarihli konutlarından olduğu düşünülmektedir.

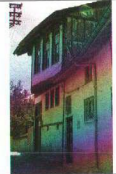
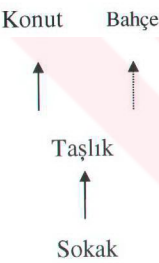

Yol çeperinde konumlanan yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa ve bahçeye doğrudan açılım veren yarı açık taşlıktan, ana kullanım katı olan üst kata ulaşılmaktadır. Ön kabul ve geçiş mekanı olarak tanımlanabilecek taşlık, zemin katta bulunan servis mekanı (mutfak) yanı sıra, birkaç basamakla çıkılan ıslak mekan ve bir odadan oluşan kısmi bir asma kata da açılım vermektedir.

Yan sofalı plan şemasına sahip konutun zemin katı servis kullanımına hizmet vermektedir. Taşlık üzerinden ulaşılan üst katta, ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır.

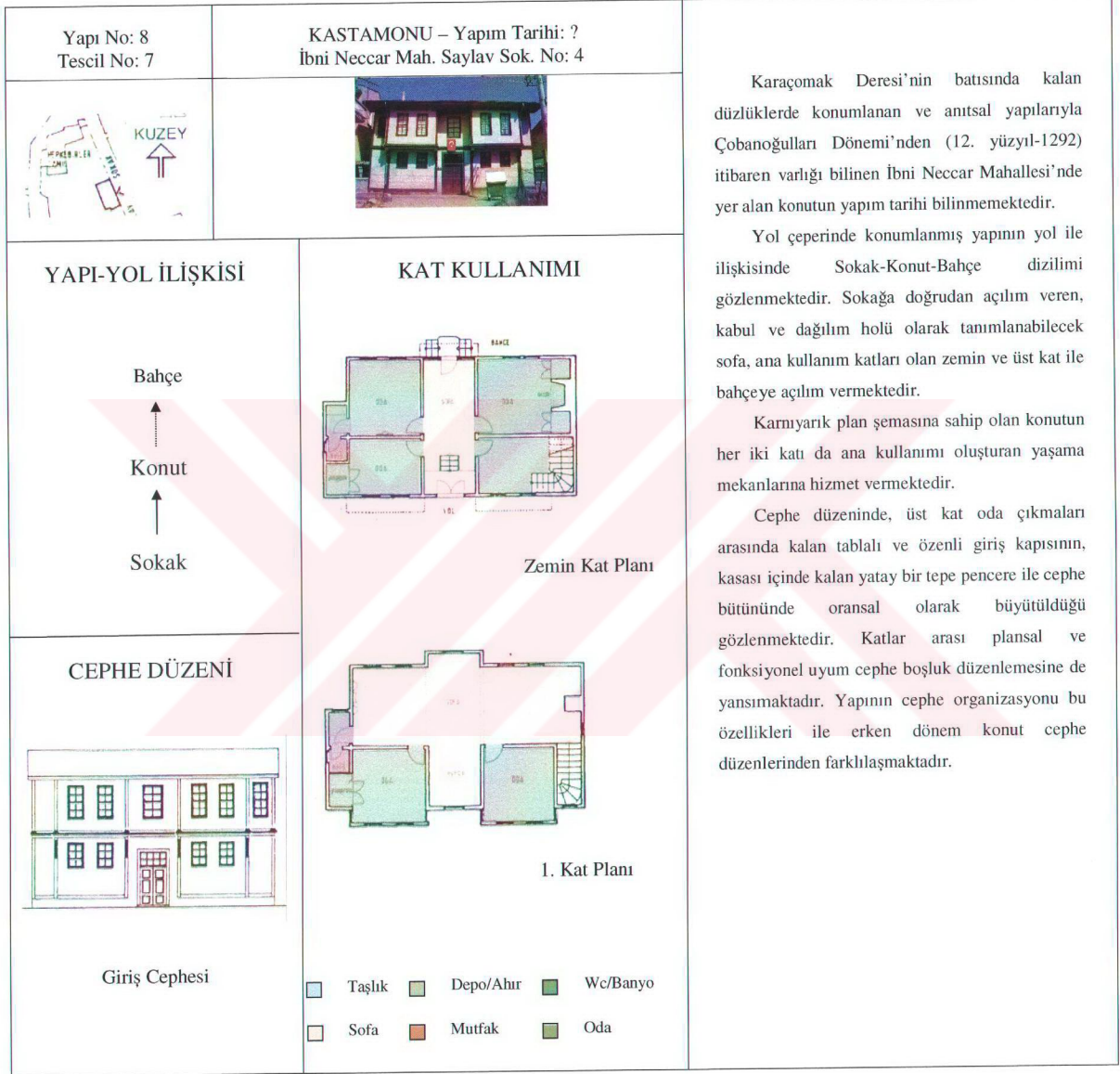
Cephe düzeni ele alındığında, değişim sürecinde göze çarpan unsurların var olmadığı gözlenmektedir. Cephe bütününe vurgulanmayan, yalın girişi, sağır zemin kat kurgusu ve pencere düzenlemelerindeki katlar arası bağımsız kurgu nedeniyle, yapının cephe organizasyonu erken dönem örneği olarak tanımlanabilir.

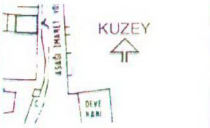

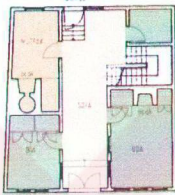
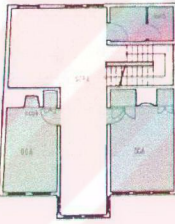
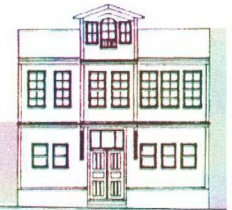
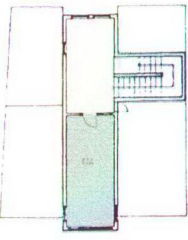
<p>Yapı No: 4 Tescil No: 200</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Topçuoğlu Mah. Yenihamam Sok. No: 11</p>	<p>Kent ticaret merkezinin kuzey çeperinde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Topçuoğlu Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren kapalı taşlıktan, ana kullanım katı olan üst kata ve birbirinden bağımsız iki bölümlü ara kata ulaşılmaktadır. Ön kabul ve geçiş mekanı olarak tanımlanabilen taşlık, zemin kat servis mekanları olan ahır ve mutfak ile bahçeye de açılım vermektedir.</p> <p>Karniyank plan şemasına sahip olan konutun zemin katı servis kullanımına hizmet verirken; taşlık üzerinden ulaşılan kısmi ara kat* ve üst katta, ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır.</p> <p>Cephe düzeni ele alındığında, değişim sürecinde göze çarpan temel unsurların var olmadığı gözlenmektedir. Yapının cephe organizasyonunda görülen, sağır zemin kat ve kısmi-şeffaf ara kat kurgusu, cephe bütününde vurgulanmayan yalın giriş kapısı, katlar arası pencere düzenlemelerindeki bağımsız kurgu ile erken dönem örneği olarak kabul edilebilir.</p> <p>* Taşlığı gören sofası nedeniyle asma kat niteliği taşıyan iki bölümlü ara katta, ocak ve hayvan ısınsından faydalanmak amacıyla, mutfak ve ahır üzerine yerleştirilen odaların işlik/depo olmadığı, ana kullanımı içeren kişlik odalar olduğu anlaşılmaktadır.</p>												
 <p>KUZUY</p>														
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Konut Bahçe Taşlık Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>Ara Kat Planı</p>													
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>Taşlık</td> <td></td> <td>Depo/Ahır</td> <td></td> <td>Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sofa</td> <td></td> <td>Mutfak</td> <td></td> <td>Oda</td> </tr> </table>		Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo		Sofa		Mutfak		Oda	
	Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo									
	Sofa		Mutfak		Oda									

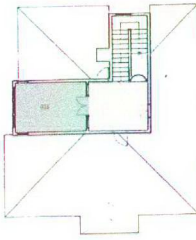

<p>Yapı No: 5 Tescil No: 252</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İsmailbey Mah. Mağara Yolu No: 2</p>	<p>Candaroğulları Dönemi'nde kentin kuzeyindeki bir tepede yapılmış olan İsmail Bey Külliyesi (1454) etrafında kurulu, İsmailbey Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir. Hemen arkasında bulunan 34 nolu yapı ile birlikte Toprakçılar Konağı olarak bilinmektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren kapalı taşlık, yapı içinde ana kullanım katı olan üst kata, zemin katta yer alan servis mekanlarına (ahır, mutfak, tuvalet) ve bahçeye de açılım vermektedir. Ahırın taşlıktan bağımsız çalışmasını sağlayan, direk sokağa açılım veren bir kapısı daha bulunmaktadır.</p> <p>Karınyark tipi plan şemasına sahip konutta zemin kat servis kullanımına hizmet vermektedir. Ahır üstüne yerleşen kısmi ara kat ve üst katta ise ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları bulunmaktadır. Üst kat sofası üzerinden ulaşılan çatı odasında*, geleneksel anlamıyla (yatma, yeme, oturma gibi çok fonksiyonlu) oda kullanımını tamamen karşılamakla birlikte, bir yaşama mekanı kullanımı görülmektedir.</p> <p>Cephe düzeni ele alındığında, değişim sürecinde göze çarpan temel unsurların bulunmadığı görülmektedir. Küçük pencere açılımlarına karşın sağır cephe geleneğini sürdüren zemin katta, cephe bütününde vurgulanmayan; ancak tablalı ve özenli görünen bir giriş kapısı bulunmaktadır. Pencere düzenlemelerinde katlar arası bağımsız kurgu cephe organizasyonundaki en belirgin özellik olarak göze çarpmaktadır.</p> <p>* Eyüpgiller'in çalışmasında "cihannüma" olarak adlandırılan bu odalar, Kastamonu konutlarında sık rastlanan ışıklı ve havadar mekanlar olarak tanımlanmaktadır. Arel ise önünde balkon türü yarı açık bir mekân olan benzer odaları, "cihannüma motifinin yeni yorumu" olarak nitelendirmektedir. Bu mekanların konutun çatı bütününden bağımsız, yapı içinde kitlesel olarak kendini ifade eden yapısına karşın, cihannüma tanımında yer alan dört yöne açılım özelliğini tam karşılamadığı düşünüldüğünden, çalışma kapsamında "çatı odaları" olarak adlandırılmaktadır.</p>	
		<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Konut ↑ Bahçe ↑ Taşlık ↑ Sokak ↑</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>Ara Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>Çatı Kat Planı</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p> Taşlık Depo/Ahır Wc/Banyo Sofa Mutfak Oda </p>		

<p>Yapı No: 6 Tescil No: 33</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İbni Neccar Mah. Kınalı Sok. No: 9</p>	<p>Kalenin doğu eteklerinde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Çobanoğulları Dönemi'nden (12. yüzyıl-1292) itibaren varlığı bilinen İbni Neccar Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren kapalı taşlıktan, ana kullanım katı olan üst kata ulaşılmaktadır. Bir geçiş ve ön kabul mekanı olarak tanımlanabilecek taşlık, zemin katta bulunan odunluk ve bir oda ile bahçeye de açılım sağlamaktadır.</p> <p>Yan sofalı plan şemasına sahip yapıda, zemin kat servis kullanımına hizmet vermektedir. Taşlık üzerinden ulaşılan kısmi ara kat ve üst katta ise ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır.</p> <p>Sağır zemin kat kurgusuna sahip yapı, ara kat boşluk düzenlemesinde görülen kısmi şeffaflaşma, üst kat ve ara kat pencere düzenlerinde başlayan uyum, kapı kasası içinde kalan yatay üst pencereli ve tablalı giriş kapısı nedeniyle erken dönem konut cephe düzenlerinden farklılaşmaktadır.</p>
		
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>Ara Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p>	
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	 <p> ■ Taşlık ■ Depo/Ahır ■ Wc/Banyo ■ Sofa ■ Mutfak ■ Oda </p>	

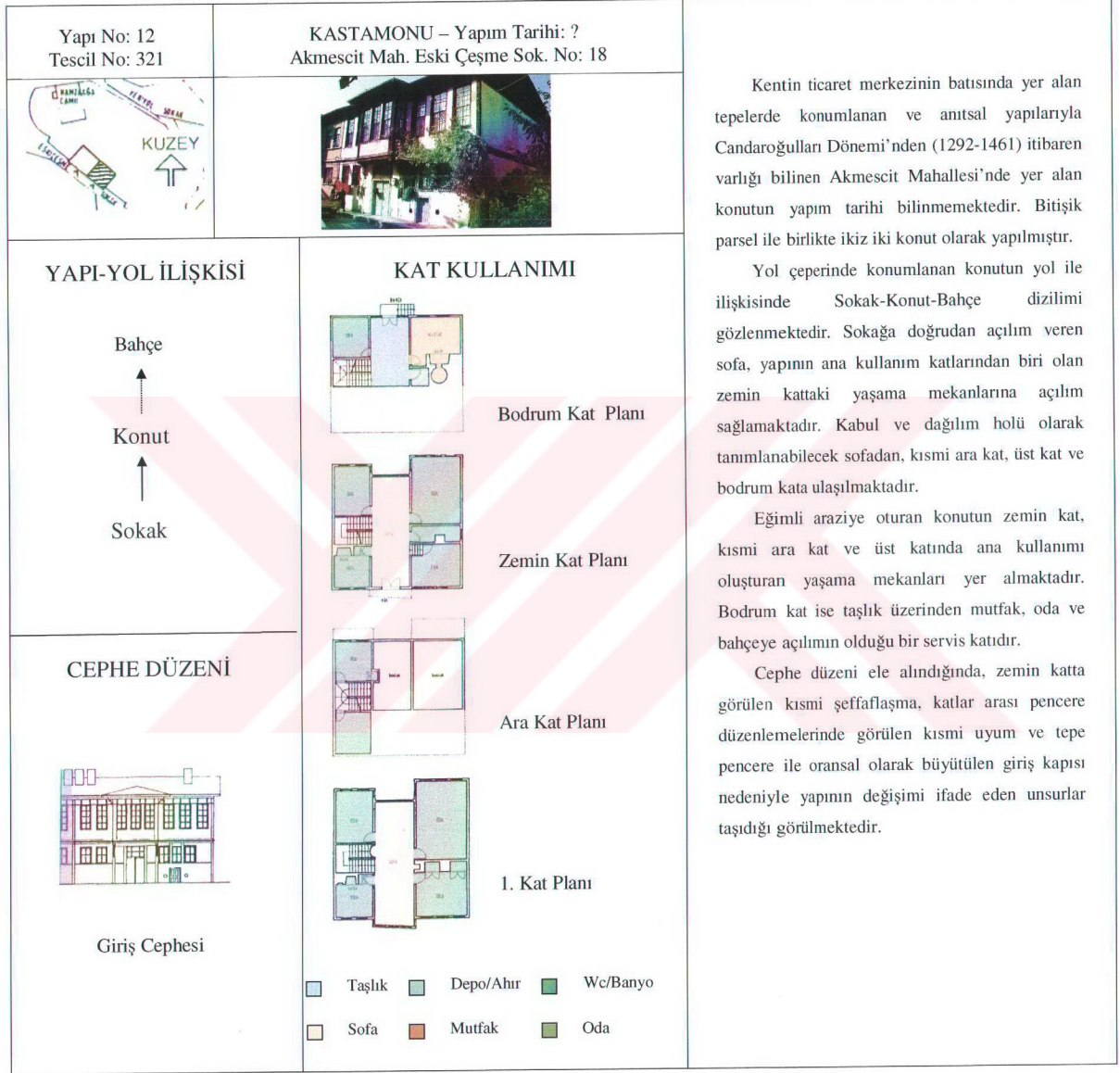
Yapı No: 7 Tescil No: 146	KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Akmescit Mah. Açıkbay Sok. No: 9	<p>Kent ticaret merkezinin kuzeybatı çeperinde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Akmescit Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut dizilimi görülmektedir. Doğrudan sokağa açılım veren, kabul ve dağılım holü olarak tanımlanabilecek sofa, ana kullanım katları olan zemin ve üst kat ile bodrum kat servis mekanlarına (mutfak v.b.) açılım vermektedir.</p> <p>Karıyarak plan şemasına sahip konutta zemin kat ve üst kat ana kullanımı oluşturan yaşama mekanlarına hizmet vermektedir. Eğimli arazide yerleşen konutun bodrum katı ise servis kullanımına ayrılmıştır. Zemin ve üst katlarda plansal uyumun görüldüğü yapıda, üst kat sofası üzerinden ulaşılan çatı odasında*, geleneksel anlamıyla (yatma, yeme, oturma gibi çok fonksiyonlu) oda kullanımını tamamen karşılamamakla birlikte, bir yaşama mekanı kullanımı görülmektedir.</p> <p>Cephe düzeni ele alındığında, cephenin orta ekseninde bulunan, tepe pencereli ve tablalı giriş kapısının, birinci kat sofası ve çatı odasının çıkımlarıyla düşeyde, kitlesel bir giriş vurgusu kazandığı görülmektedir. Pencere düzenlemelerinde katlar arası bağımsız kurgunun devam ettiği yapıda, giriş vurgusunun yamı sıra, zemin kat pencerelerinde görülen kısmi şeffaflaşma, çatı odası malzeme farklılığı ve pencere düzeninden doğan uyumsuzluk değişimi ifade eden unsurlar olarak göze çarpmaktadır.</p> <p>* Çatı eğiminin sağladığı boşluğun kullanılmasıyla oluşturulmuş bu odalar, Eyüpçiller'in çalışmasında "cihannümaların ikinci bir türü" olarak adlandırılmaktadır. Kastamonu ve İnebolu, Daday gibi bazı kazalarında yaygın kullanımı görülen bu mekanların cihannüma tanımıda yer alan dört yöne yönelim özelliğini tam karşılamadığı düşünüldüğünden, çalışma kapsamında "çatı odaları" olarak adlandırılmaktadır.</p>
		
<h3>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</h3> <p>Konut</p> <p>↑</p> <p>Sokak</p>	<h3>KAT KULLANIMI</h3> <p>Çizilemedi Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>Çatı Kat Planı</p>	
<h3>CEPHE DÜZENİ</h3> <p>Giriş Cephesi</p>		

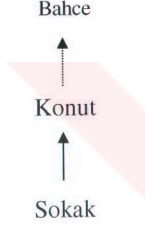

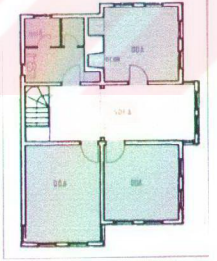

<p>Yapı No: 9 Tescil No: 236</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İsmailbey Mah. Aşağı İmaret Yolu No: 35</p>	<p>Candaroğulları Dönemi'nde kentin kuzeyindeki bir tepede yapılmış olan İsmail Bey Külliyesi (1454) ile aynı sokakta konumlanan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p>
		<p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren yanı sıra, zemin katta yer alan mutfak ve bahçeye de açılım vermektedir.</p>
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Bahçe ↑ Konut ↑ Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> 	<p>Karniyarik plan şemasına sahip yapıda zemin katta yer alan mutfak dışında her iki kat da ana kullanımı oluşturan yaşama mekanlarına hizmet etmektedir. Üst kat sofasından ulaşılan çatı odasında (ikiye bölünerek sofa oda düzeninin kurulduğu) yaşama mekanı kullanımı görülmektedir.</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>Çatı Kat Planı</p> <p> Taşlık Depo/Ahır Wc/Banyo Sofa Mutfak Oda </p>	<p>Cephe düzeni ele alındığında, değişim sürecinde göze çarpan bazı unsurların var olduğu görülmektedir. Üst kat sofa çıkması altında konumlanan tablalı kapının, tepe penceresi ile tek kasa içinde çözülerek giriş kapısına vurgu yapıldığı gözlenmektedir. Sofa çıkması üzerine gelen çatı odası, çatıdan bağımsız kitlesel ifadesiyle giriş kapısı ekseninde düşey bir vurgu yaratmaktadır. Cephe bütününde hissedilen bu kitlesel düşey vurgu, erken dönem konut cephelerinde görülmeyen bir unsurdur. Plansal ve fonksiyonel uyumun yansıdığı cephede katlar arasında benzer boşluk düzenlemeleri görülmektedir. Çatı odası boşluk oranları ve düzeninde görülen farklılık da değişimi ifade eden bir unsur olmaktadır.</p>

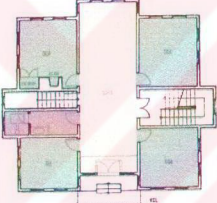

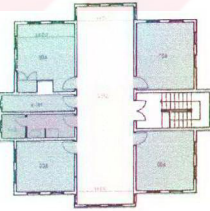
Yapı No: 10 Tescil No: 399	KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Beycelebi Mah. Kuruçay Cad. No: 1	<p>Kentin güneyinde, doğu-batı doğrultusunda akan Kuruçay Deresi'nin doldurulmasıyla açılan cadde üzerinde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Osmanlılar Dönemi'nden (1461-1923) itibaren varlığı bilinen Beycelebi Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir. Yapı Yücebiyıklar Konağı olarak anılmaktadır.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış konutun yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Zemin kat sofası bir eyvanla sokağa doğrudan açılım vermektedir. Mutfak ve zemin kat yaşama mekanlarına açılım sağlayan kabul ve dağılım holü niteliğindeki sofadan, üst kata ve bahçeye de ulaşım sağlanmaktadır.</p> <p>Karniyarik plan şemasına sahip konutta, zemin kat ve üst katta ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır. Üst kat sofasından ulaşılan, çatı odası da sofa ve oda çözümüyle ana kullanıma hizmet etmektedir.</p> <p>Yapının cephe organizasyonu, eyvan çıkması altında kalan, tablalı, tepe pencere yüksek giriş kapısı, zemin kat ve üst kat pencere düzenlemelerindeki uyum, zemin kat cephesindeki şeffaflaşma, bahçeye cephe veren çatı odası gibi değişimi ifade eden unsurlarıyla erken dönem konut cephelerinden farklılaşmaktadır.</p>											
													
<h3>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</h3> <p>Bahçe ↑ Konut ↑ Sokak</p>	<h3>KAT KULLANIMI</h3> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> 												
<h3>CEPHE DÜZENİ</h3> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>Çatı Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>Taşlık</td> <td></td> <td>Depo/Ahır</td> <td></td> <td>Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sofa</td> <td></td> <td>Mutfak</td> <td></td> <td>Oda</td> </tr> </table>			Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo		Sofa		Mutfak	
	Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo								
	Sofa		Mutfak		Oda								

<p>Yapı No: 11 Tescil No: 316</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Akmescit Mah. İbrikçiler Sok. No: 6</p>	<p>Kentin ticaret merkezinin batısında yer alan tepelerde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Akmescit Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperine konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren, kabul ve dağılım holü olarak tanımlanabilecek sofa, ana kullanım katları olan zemin ve üst kat ile bodrum katta yer alan servis mekanlarına (taşlık, mutfak) açılım sağlamaktadır.</p> <p>Karıyarık plan şemasına sahip olan ve eğimli arazide yerleşen yapıda, bodrum kat servis kullanımına hizmet etmektedir. Zemin kat, kısmi ara kat ve üst katta ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır. Üst kat sofası üzerinden ulaşılan çatı odası da ana kullanıma hizmet etmektedir.</p> <p>Konutun cephe organizasyonu, zemin katta görülen şeffaflaşma, tepe pencere yüksek giriş kapısı ve çatı odası boşluk biçimlenişi ile değişimi ifade eden unsurlar içermektedir.</p>
		
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Bahçe ↑ Konut ↑ Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p>	
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>Ara Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>Çatı Kat Planı</p>	

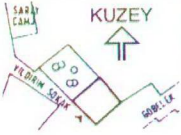

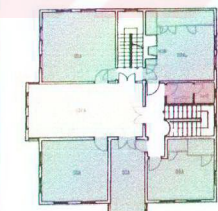

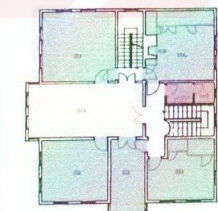

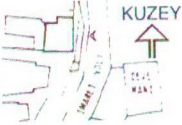
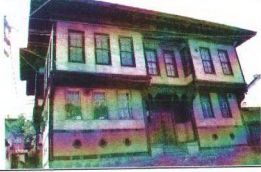

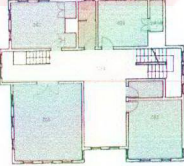
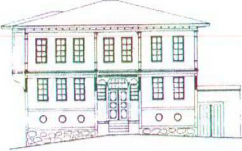
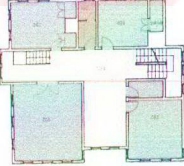

<p>Yapı No: 13 Tescil No: 330</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Akmescit Mah. İbrikçiler Sok. No: 1</p>	<p>Kent ticaret merkezinin batısında yer alan tepelerde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Akmescit Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanan yapıda Sokak-Konut dizilimi görülmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren, kabul mekanı niteliğindeki sofa, zemin katta bulunan mutfak ve yaşama mekanlarına dağılım sağlamaktadır. Ana kullanımları içeren üst kat ve çatı odası ile bodrum kata ulaşım sofa üzerinden olmaktadır. Bodrum kattan direkt sokağa açılım veren ayrı bir kapısı daha bulunmaktadır.</p> <p>Karniyarık plan şemasına sahip olan konutun zemin katı mutfak dışında tamamen ana kullanıma hizmet etmektedir. Üst kat ve buradan ulaşılan çatı odasında da ana kullanım mekanları yer almaktadır. İçine girilemese de taş duvarlarla çevrili bodrum katın servis mekanlarına hizmet ettiği düşünülmektedir.</p> <p>Cephe organizasyonunda, üst kat sofa ve çatı odası çıkımlarıyla kitlesel olarak vurgulanan bodrum kat giriş kapısı, zemin katta görülen tam şeffaflaşma, kat yüksekliklerinin artması, üst kat sofa pencerelerinin kemerli biçimleri ile diğer pencerelerden farklılaşması gibi özellikler değişimi ifade eden unsurlardır. Çatı odası da malzeme farklılığı, boşluk oranları ve düzenlemesi ile değişimin parçası unsurlar taşımaktadır.</p>
 <p>KUZEY ↑</p>		
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Konut ↑ Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Girilemedi Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>Çatı Kat Planı</p>	
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p> Taşlık Depo/Ahır Wc/Banyo Sofa Mutfak Oda </p>	

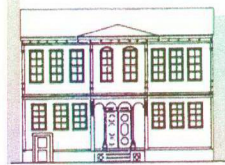
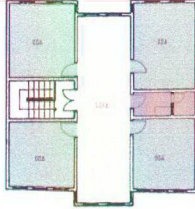
<p>Yapı No: 14 Tescil No: 504</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Beyçelevi Mah. Horozoğlu Sok. No: 25</p>	<p>Kentin güneyinde, Karaçomak Deresi'nin doğu kenarında konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Osmanlı Dönemi'nden (1461-1923) itibaren varlığı bilinen Beyçelevi Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p>												
		<p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofa, zemin kat yaşama mekanlarına ve bahçeye de açılım sağlamaktadır. Ana kullanım mekanlarından oluşan üst kata ulaşım, kabul ve dağıtım holü niteliğindeki sofadan olmaktadır.</p>												
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p>	<p>Zemin katta yan sofalı, üst katta karmıyarak plan tipine sahip konutta zemin ve üst kat ana kullanımı oluşturan yaşama mekanlarından oluşmaktadır.</p>												
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	 <p>1. Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>Taşlık</td> <td></td> <td>Depo/Ahır</td> <td></td> <td>Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sofa</td> <td></td> <td>Mutfak</td> <td></td> <td>Oda</td> </tr> </table>		Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo		Sofa		Mutfak		Oda	<p>Cephe düzeni ele alındığında, yapının küçüklüğüne karşın değişim sürecinde göze çarpan pek çok unsurun bulunduğu gözlenmektedir. Ana kullanım katı haline gelen zemin kat cephesinin tamamen şeffaflaşması ile birlikte zemin kotunun bir subasmanla yükseltildiği görülmektedir. Üst kat oda çıkmasının altında konumlanan giriş kapısı, cephe yüzeyinden geri çekilerek, birkaç basamakla çıkılan, yan duvarları ve tavani ile bir giriş nişi haline dönüşmüş; üstüne ve yanlarına açılan pencerelerle yeni bir düzen kazanmıştır. Erken dönem konutlarında görülen yalın ve özensiz giriş kapılarından tamamıyla farklı bu yeni, vurgulu giriş düzeni, zemin kat boşluk düzeninde görülen tamamen dışa açılım ve üst kat cephe düzeniyle kurulan uyum değişimin temel ifadeleridir.</p>
	Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo									
	Sofa		Mutfak		Oda									

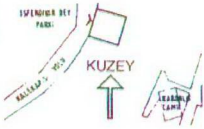

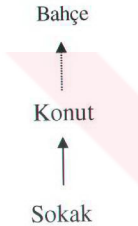

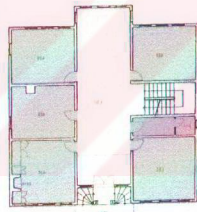

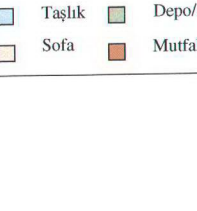
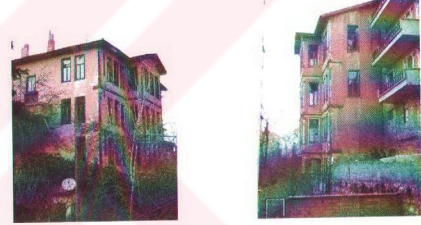
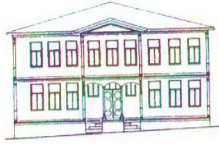
<p>Yapı No: 15 Tescil No: 449</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Cebrail Mah. Şehitlik Sok. No: 3</p>	<p>Kentin doğu yamacındaki tepelerde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Cebrail Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir. Askeri yönetim kademelerinden birinde çalışan biri tarafından yaptırıldığı bilinen yapı, Konyalı Konağı olarak bilinmektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofadan, ana kullanım katları olan zemin ve üst katlarda yer alan yaşama mekânlarına da ulaşılmaktadır. Kabul ve dağılım holü olarak tanımlanabilecek sofa, bodrum katta yer alan servis mekânlarına (mutfak, depo, hamam) da açılım vermekte; küçük bir havuzu olan bahçeye ulaşım ise bodrum kat taşılığından olmaktadır (resim 3.5).</p> <p>Karınyarık plan şemasına sahip olan konutta zemin ve üst katlar tamamen ana kullanım mekânlarına hizmet verirken, eğimli araziye oturan yapının tüm servis mekânları bodrum katta yer almaktadır.</p> <p>Plan şemaları ve kat kullanımında tam uyuma sahip yapıda, zemin ve üst kat boşluk düzenlemelerinde de tam bir uyum gözlenmektedir. Katlar arası boşluk oranlarının aynı olduğu konutta, zemin katta tamamen dışa açılım görülmektedir. Orta ekseninde yer alan ve cephe bütününde belirginleşmiş giriş aksı, tepe ve yan pencereleri ile yeni bir ifade bulan giriş kapısının içinde yer aldığı giriş nişi, sofa'nın kitlesel olarak algılanmasını sağlayan ve üçgen alınlıkla sonlanan çıkması ile vurguludur (resim 3.6). Arka bahçeye yönelen bodrum kat, subasmanda bırakılan havalandırma boşlukları ile giriş cephesinde kendini ifade etmektedir.</p>
		
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Bahçe ↑ Konut ↑ Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Çizilemedi Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p>	 <p>Resim 3.5. 15 nolu yapı bahçe cephesi</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Kat Planı</p> <p> Taşlık Depo/Ahır Wc/Banyo Sofa Mutfak Oda </p>	

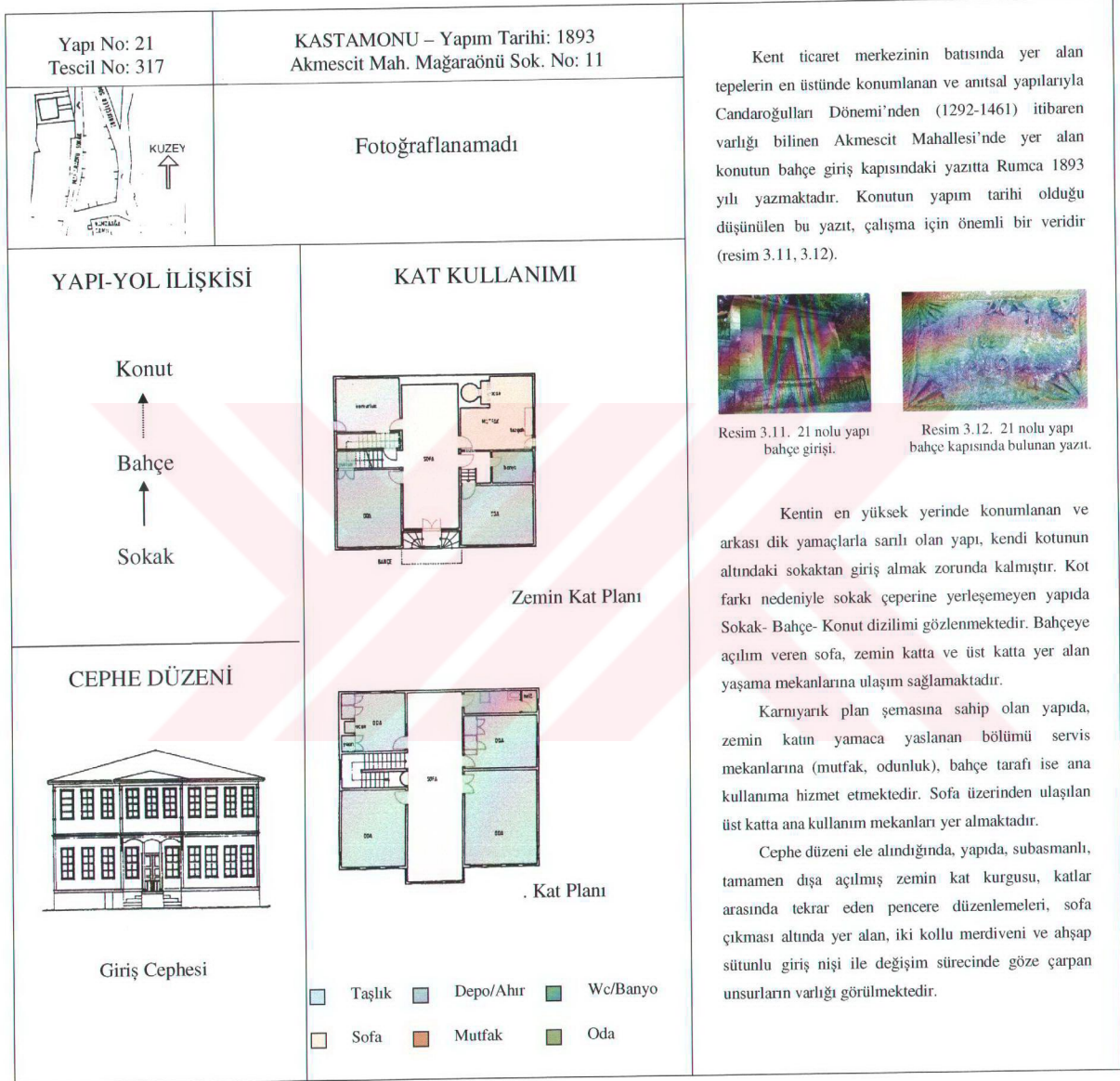
<p>Yapı No: 16 Tescil No: 422</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Hepkebirler Mah. Şanlıoğlu Sok. No: 7</p>	<p>Kentin ortasından akan Karaçomak Deresi'nin batısındaki düzlüklerde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Çobanoğulları Dönemi'nden (12. yüzyıl-1292) itibaren varlığı bilinen Hepkebirler Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir. Yapıtırımı bilinmeyen yapı Boyacızade Konağı olarak anılmaktadır.</p>
		<p>Yol çeperinde konumlanmış yapıda Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofa üzerinden üst kat ve bodrum kata ulaşılmaktadır. Bahçeye açılım ise bodrum kat taşılığı üzerinden olmaktadır.</p>
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Bahçe ↑ Konut ↑ Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p>	<p>Karniyarik plan şemasına sahip konutta zemin kat ve üst kat tamamen ana kullanıma hizmet vermektedir. Bir taşlık etrafında kurgulanan bodrum kat ise servis mekanlarına (mutfak, odunluk, çamaşırılık, hamam) ayrılmıştır. Üst kat sofasından ulaşılan çatı odası da sofa ve oda düzeniyle ana kullanıma hizmet etmektedir.</p> <p>Cephe düzeni ele alındığında, yükseltilmiş bir bodrum kat üzerine oturan zemin katta tamamen dışa açılım gözlenmektedir. Katlar arası plansal ve fonksiyonel uyumun cepheye yansımaları sonucu zemin kat ve üst kat pencere düzenlemelerinin ve oranlarının aynı olduğu görülmektedir. Cephe ortasında yer alan üst kat sofa çıkması ve giriş nişiyle vurgu kazanan giriş aksı, tepe ve yan pencereli giriş kapısı ile tamamlanmaktadır. Pencereli yan duvarları, bezemeli tavan göbeğiyle bir mekan tanımlayan giriş nişi düzenlemesi ve sofa pencerelerinde görülen kemerli biçimlenme cephe bütününde göze çarpan değişim unsurlarındandır. Subasmanda açılan havalandırma boşlukları, bodrum katın varlığını giriş cephesinde hissettiren öğelerdir.</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p> 	<p>1. Kat Planı</p> <p>Çatı Kat Planı</p> <p> Taşlık Depo/Ahır Wc/Banyo Sofa Mutfak Oda </p>	

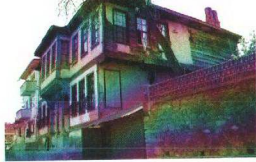
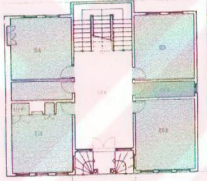
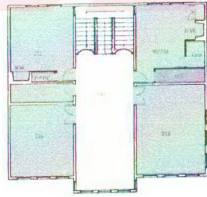

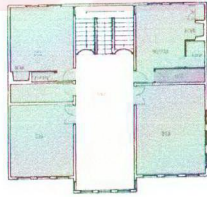

Yapı No: 17 Tescil No: 478	KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Cebrail Mah. Yıldırım Sok. No: 1	<p>Kentin doğu yamacında Hükümet Konağı arkasında konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Cebrail Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanan yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Bahçeye yönelen sofa bir eyvanla sokağa doğrudan açılım vermektedir. Kabul ve dağılım holü olarak tanımlanabilecek sofadan, üst kat ve bodrum kata iki farklı merdivenle ulaşılmaktadır. İki bölümlü (harem + selamlık) kullanımın görüldüğü konutta, zemin kat sofası bahçeye bakan bir balkona da açılım vermektedir.</p> <p>Karniyank plan şemasına sahip konutta zemin kat mutfak ve ana kullanım mekanlarına, üst kat da tamamen ana kullanıma hizmet etmektedir. Diğer servis mekanlarının bodrum katta olduğu düşünülmektedir.</p> <p>Cephe düzeninde, yükseltilmiş bodrum kat nedeniyle birkaç basamakla girilen konutta, üst kat oda çıkması üzerinde yapılan üçgen alınlık ve altında mekanın geri çekilmesiyle oluşturulan giriş nişi, çıkmanın cephe bütünündeki etkisini kuvvetlendirirken, giriş aksı ve giriş kapısına da vurgu yapmaktadır. Katlar arası pencere düzenlemelerinin aynı olduğu yapıda, üst kat pencere süslemeleri, giriş kapısı üzerinde bulunan kemerli süslemeler gibi dekoratif öğeler, cephe düzenine eklenen yeni unsurlardır.</p>												
														
<h3>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</h3> <p>Bahçe</p> <p>↑</p> <p>Konut</p> <p>↑</p> <p>Sokak</p>	<h3>KAT KULLANIMI</h3> <p>Girilemedi Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> 													
<h3>CEPHE DÜZENİ</h3> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>Taşlık</td> <td></td> <td>Depo/Ahır</td> <td></td> <td>Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sofa</td> <td></td> <td>Mutfak</td> <td></td> <td>Oda</td> </tr> </table>		Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo		Sofa		Mutfak		Oda	
	Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo									
	Sofa		Mutfak		Oda									

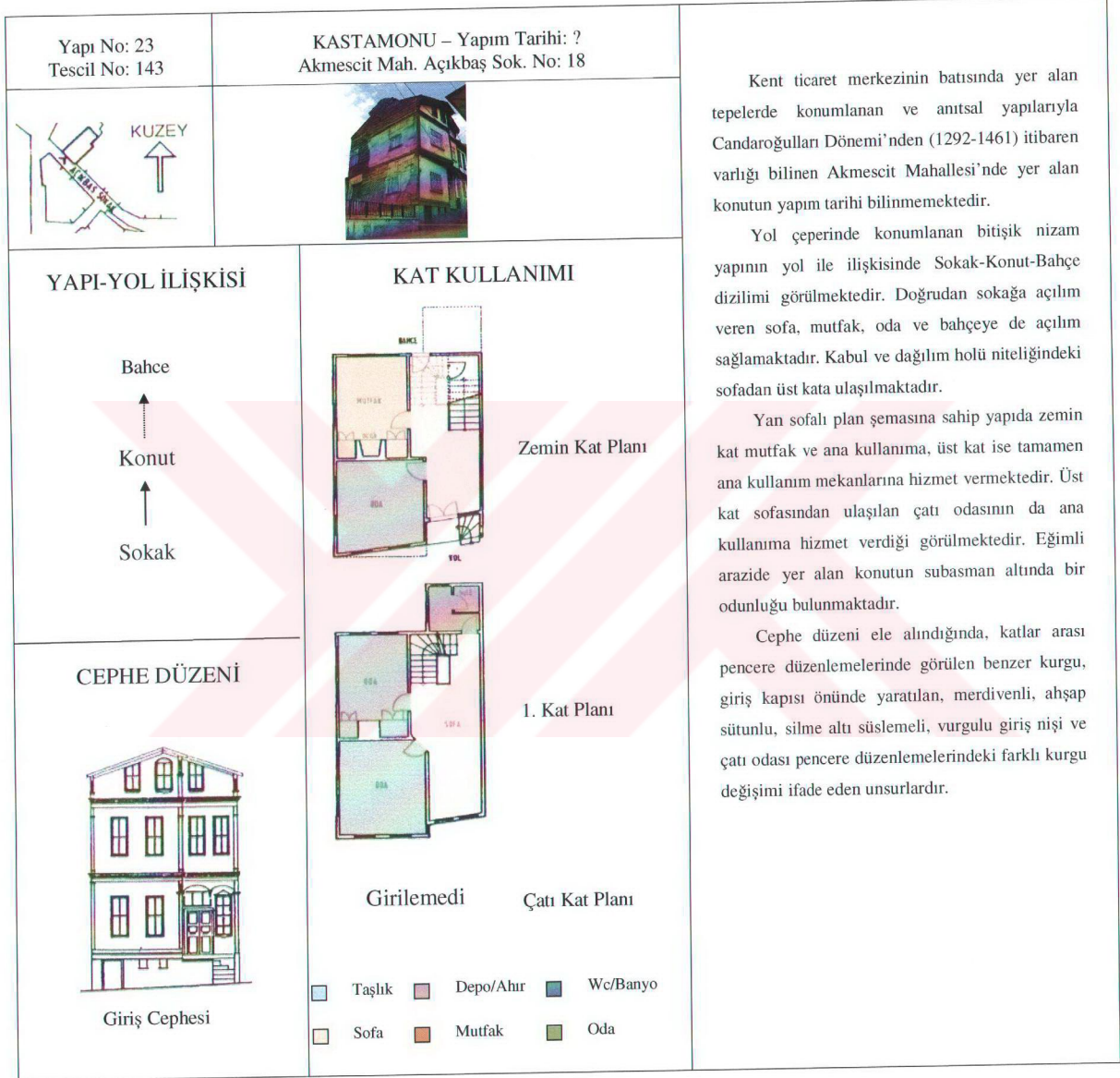
Yapı No: 18 Tescil No: 234	KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İsmailbey Mah. Aşağı İmaret Yolu No: 3	<p>Kentin kuzeyinde bir tepede konumlanan İsmailbey Külliyesi (1454) ile aynı sokak üzerinde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanan yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Bir eyvan ile sokağa doğrudan açılım veren sofadan, bodrum ve üst kata iki ayrı merdivenle ulaşılabilir. Kabul ve dağılım holü niteliğindeki sofa, bahçeye de açılım vermektedir.</p> <p>Karıyank plan şemasına sahip olan konutun zemin katında mutfak ve ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır. Üst kat ana kullanıma hizmet verirken, bodrum katın servis kullanımına ayrıldığı düşünülmektedir.</p> <p>Katlar arası pencere düzenlerinin aynı olduğu cephede, ikili oda çıkması arasında kalan giriş nişi, kapı vurgusunu arttıran sofa kat silmesi altı süslemeleri ve birer havalandırma boşluğundan öteye giderek dekoratif cephe öğesi haline gelen yuvarlak bodrum kat pencereleri erken dönem konut cephelerinde görülmeyen değişim unsurlarıdır.</p>											
													
<h3>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</h3> <p>Bahçe</p> <p>↑</p> <p>Konut</p> <p>↑</p> <p>Sokak</p>	<h3>KAT KULLANIMI</h3> <p>Girilemedi</p> <p>Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> 												
<h3>CEPHE DÜZENİ</h3> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>Taşlık</td> <td></td> <td>Depo/Ahır</td> <td></td> <td>Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sofa</td> <td></td> <td>Mutfak</td> <td></td> <td>Oda</td> </tr> </table>		Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo		Sofa		Mutfak		Oda
	Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo								
	Sofa		Mutfak		Oda								

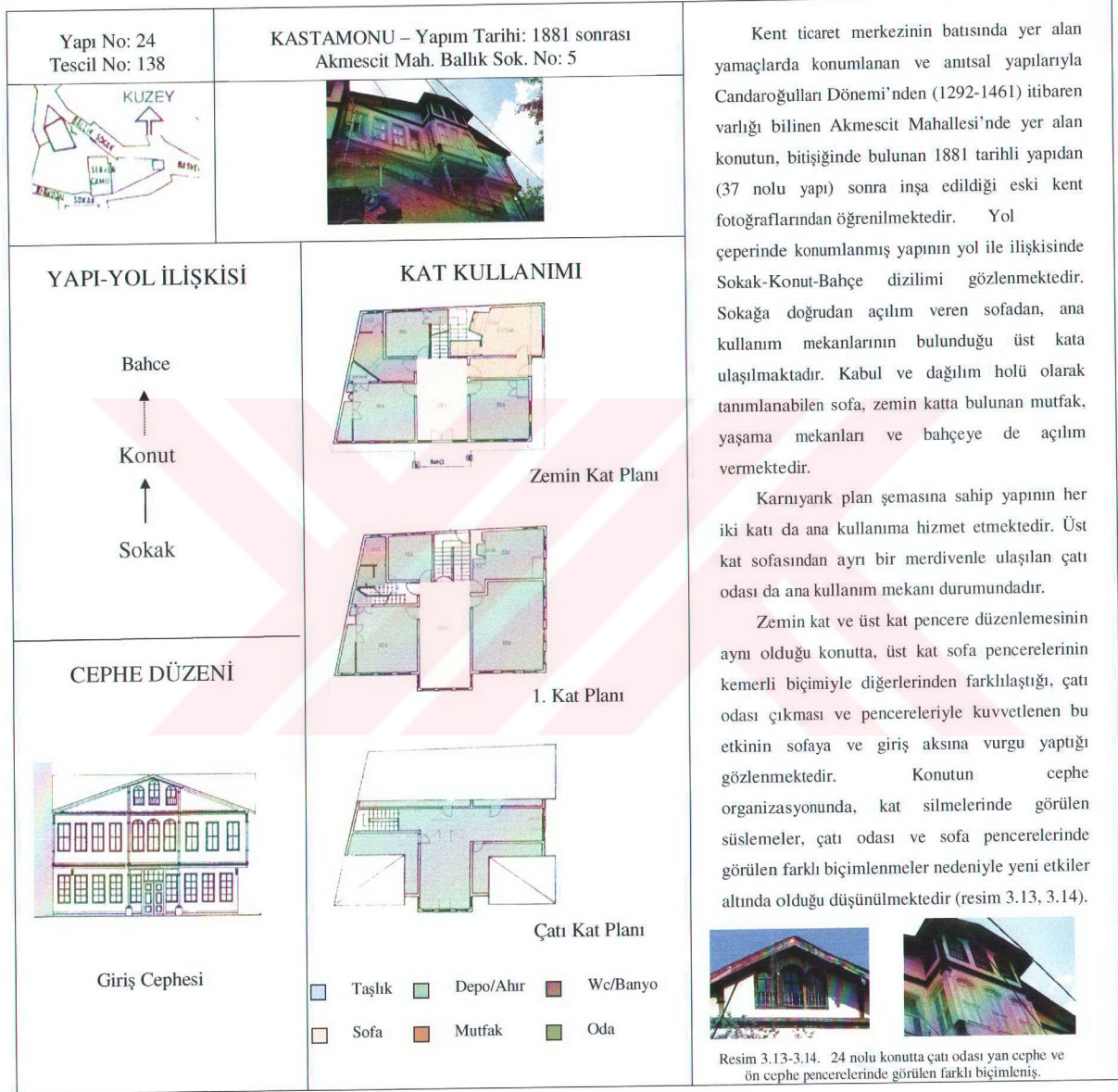
<p>Yapı No: 19 Tescil No: 212</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İsmailbey Mah. Aşağı İmaret Yolu No: 4</p>	<p>İsmailbey Külliyesi’den kent ticaret merkezine doğru inen ana arterde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi’nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen İsmailbey Mahallesi’nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperine oturan bitişik nizamlı yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofadan, üst kat ve bodrumdaki iki kata ulaşım sağlanmaktadır. Bahçeye açılım en son bodrum katından verilmektedir. Oldukça büyük bir bahçeye sahip olmasına karşın sokak çeperine yerleşerek iki bodrum kat oluşturulması, yapıda yol ile ilişkilenenin birincil hedef olduğunu düşündürmektedir (resim 3.7, 3.8).</p>
		<p>Şekil 3.7. 19 nolu yapı arka cephesi</p> <p>Şekil 3.8. 19 nolu yapı giriş cephesi.</p>
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Bahçe ↑ Konut ↑ Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Girilemedi Bodrum 2 Kat Planı</p> <p>Girilemedi Bodrum 1 Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> 	<p>Bahçeye açılan bodrum katta servislerin, bir üstündeki bodrum katta ise ana kullanımın yer aldığı söylenen, karniyarık plan şemalı yapıda, zemin kat ve üst kat da tamamen ana kullanım mekanlarına hizmet etmektedir.</p> <p>Cephe düzeni ele alındığında, tamamen dışa açık ve üst kat cephe düzenini tekrar eden zemin katta, kemerli pencereleri ile cephede farklılaşan sofa çıkmasını taşıyan ahşap sütunlar cephe organizasyonunda görülen yeni öğelerdir. Giriş nişini daha tanımlı hale getiren bu sütunların yapısal gereklilikten çok dekoratif etkiler taşıdığı düşünülmektedir. Bu tür konutlarda değişim unsurlarından biri haline gelen bodrum kat pencereleri, bugünkü yol kotunun yükselmesi nedeniyle görülememektedir.</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Kat Planı</p> <p> Taşlık Depo/Ahır Wc/Banyo Sofa Mutfak Oda </p>	

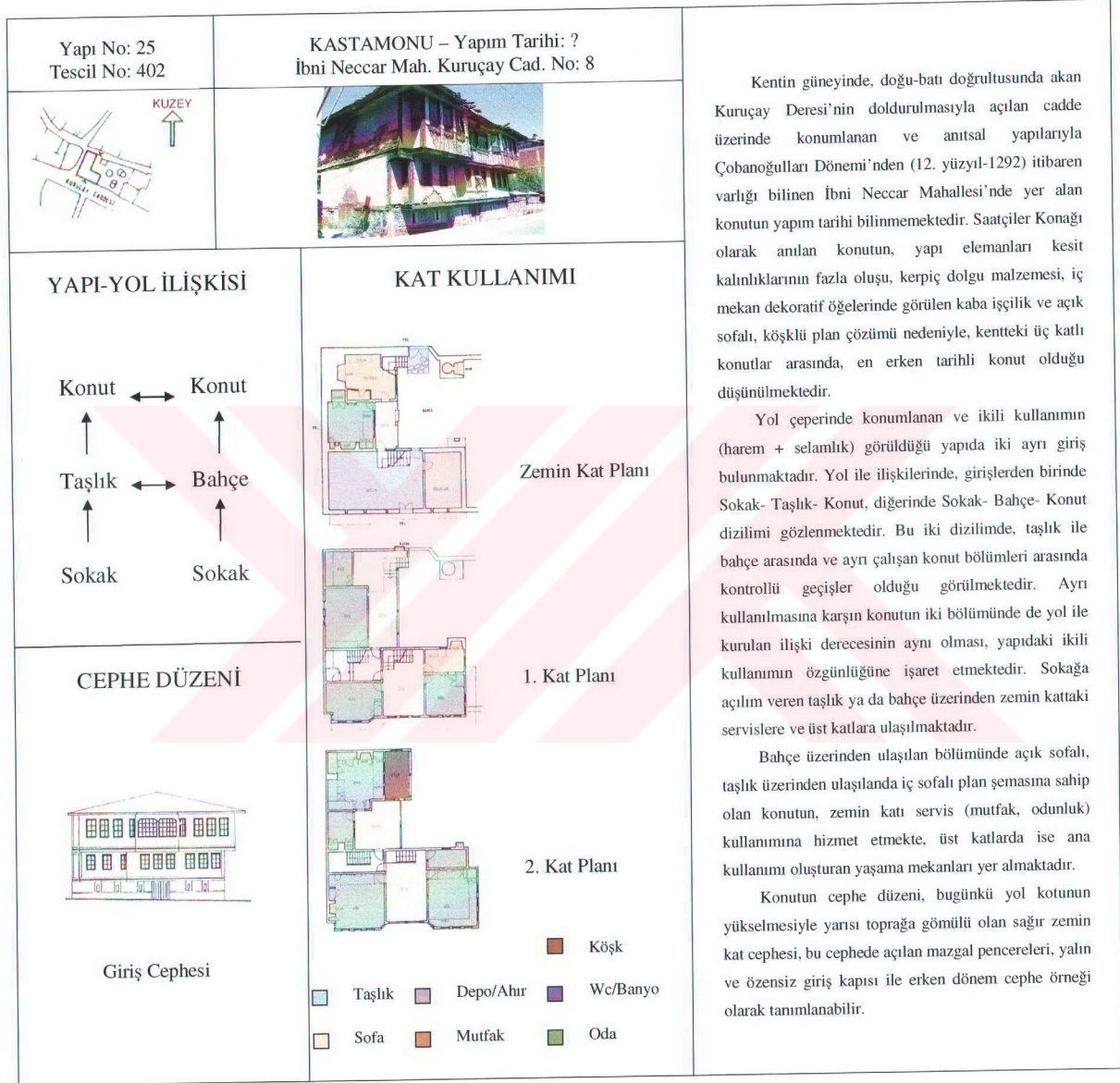
<p>Yapı No: 20 Tescil No: 210</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Topçuoğlu Mah. Kalekapısı Yolu No: 7</p>	<p>İsmailbey Külliyesi'nden kent ticaret merkezine doğru inen ana arterde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Topçuoğlu Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p>
		<p>Yol çeperine oturan bitişik nizamlı yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofadan, üst kat ve bodrumdaki iki kata ulaşım sağlanmaktadır. Bahçeye açılımın son bodrum kattan olduğu yapıda, büyük bir bahçeye sahip olmasına karşın sokak çeperine yerleşerek iki bodrum kat oluşturulması, yol ile ilişkilenenin birincil hedef olduğunu düşündürmektedir (resim 3.9, 3.10).</p>
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Girilemedi Bodrum 2 Kat Planı</p> <p>Bodrum1 Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> 	 <p>Şekil 3.9. 20 nolu yapı arka cephe.</p> <p>Şekil 3.10. 20 nolu yapı yan cephe.</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>Legend:</p> <ul style="list-style-type: none"> □ Taşlık □ Depo/Ahır □ Wc/Banyo □ Sofa □ Mutfak □ Oda 	<p>Zemin ve üst katın ana kullanım olan yaşama mekanlarından oluştuğu konutta, iki bodrum katıda da servis ve ana kullanım mekanlarına ortak hizmet vermektedir.</p> <p>Değişim unsurları taşıyan iki katlı giriş cephesinde, birbirinin tekrarı pencere düzenlemeleri ile cephe boyunca dışa açılım görülmektedir. Eğrisel iki kollu giriş merdiveni, ahşap sütunları ve silme altı süslemeleriyle cephe bütününde kuvvetli bir etki yaratan giriş nişi, üçgen alınlıklı sofa çıkması ile kitlesel bir vurgu kazanmaktadır.</p>

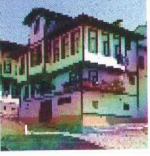
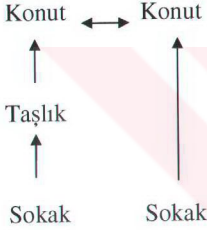
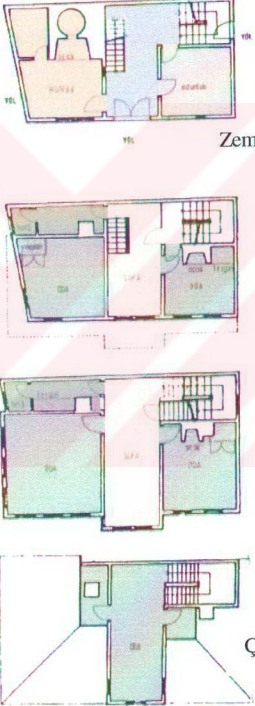

<p>Yapı No: 22 Tescil No: 320</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Akmescit Mah. Mağaraönü Sok.No: 3</p>	<p>Kent ticaret merkezinin batısında yer alan tepelerde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Akmescit Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çevresinde konumlanmış yapıda Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofadan, üst kat ve bodrum kata ulaşılabilen yapıda, bahçeye açılım bodrum kattan olmaktadır.</p> <p>Karniyarik plan şemasına sahip olan yapıda zemin kat ve üst ana kullanıma hizmet etmektedir. Servis mekanlarının yer aldığı bodrum kat ise servis katı olarak çalışmaktadır.</p> <p>Cephe düzeni ele alındığında, tamamen şeffaf, alt ve üst katta tekrar eden pencere düzenlemeleri, yükseltilmiş bodrum katı ve ahşap sütunlu, merdivenli, pencereli giriş nişi gibi değişim unsurlarının var olduğu gözlenmektedir.</p>											
													
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Bahçe ↑ Konut ↑ Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Girilemedi Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> 												
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td>Taşlık</td> <td></td> <td>Depo/Ahır</td> <td></td> <td>Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sofa</td> <td></td> <td>Mutfak</td> <td></td> <td>Oda</td> </tr> </table>		Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo		Sofa		Mutfak		Oda
	Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo								
	Sofa		Mutfak		Oda								

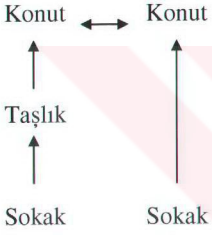

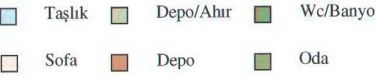

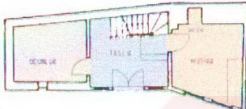

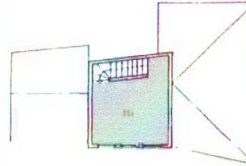

<p>Yapı No: 26 Tescil No: 232</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İsmailbey Mah. Aşağı İmaret Yolu No: 14</p>	<p>1454 yılında Candaroğulları Dönemi'nde inşa edilen İsmailbey Külliyesi karşısında yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanan ve ikili kullanımın (harem + selamlık) görüldüğü yapıda iki giriş bulunmaktadır. Yol ile ilişkilerinde, girişlerden birinde Sokak-Taşlık- Konut, diğerinde Sokak-Konut dizilimi gözlenmektedir. Taşlık üzerindeki tek kollu merdiven yalnız birinci kata ulaşım sağlarken; yapının arka köşesinde yer alan iki kollu merdiven birinci kata kontrollü bir kapı ile ikinci kata ise doğrudan açılım sağlamaktadır. Bu ana merdiven sahanlığında konutun ikinci girişi bulunmaktadır. Aynı kullanılan iki bölümde yol ile kurulan ilişki derecelerinin aynı olmaması, yapıdaki ikili kullanımın sonradan oluştuğu izlenimini vermektedir. Taşlık içinden çıkan tek kollu merdivenin birinci katta tuvalet kapısı düzeninin farklılığı bu görüşü doğrular niteliktedir.</p> <p>Karniyarık plan şemasına sahip yapının zemin katı servis kullanımına (mutfak, odunluk) hizmet vermektedir. Birinci kat*, ikinci kat ve çatı odası ana kullanım mekanlarına ayrılmıştır.</p> <p>Küçük pencere açılımlarına karşın, sağır zemin kat özelliğini büyük ölçüde koruyan cephede, birinci katta kısmi şeffaflaşma ve pencere düzenlemelerinde ikinci katla kısmi uyum gözlenmektedir. Tablalı giriş kapısı hizasında, tüm katlarda görülen ikili pencere düzenlemesi, sofa çıkması ve (yapıdan bağımsız kitesiyile) çatı odası, giriş aksında düşey bir vurgu yaratmaktadır. Tüm bu özellikler ve çatı odası cephe düzenindeki farklılık değişime işaret eden unsurlar olarak görülmektedir.</p> <p>* Eyüpgiller'in çalışmasında "ara kat" olarak nitelenen bu kat, plansal ve fonksiyonel açıdan üst katla aynı özelliklere sahiptir. Konutun bu bölümü, kışık kullanımı nedeniyle tavan yüksekliği düşük bir ana kat niteliği taşıdığından çalışmada "birinci kat" olarak adlandırılmaktadır.</p>
		
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı 1. Kat Planı 2. Kat Planı Çatı Kat Planı</p>	
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	 <p>■ Taşlık ■ Depo/Ahır ■ Wc/Banyo ■ Sofa ■ Mutfak ■ Oda</p>	

<p>Yapı No: 27 Tescil No: 350</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Hisarardı Mah. Kerpiçlik Sok. No: 2</p>	<p>Kentin güneybatısında, kalenin bulunduğu tepenin arka tarafında konumlanan ve antisal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Hisarardı Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanan ve ikili kullanımın (harem + selamlık) görüldüğü yapıda iki ayrı giriş bulunmaktadır. Her iki bölümün de yol ile ilişkilerinde, Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılmı veren her iki taşlık üzerinden ana kullanım katları olan birinci ve ikinci kata ulaşılmaktadır. Ön kabul ve geçiş mekanı olarak tanımlanabilen bu taşlıklar, zemin kat servis mekanlarına ve bahçeye (yol yapımı için istimlak edilmiştir) de açılmı vermektedir. İkili kullanımın olduğu zemin ve birinci katta kontrollü geçişler bulunmaktadır. İkinci kat ise ortak kullanıma ayrılmıştır. Konutun iki bölümünde de yol ile kurulan ilişki derecesinin aynı olması, yapıdaki ikili kullanımın özgünlüğüne işaret etmektedir.</p> <p>Karniyarik plan şemasına sahip konutta, ikinci kat odalarında yapılan pah ile plan şemasının orta sofahya dönüştüğü görülmektedir. Bu özelliği ile kentin bilinen tek konutu olan (Eyüpgiller, 1999, s: 243) yapıda, zemin kat servis kullanımına, üst katlar ise ana kullanıma hizmet etmektedir.</p> <p>Cephe düzeni ele alındığında, yalın ve özensiz giriş kapısı, büyük ölçüde sağır zemin kat kurgusu (fotoğrafta görülen pencereler sonradan büyütülmüştür), üst katlar arası pencere düzenlerinde görülen kısmi uyum yanı sıra giriş aksını vurgulayan, kapı üstü yatay pencere ve kemerli sofa pencereleri gibi değişim unsurları da gözlenmektedir.</p>
		
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> <p>Bahçe</p> <p>Konut ←→ Konut</p> <p>Taşlık ←→ Taşlık</p> <p>Sokak Sokak</p>	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>2. Kat Planı</p>	
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Taşlık 2. Depo/Ahır 3. Wc/Banyo</p> <p>4. Sofa 5. Depo 6. Oda</p>	

Yapı No: 28 Tescil No: 497	KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Aktekke Mah. Avcılar Sok. No: 13	<p>Kent merkezinin kuzeydoğusunda, derenin doğu tarafında konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Aktekke Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış, iki girişli yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Taşlık-Konut ve Sokak-Konut dizilimleri görülmektedir. Yol ilişki derecelerindeki farklılık ve yapı içinde görülen değişiklik izleri nedeniyle sonradan oluştuğu anlaşılan ikili kullanımda, ana giriş kapısıyla sokağa doğrudan açılım veren taşlıktan, zemin kat servis mekanlarına ve birinci kata* ulaşım sağlanmaktadır. İkinci kata ulaşım ise kontrollü bir kapı ile olmaktadır. İkincil girişten ise bir merdivenle direkt ikinci kata ulaşılmaktadır.</p> <p>Karniyank plan şeması görülen yapıda, zemin kat servis kullanımına hizmet vermektedir. Aralarında kontrollü geçişin olduğu birinci ve ikinci katlarda ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır.</p> <p>Cephe organizasyonunda, tamamen şeffaf ve tekrarlanan cephe düzeni görülen üst katlara karşın, kullanımdan doğan sağır zemin kat kurgusu devam etmektedir. Aynı kasa içinde yer alan tablalı kapılar ve yatay tepe pencereleri, kapı düzenlerinde görülen değişimin ifadeleridir.</p>
		<p>* Eyüpgiller'in çalışmasında "ara kat" olarak nitelenen bu kat, plansal, fonksiyonel ve cephesel özellikleri ile bir tam niteliğindedir. Bu nedenle çalışmada "birinci kat" olarak adlandırılmaktadır.</p>
<h3>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</h3> 	<h3>KAT KULLANIMI</h3> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>2. Kat Planı</p>	
<h3>CEPHE DÜZENİ</h3> <p>Giriş Cephesi</p>	 <p> ■ Taşlık ■ Depo/Ahır ■ Wc/Banyo ■ Sofa ■ Depo ■ Oda </p>	

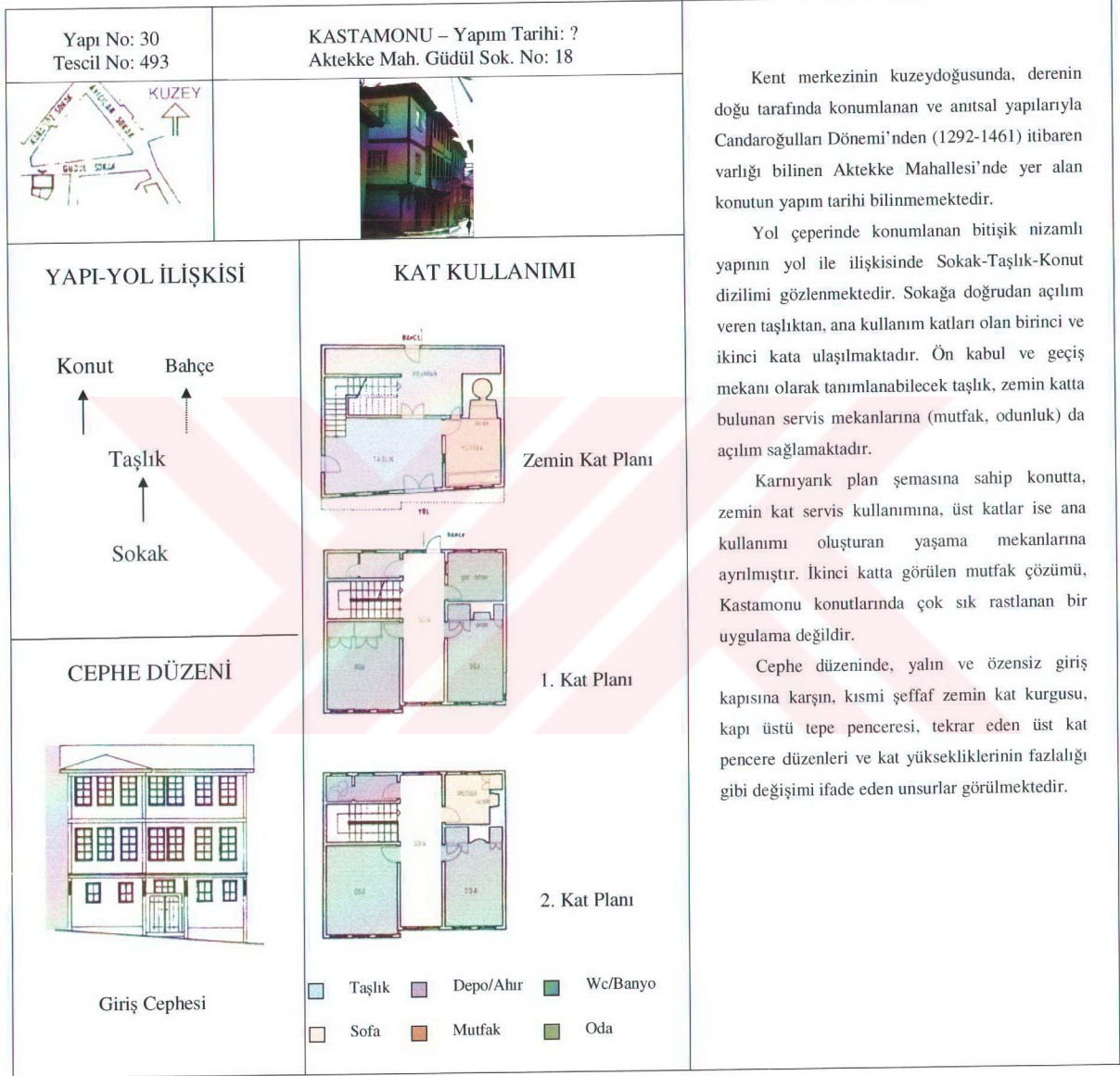
Yapı No: 29 Tescil No: 415	KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Atabey Gazi Mah. Atabey Cad. No: 28
	
YAPI-YOL İLİŞKİSİ	KAT KULLANIMI
<p>Konut</p> <p>↑</p> <p>Taşlık</p> <p>↑</p> <p>Sokak</p>	 <p>Zemin Kat Planı</p>
CEPHE DÜZENİ	 <p>1. Kat Planı</p>
 <p>Giriş Cephesi</p>	 <p>2. Kat Planı</p>
	 <p>Çatı Kat Planı</p>
	<p> ■ Taşlık ■ Depo/Ahır ■ Wc/Banyo ■ Sofa ■ Mutfak ■ Oda </p>

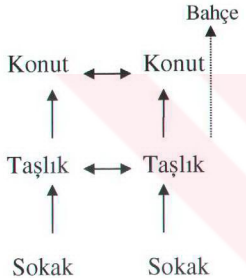

Kentin batısında, kale önünden ticaret merkezi içine kadar giden yol üstünde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Çobanoğulları Dönemi'nden (12. yüzyıl-1292) itibaren varlığı bilinen Atabey Gazi Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.

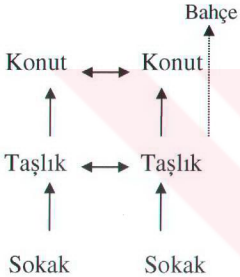

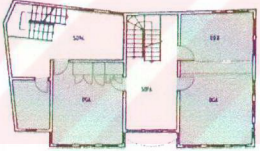
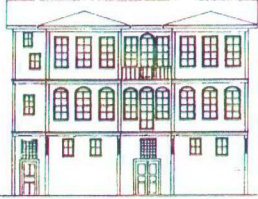

Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren taşlık üzerinden ana kullanım katları olan birinci ve ikinci kata ulaşılmaktadır. Ön kabul ve geçiş mekanı olarak tanımlanabilecek taşlık, zemin katta yer alan servis mekanlarına (mutfak, odunluk) da açılım vermektedir.

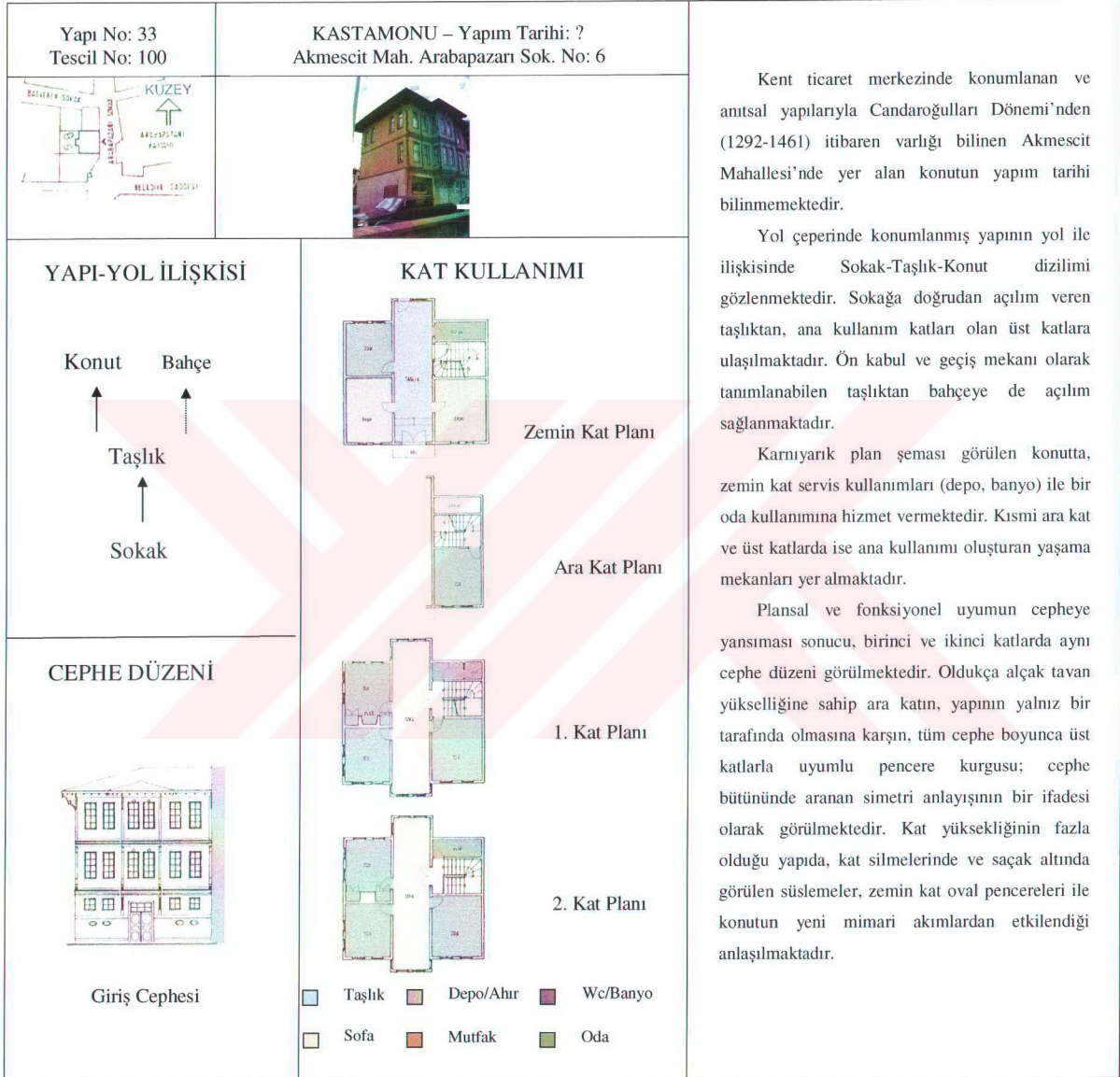
İç sofalı plan şemasına sahip olan konutta, zemin kat servis kullanımına hizmet etmektedir. Üst katlar da ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır. İkinci kattan ulaşılan çatı odası, geleneksel oda kullanımını tam karşılama da bir ana kullanım mekanı niteliği taşımaktadır.

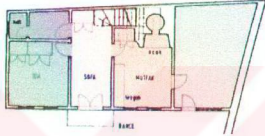
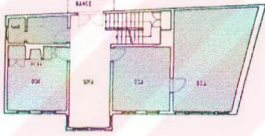

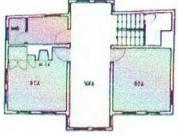

Sağır zemin kat geleneğini sürdüren yapıda, tablalı giriş kapısı yanlarına açılan küçük pencereler, birinci ve ikinci katta görülen tam şeffaf ve tekrar eden pencere düzenlemeleri, çatı odası ve ikinci katta görülen kemerli pencereler değişimi ifade eden unsurlardır.

Yapı No: 31 Tescil No: 363	KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Hisarardı Mah. Gümüşlüce Cad. No: 19	<p>Kentin güneyinde, doğu-batı doğrultusunda akan Kuruçay Deresi'nin doldurulmasıyla açılan caddenin, kale arkasına dönen kısmında konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Hisarardı Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanan ve ikili kullanımın (harem + selamlık) görüldüğü yapıda iki ayrı giriş bulunmaktadır. Her iki bölümün de yol ile ilişkilerinde, Sokak-Taşlık-Konut dizilimi gözlenmektedir. Servis girişi niteliğindeki ikincil girişten sokağa açılım veren taşlık, bir geçiş koridoru niteliğindedir. Ana girişten sokağa açılım veren taşlık ise ön kabul ve geçiş mekanı olarak tanımlanabilmektedir. Ana taşlık üzerinden bahçeye ve zemin kattaki servis mekanlarına açılım sağlanırken, ikincil taşlıktan tek bir depoya açılım verilmektedir. Her iki taşlıktan da tüm katlara ulaşılan yapıda, zemin ve birinci katta ikili, son katta ortak kullanım görülmektedir.</p> <p>Karniyarik plan şemasına sahip konutun zemin katı servis kullanımına, üst katlar ana kullanıma ayrılmıştır.</p> <p>Tüm katlarda plansal uyum görülmesine karşın kullanım farklılığı nedeniyle sağır zemin kat geleneğini sürdüren konutta, üst katlarda cephe boyunca devam eden pencere sıraları ve katlar arasında tekrar eden uyum, aynı kasa içinde yer alan tablalı kapı ve yatay tepe penceresi ile giriş kapısı yanlarına açılan pencereler değişime işaret eden öğeler olarak gösterilebilir.</p>	
		<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>2. Kat Planı</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>LEGEND:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Taşlık ■ Depo/Ahır ■ Wc/Banyo ■ Sofa ■ Depo ■ Oda 		

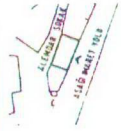
<p>Yapı No: 32 Tescil No: 403</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İbni Neccar Mah. Kuruçay Sok. No: 12</p>	<p>Kentin güneyinde, doğu-batı doğrultusunda akan Kuruçay Deresi'nin doldurulmasıyla açılan cadde üzerinde konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Çobanoğulları Dönemi'nden (12. yüzyıl-1292) itibaren varlığı bilinen İbni Neccar Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p>
		<p>Yol çeperinde konumlanmış olan yapının ikili kullanım (harem + selamlık) nedeniyle iki girişi bulunmaktadır. Konutun iki bölümünün de yol ile ilişkisi Sokak-Taşlık-Konut dizilimi ile olmaktadır. Kapı ölçüleri nedeniyle birincil ve ikincil olarak nitelenebilecek girişlerle sokağa doğrudan açılım veren taşlıklardan, ana kullanım katları olan üst katlara ve bahçeye ulaşılmaktadır. Aynı kullanımlar olmasına rağmen sokakla kurulan ilişki derecesinin aynı oluşu, yapının ikili kullanımının özgünlüğüne işaret etmektedir.</p>
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Çizilemedi Zemin Kat Planı</p> <p>Ara Kat Planı</p> 	<p>Üç kat boyunca ayrı kullanım görülen konutta, zemin kat servis kullanımına (mutfak, depo) hizmet etmektedir. Biri asma kat niteliğinde olan kısmi ara katlar ve üst katlarda ana kullanımı oluşturan yaşama mekanları yer almaktadır.</p> <p>Sağır zemin kat kurgusunun görüldüğü cephede, ara katta görülen kısmi şeffaflaşma zemin katın devamı niteliğinde bir kurguya sahiptir. Birinci ve ikinci katlarda tekrar eden pencere düzenlerinin, katlar arasında farklı pencere biçimlenişleriyle özelleştiği görülmektedir. Birinci kat pencerelerinin tamamının kemerli oluşu ve sofa orta pencerelerinin döşemeye kadar devam etmesi, cephe bütününde farklılaşmayı getirmektedir. Giriş kapıları üzerinde görülen, kapıdan bağımsız pencereler, girişin zemin ve ara kat boyunca devamını sağlamaktadır. İkinci kat oda çıkımları arasında görülen ve kent içinde çok az örneği olan balkon, cephe düzenine eklenen yeni bir değişim unsurudur.</p>
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	<p>1. Kat Planı</p> <p>2. Kat Planı</p> <p> Taşlık Depo/Ahır Wc/Banyo </p> <p> Sofa Mutfak Oda </p>	

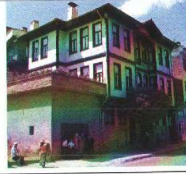
<p>Yapı No: 34 Tescil No: 251</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? İsmailbey Mah. Alemdar Sok. No: 11</p>	<p>İsmailbey Külliyesi'nden kent merkezine doğru inen ana yol üzerinde konumlanan ve antikal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen İsmailbey Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir. Önünde yer alan 5 nolu yapı ile birlikte Toprakçılar Konağı olarak bilinmektedir.</p> <p>Büyük bir bahçe içerisinde yer alan yapının yol ile ilişkisi Sokak-Bahçe-Konut dizilimi ile olmaktadır. Bahçeye açılım veren sofadan üst katlara ve mutfak aracılığıyla ahıra ulaşım sağlanmaktadır.</p> <p>Karniyarık plan şemasına sahip konutta, tüm katlar ana kullanıma ait yaşama mekanlarından oluşmaktadır.</p> <p>Konutta zemin katın tamamen şeffaflaşmasıyla birlikte, tüm katlar boyunca tekrar eden bir pencere düzenlemesi ortaya çıkmıştır. Bu düzen nedeniyle cephe bütününde giriş kapısı ekseninde tam bir simetri görülmektedir.</p>					
<p>KUZEY</p> 							
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p>						
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>	 <p>2. Kat Planı</p> <table border="0"> <tr> <td> Taşlık</td> <td> Depo/Ahır</td> <td> Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td> Sofa</td> <td> Mutfak</td> <td> Oda</td> </tr> </table>		 Taşlık	 Depo/Ahır	 Wc/Banyo	 Sofa	 Mutfak
 Taşlık	 Depo/Ahır	 Wc/Banyo					
 Sofa	 Mutfak	 Oda					

Yapı No: 35
Tescil No: 216

KASTAMONU – Yapım Tarihi: ?
İsmailbey Mah. Aşağımaret Yolu No: 1

KUZEY
↑

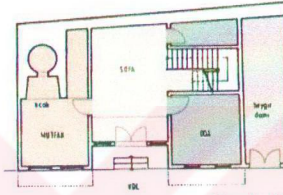

YAPI-YOL İLİŞKİSİ

Konut
↑

Sokak

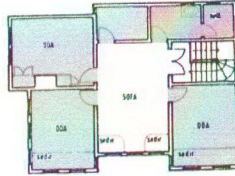
KAT KULLANIMI

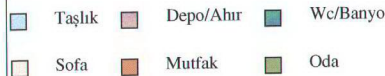
Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

2. Kat Planı

CEPHE DÜZENİ

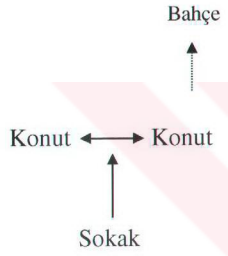

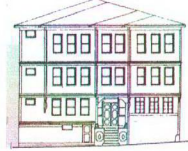
Giriş Cephesi

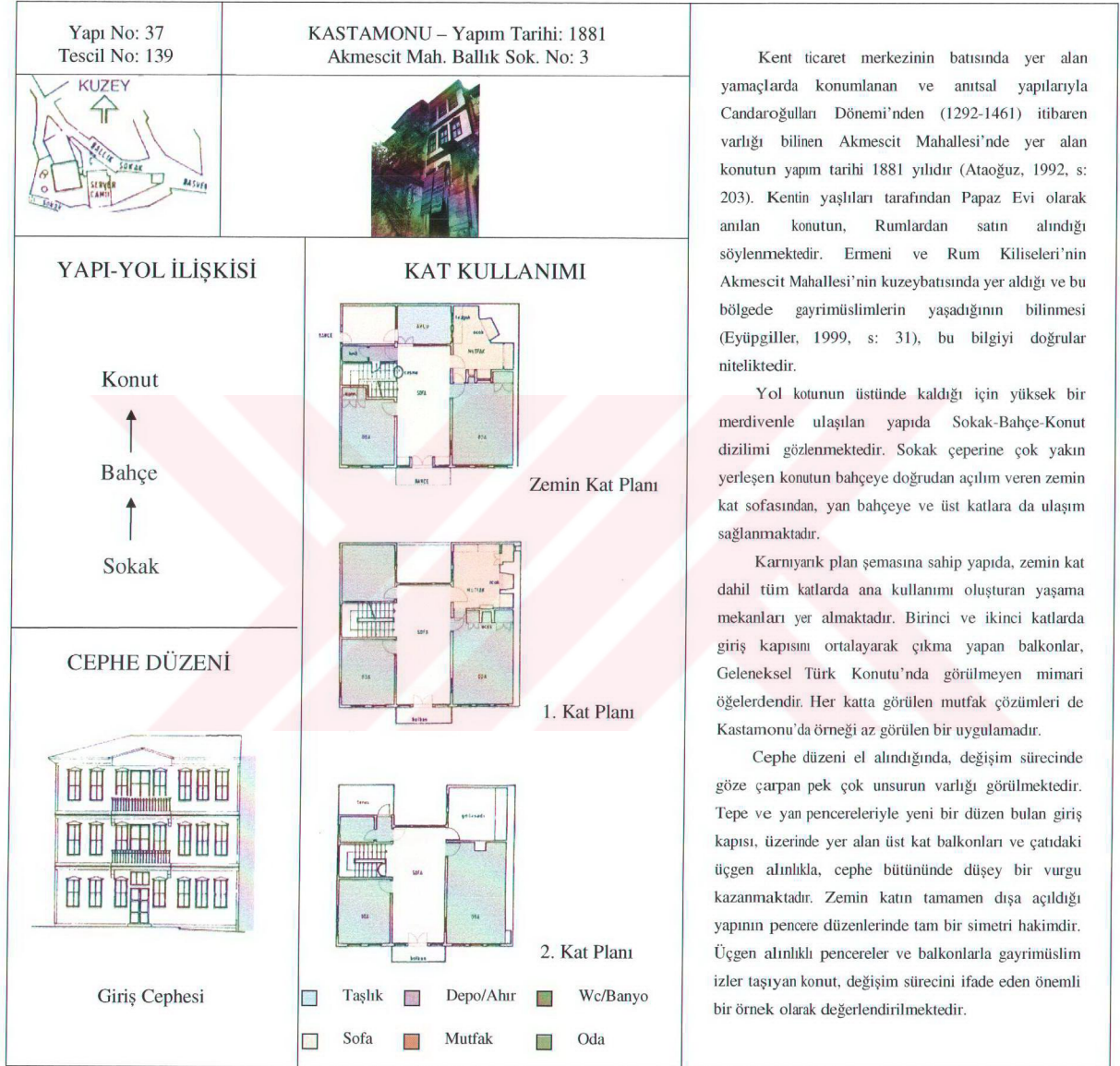
İsmailbey Külliyesi'nden kent ticaret merkezine doğru inen ana arterde konumlanan ve antısal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen İsmailbey Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.

Yol çeperinde konunulan yapıнын yol ile ilişkisinde Sokak-Konut dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofadan, birinci ve ikinci kata ulaşım sağlanmaktadır. Konutun bitişiğinde, bağımsız çalışan bir de beygir damı bulunmaktadır.

Karıyarak plan şemasına sahip konutun zemin katı mutfak ve bir yaşama mekanına, üst katlar ise tamamen ana kullanıma hizmet vermektedir.

Cephe düzeni ele alındığında, değişim sürecinde göze çarpan pek çok unsur var olduğu gözlenmektedir. Bir subasman üzerinde yükselen zemin katta, oranları biraz küçük olmasına karşın üst katlarla aynı pencere düzenlemesinin uygulandığı görülmektedir. Üst kat oda çıkmaları arasında kalan, tepe pencereli, tablalı giriş kapısının, daha da içeri çekilerek, birkaç basamakla çıkılan bir giriş nişi oluşturulduğu görülmektedir. Sofa ve başodalarda sık uygulandığı görülen üçlü kemerli pencere düzeninde, ortadaki pencerenin döşeme hizasına kadar indirilmesiyle giriş aksının cephe bütününde düşey bir vurgu kazandığı gözlenmektedir.

<p>Yapı No: 36 Tescil No: 469</p>	<p>KASTAMONU – Yapım Tarihi: ? Aktekke Mah. Deveciler Sok. No: 19</p>	<p>Kent merkezinin kuzeydoğusunda, derenin doğu tarafında konumlanan ve anıtsal yapılarıyla Candaroğulları Dönemi'nden (1292-1461) itibaren varlığı bilinen Aktekke Mahallesi'nde yer alan konutun yapım tarihi bilinmemektedir.</p> <p>Yol çeperinde konumlanmış yapının yol ile ilişkisinde Sokak-Konut-Bahçe dizilimi gözlenmektedir. Sokağa doğrudan açılım veren sofadan, üst katlara ulaşım sağlanmaktadır. Kabul ve dağılım holü olarak tanımlanabilecek sofa üzerinden bahçeye ve bodrumda yer alan odunluğa da açılım verilmektedir.</p> <p>Karıyarık plan şemasına sahip konutta tüm katlar boyunca devam eden ikili kullanım (harem + selamlık) görülmektedir. Kontrollü kapılarla bölümler arası geçişlerin olduğu yapıda, tüm katlar ana kullanım katı niteliğindedir.</p> <p>Cephe düzeninde, katlar arası tekrarlanan pencere düzenlemeleri, tamamen şeffaf zemin kat kurgusu, ahşap sütunlu, süslemeli giriş nişi ile değişimi ifade eden unsurlar taşımaktadır.</p>											
<p>YAPI-YOL İLİŞKİSİ</p> 	<p>KAT KULLANIMI</p> <p>Bodrum Kat Planı</p> <p>Zemin Kat Planı</p> <p>1. Kat Planı</p> <p>2. Kat Planı</p> <table border="0" data-bbox="457 1217 870 1309"> <tr> <td></td> <td>Taşlık</td> <td></td> <td>Depo/Ahır</td> <td></td> <td>Wc/Banyo</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sofa</td> <td></td> <td>Mutfak</td> <td></td> <td>Oda</td> </tr> </table>		Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo		Sofa		Mutfak		Oda
	Taşlık		Depo/Ahır		Wc/Banyo								
	Sofa		Mutfak		Oda								
<p>CEPHE DÜZENİ</p> <p>Giriş Cephesi</p>													

3.6. Ondokuzuncu Yüzyıl Kastamonu Konutlarında Değişim Süreci

Kastamonu konutlarında ondokuzuncu yüzyılda bir değişim süreci yaşandığının söylenebilmesi için konutlarda görülen değişimin ortak noktaları ve ortak nedenleri olmalıdır. Konutlarda görülen farklılıkların konut geleneğini değiştirecek kadar yaygınlaşmış olması gerekmektedir. Bu nedenle farklılaşan öğelerin tüm konutlar genelinde gösterdikleri özelliklerin kavranabilmesi için oluşturulan tablolarda, kat kullanımları, dolu-boş kurguları, kapı düzenleri, yapı oranları gibi değişim geçirdiğini söylediğimiz mimari olguların birbirini doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Mimari öğeler birbiriyle etkileşim halinde, ortak nedenlerle ve eş zamanlı olarak değişmektedirler. Tek yapıdan kent bütününe uzanan bu durum bir “değişim süreci”ni ifade etmektedir.

3.6.1. Ana Kat Altında Görülen Değişimler

Ondokuzuncu yüzyılda sosyo-ekonomik ve siyasi nedenlerle yaşanan değişim sonucu, içe dönük yapısı kırılan Türk konutunda değişimin en yoğun görüldüğü alan zemin katlarıdır. Çalışmada ele alınan iki katlı konutlardan sokak ilişkileri dolaylı olan ilk altı konutta sağır zemin kat düzeni devam etmektedir. Bu altı konutun biri hariç hepsinde görülen ara kat cephelerinde, kısmi şeffaflaşma söz konusudur. Ancak bunlardan bazılarının sonradan müdahalelerle oluşturulma olasılığı çok yüksektir. Bu yapıların tümünde giriş kapısına ya da giriş aksına bir vurgu yapılmadığı gözlenmektedir. Birkaçında görülen vurgunun ise kapı üstüne sonradan eklenen yatay pencerelerle sağlandığı görülmektedir. Yüzyıl ikinci çeyreğinde yapılan konutlarda giriş kapısı kasası içine yerleşen ve kapı ile bütünleşen yatay tepe pencerelerin benzerlerinin bu yapılarda kasadan bağımsız olarak sonradan açıldığı gözlenmektedir. Bu durum, değişim süreci etkisi altında yapılan yeni yapılardan etkilenmenin açık bir örneğidir.

İki katlı konutlar arasında geriye kalan onsekiz konutun sokakla ilişkilerinin doğrudan olduğu görülmektedir. Bu yapılarda eğimli arazide bulunduğu için bodrum katı olanlar dışında, tamamen servis kullanımına hizmet eden bir kat bulunmamaktadır. Tüm yapılarda zemin katın ana kullanıma dahil olduğu, genelde bir mekanın mutfak olarak düzenlendiği görülmektedir. Sadece iki yapıda (Yapı

Katalogu: 11 ve 12) ara kat görülmesi, zemin katın ana kullanıma dahil edilmesiyle ara kat ihtiyacının ortadan kalktığını göstermektedir. Ara katı olan iki konut da ise arazinin çok eğimli oluşu nedeniyle bodrum kat ve zemin kat arasında, bahçe tarafında kalan boşluğun bir oda ile değerlendirildiği görülmektedir. Bu konutlarda ihtiyaçtan çok, topoğrafya nedeniyle ara kat oluştuğu açıktır.

Kullanıma dahil olan zemin katta aşamalı bir şeffaflaşma söz konusudur. Altı yapıda kısmi, oniki yapıda ise tamamen şeffaflaşan zemin katlarda, bu gelişme ile üst katla dolu-boş uyumunun –iki yapı dışında- yakalandığı görülmektedir. Tüm bu gelişmelerin görüldüğü konutların hepsinde giriş aksı ve giriş kapısı vurgusu bulunmaktadır. Tamamen şeffaflaşan ve sokakla doğrudan ilişkilenen zemin kat nedeniyle, giriş kapıları cephenin en önemli ögesi haline gelmiş ve vurgulama ihtiyacı hissedilmiştir. Bu konutlardan çok azında görülen üçgen alınlık da bu vurguyu pekiştirmektedir. Onsekiz konuttan on tanesinde görülen giriş nişi, giriş kapısı önünde bir mekan tanımlamaktadır. Artık konutun girişi, tümüyle dışa açılan yapının ilk ağırlama mekanıdır. Bu nişlerde görülen süslemeler, dekoratif etkisi yüksek merdivenler bu mekanı zenginleştiren öğelerdir. Giriş nişi yapılan konutların hepsinde yükseltilmiş bir bodrum kat/subasman bulunmaktadır. Tüm katları karkas hale gelen yapılar subasmanla hem zeminden koparılmakta, hem de tamamen dışa açılan zemin katın yoldan geçenler tarafından görülmesi engellenmiş olmaktadır. Bu yapılarda güvenlik kaygısıyla zemin kat pencerelerinde demir parmaklıklar da kullanılmaya başlanmıştır. Subasmanda kendini ifade eden bodrum kat pencereleri, artık cephenin önemli dekoratif öğelerinden olmuştur.

İki katlı konutlar içinde ondokuzuncu yüzyıl başı ve sonuna tarihlenen iki yapı gösterdiği özellikler dolayısıyla, yüzyıl içinde konutlarda görülen değişim süreci gelişiminin açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Bu konutlardan ilki; Hepkebirler Mahallesi Şamlıoğlu Sokak No: 21'de yer alan 1819¹ tarihli Tahir Efendi Konağı'dır. Restorasyon öncesi rölövelerine ulaşılamayan yapı, şu anda Osmanlı Konağı Müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

¹ Konutun yapım tarihi, restorasyonu sırasında alçı tepe pencerelerinden birinin üzerinde bulunan 1819 tarihinden çıkarılmıştır (Kastamonu Vedat Tek Restorasyon Merkezi).

Resim 3.15. Tahir efendi Konağı giriş cephesi.

Resim 3.16. Taşlığın solunda kalan depo ve merdiven.

Resim 3.17. Taşlığın sağında kalan depo ve kış odası.

Resim 3.18. Arka bahçeye bakan mutfak.

Resim 3.19. Taşlıktan ahşap kafes ile ayrılan asma kat.

Sağır ve kağır bir zemin kat ve karkas bir üst kattan oluşan yapının yol ile ilişkisinde, sokak-taşlık-konut dizilimi görülmektedir (Resim 3.15). Zemin katı servis, üst katı ana kullanıma hizmet veren yapıda, taşlığın iki yanında birer depo ve arka bahçeye bakan sol köşede mutfak yer almaktadır (Resim 3.16, 3.17, 3.18). Bir ahşap kafes aracılığıyla taşlıkla -dolayısıyla giriş kapısı ile- görsel ilişkisi kesilen asma katta, sofaya bağlı, biri ön biri arka cepheye bakan, ocak, dolap gibi donatılara sahip iki adet kış odası bulunmaktadır (Resim 3.19, 3.20). Erken tarihli Kastamonu konutlarında taşlığa bakan asma katlar sık rastlanılan bir özelliktir. Hem taşlık üzerindeki, hem de arka bahçeye bakan sağ köşedeki merdivenle ulaşılan asma kat sofasından tek kollu merdivenle ana kullanım katı olan üst kat sofasının ortasına çıkmaktadır (Resim 3.21). Karnıyarık plan tipine sahip ana katta, sofanın iki yanına sıralanmış dört oda bulunmaktadır. Odalar arasında donatılar açısından bir farklılık görülmemekle birlikte, giriş cephesinin sağında kalan oda diğerlerinden daha büyük oluşu nedeniyle başoda özelliği taşımaktadır. Giriş cephesine bakan sofa ve oda pencerelerinde, alçı tepe pencere üçlü düzen görülmektedir (Resim 3.22). İstanbul'da onsekizinci yüzyıl sonlarına doğru uygulama alanının giderek azaldığı bilinen tepe pencerelerinin, Anadolu'da ondokuzuncu yüzyıl ilk çeyreğine kadar devam ettiği bilinmektedir (Uluengin, 2000). Servis katı niteliğindeki zemin

Resim 3.20. Asma katta yer alan kış odası.

Resim 3.21. Asma kat sofası.

Resim 3.22. Üst kat sofası, alçı tepe pencereleri.

katta görülen, sadece havalandırma amaçlı mazgal delikleri ve asma kata ait iki küçük kare pencereye karşın üst katta görülen bol pencereli düzen, erken dönem konutlarda görülen zemin kat-üst kat zıtlığının bir parçasıdır.

Oluşumunu onaltıncı yüzyıldan sonra tamamlayan, ana tipi “hayatlı ev” (Eldem’in deyişiyle dış sofalı ev) olan, yarı açık birinci kat galerisine açılan odalar ve zemin katta servislerin yer aldığı iki katlı yapılar, Türk egemenliği dönemine ait büyük ve uzun soluklu bir konut geleneği oluşturmuştur (Kuban, 1998: s.184). Onsekizinci yüzyıl başlarından itibaren dış sofanın yapı içine alındığı, ancak diğer özellikleriyle geleneğin devam ettiği görülmektedir. Tahir Efendi Konağı da bu geleneğin pek çok özelliğini hala devam ettiren ve ondokuzuncu yüzyıla taşıyan bir konut örneğidir.

Çalışmada ele alınan yapılar içinde ilk altı konut, sağır zemin kat, asma/ara kat oluşumu, pencere ve kapı düzenleri, mekan kullanımları gibi pek çok açıdan Tahir Efendi Konağı ile benzer özellikler taşıdığından, bu konutların da ondokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenebileceği düşünülmektedir.

Tarihi bilinen diğer iki katlı konut ise çalışma kapsamında incelenen 21 nolu yapıdır. Akmescit Mahallesi Mağaraönü Sokak No: 11’de yer alan konutun içine girilemediğinden yerinde inceleme yapılamasa da rölöveler ışığında yapının gösterdiği özellikler saptanabilmektedir.² 1893 tarihli yapı, zemin ve üst katta birbirini tekrar eden karmıyarak plan şeması ve simetrik cephe düzeniyle yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiş yapılara örnek teşkil etmektedir. Çalışmada ele alınan pek

² Konutun özellikleri hakkında detaylı bilgi için bakınız: Yapı Kataloğu 21 nolu yapı.

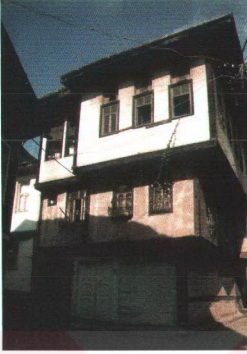
çok iki katlı konutta benzer özellikler görülmesi, bu yapı türünün bu dönemde yaygın uygulama alanı bulunduğunu göstermektedir.

Ele alınan üç katlı konutlarda onüç yapıdan dokuzunda sokakla kurulan ilişkinin taşlık üzerinden dolayı olduğu görülmektedir. Bu yapılarda zemin kat servis işlevini korumakta, birinci ve ikinci katlar ise ana kat olarak kullanılmaktadır. Servis kullanımı nedeniyle sağır cephe kurgusu taşıyan zemin katlar ile üst katlar arasında dolu-boş oranlarındaki uyumsuzluk devam etmektedir. Yapılar bu özellikleri ile eski dönem konut geleneğinde görülen zemin kat düzenini korumaktadırlar. Ancak bu yapılarda farklı olan, giriş kapısının cephe bütününde önemli bir öge haline gelmesidir. Tüm yapılarda cephe bütününde giriş aksına ve giriş kapısına vurgu yapılmıştır. 32 ve 33 nolu yapılar dışında hiçbir yapıda ara kat görülmemektedir. Ancak 25 nolu konuttan 30 nolu konuta kadar olan tüm yapılarda, birinci katların, kat yüksekliği, pencere düzeni ile cephede bir ara kat etkisi yarattığı gözlenmektedir. 30 nolu konutla birlikte, artık tüm üst katların aynı kat yüksekliğine ulaştığı görülür. 34, 35, 36 ve 37 nolu yapılarda zemin katlar da ana kullanıma dahil edilmiş, sokakla ilişkiler doğrudan kurulmuş ve tüm katlar yükseklikleri, pencere düzenleri ile tamamen aynı hale gelmiştir. Üç katlı konutların genelinde giriş aksı ve giriş kapısı vurgusu görülürken, tüm katları aynı olan son dört konuttan ikisinde, giriş nişi ve subasman, üçünde de üçgen alınlık gibi öğelerin kullanıldığı görülmektedir.

Kentte bulunan üç katlı konutlardan yüzyıl başı ve sonuna tarihlendiği bilinen iki yapı bulunmaktadır. İlki Akmesit Mahallesi Kaymak Çeşme Sokak No: 2'de yer alan, 1816³ tarihinde inşa edilen Girişgenler Konağı'dır. Sağır zemin kat üzerinde artan çıkımlarla devam eden karkas iki kattan oluşan yapının (Resim 3.23) yol ile ilişkisinde, sokak-taşlık-konut dizilimi görülmektedir. Yapı sahibinin başka kentte yaşaması nedeniyle tüm katlarını inceleme fırsatı bulunamayan yapıda, ikinci katta, köşede yer alan odanın, büyüklüğü ve iki cephesinde de yer alan alçı tepe pencereleri nedeniyle başoda olduğu anlaşılmaktadır (Resim 3.24). Birinci kat ve ikinci kat pencere düzenlerinde görülen uyumsuzluk ve kat yüksekliğiyle cephede bir ara kat etkisi yaratan birinci katı nedeniyle erken dönem konut geleneğinin izlerini

³ Ataoğuz, evin başodasındaki tepe pencerelerinden birinde bu tarihin yazılı olduğunu belirtmektedir (Ataoğuz, 1992, s: 46).

taşmaktadır. Onyedinci yüzyıldan beri uygulana gelen tepe pencereler, geleneğin devamı olarak bu yapıda da görülmektedir.

Resim 3.23. Girişgenler Konağı giriş cephesi.

Resim 3.24. Başoda alçı tepe pencereleri.

Çalışmada ele alınan üç katlı konutlardan dokuzunda, ondokuzuncu yüzyıl başı büyük kent konaklarının tipik bir örneği olan bu yapıyla benzer özellikler görülmektedir. Tarihi bilinen ikinci yapı ise Ataoğuz tarafından süslemeleri incelenen, bahçe kapısı kilidindeki mühürde 1881⁴ tarihi yazılı olan konuttur (Yapı Kataloğu: 37). İlk sahiplerinin (kentin en yaşlılarından alınan bilgiye göre) Rum olduğu söylenen ve halen “Papaz Evi” olarak adlandırılan konutta birbirini tekrar eden ve tamamen dışa açılmış katlar görülmektedir. Zemin katın da ana kullanıma dahil edildiği yapının üst katlarında, Türk konut geleneğinde pek rastlanmayan balkonlar bulunmaktadır. Balkonların bitiminde çatıda yer alan üçgen alınlıkla birlikte düşeyde bir vurgu sözkonusudur.⁵ Çalışmada ele alınan 34, 35 ve 36 nolu konutların da bu yapı ile olan benzerlikleri nedeniyle ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğine tarihlenebileceği düşünülmektedir.

Çalışmada yapım tarihine ulaşılan konutların tümü yüzyılın ilk ve son çeyreğine tarihlendiğinden, ondokuzuncu yüzyılda Kastamonu konutlarında görülen değişim sürecinin ara kesitlerini saptamak mümkün olmamakla birlikte, bu yüzyılda konut

⁴ Detaylı bilgi için bakınız: Ataoğuz, Ö., XIX. ve XX. Yüzyıl Kastamonu Evleri Süslemelerinden Bazı Örnekler, G.Ü. Sos. Bl. Enst., Ankara, 1992.

⁵ Yapı hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Yapı Kataloğu 37 nolu yapı.

geleneğinde devam eden özelliklerin belirlenmesi ve bir yüzyıllık süreçte nelerin değiştiğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

3.6.2. Ana Kat Üstünde Görülen Değişimler

Değişime işaret eden diğer bir unsur olarak ana katın üstünde yer alan çatı odalarının Kastamonu’da iki farklı uygulama şekli bulunmaktadır. Çatı odaları görülen yapıların tümünde, oda ister çatı içinde, ister çatıdan bağımsız olsun, odanın yapıların oluşum süreci içinde yer almadığı düşünülmektedir. Ancak değişim sürecinin son dönemlerine tarihlenen bu müdahalelerin, süreç içinde önemli bir anlam ifade ettiği düşünülmektedir. Türk konut geleneğinde çatıların ilk örneklerden bu yana yalın olduğu, yapı kitlesinde görülen hareketliliğin çatıya yansıtılmadığı ve geniş saçaklar altında bırakıldığı görülür. Ondokuzuncu yüzyıla kadar devam eden bu uygulama, ondokuzuncu yüzyılda İstanbul büyük kent konaklarında ve yahlılarında değişmeye ve çatı hareketlenmeye başlar.

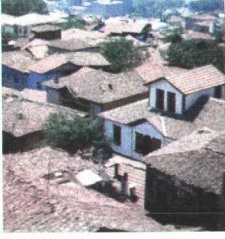

Resim 3.25. İstanbul, Anadoluhisarı (Sözen, 2001).

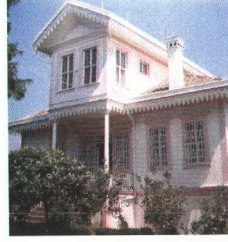

Resim 3.26. Edirne’den bir konut (Sözen, 2001).

Başkentin ve üst sınıfların taşraya ve yönetilenlere zevk, moda, yeni kültürel değerler ve biçim aktarımında bulunduğu Osmanlı’da, çatı odaları da taşrada yoğun uygulama alanı bulmuş yeniliklerdendir. Bazı araştırmacılar tarafından “cihannüma” (Eyüpgiller, 1999: s.240, Kuban, 1998: s.194), bazı araştırmacılar tarafından da “cihannüma yorumu” (Arel, 1982) olarak adlandırılan bu öğelerin Anadolu’daki yayılımına baktığımızda, her zaman kentlerde (İstanbul, Edirne, Ankara, Trabzon, Konya, Samsun, İzmit) ya da kentsel özellikler taşıyan gelişmiş küçük yerleşimlerde (Mudurnu, Göynük, Bartın, Safranbolu, İnebolu) uygulandığı görülmektedir (Resim 3.25–3.30). Kastamonu’da çatı içinde ve çatı

Resim 3.27. Ankara'dan bir konut (Sözen, 2001).

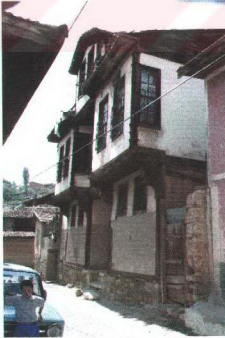
Resim 3.28. Trabzon'dan bir konut (Sözen, 2001).

Resim 3.29. Edirne'den bir konut (Sözen, 2001).

Resim 3.30. Mudumu (Sözen, 2001).

Resim 3.31. Kastamonu Hızıröğlü Sokak No: 5.

bütününden bağımsız iki tür çatı odası görülürken; yakın çevresindeki en gelişmiş kazalar olan İnebolu ve Safranbolu'da çatı içinde yer alan uygulamaların yoğun olduğu görülmektedir. Anadolu'ya yayılımı ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısını bulan bu mekanların oluşumunda, batılılaşma ile ortaya çıkan pek çok yeni olgunun etkisi olduğu düşünülmelidir (Resim 3.31).

Çatı odalarında, geleneksel Türk odasının temel özelliği olan yüklük, gusülhane, ocak gibi donatıların bulunmaması, geleneksel odalarla

Resim 3.32. Kastamonu
Çatlakkapı Sokak No: 19.

Resim 3.33. Kastamonu
Kaymakçeşme Sokak No: 37.

Resim 3.34. Kastamonu
Yukarı Pazar Sokak No: 6.

aynı fonksiyonları barındırmadığını göstermektedir. Bu durumda bu odaların temel ihtiyaçlar nedeniyle oluştuğunu söylemek zorlaşmaktadır.

Kastamonu konutlarındaki uygulamalarına bakıldığında, tamamının giriş aksı boyunca yerleştiği ve üst kat sofasıyla aynı şemada kurulduğu görülmektedir. Genelde giriş cephesine yönelen bu mekanların konutlara en büyük etkisi, giriş kapısı boyunca yarattığı düşey vurgu olmaktadır (Resim 3.32–3.34).

Ondokuzuncu yüzyılda mimaride gelişen batı merkezli yaklaşımlar sonucu, büyük boyutlar gücün ve zenginliğin göstergesi kabul edilmiş; çok katlı ve yüksek konutlar üst sınıftan tercih ettiği yapılar haline gelmiştir. Üst sınıftan aşağıya doğru inen zevk ve beğeni değerleri neticesinde yüksek konut eğilimi halk mimarisinde de kısa sürede kabul görmüştür.

Bu nedenle yapıyı daha büyük ve haşmetli gösteren çatı odalarının, Kastamonu gibi İstanbul ile yakın ilişki içerisindeki bir ticaret kentinde yaygın olarak kullanılması olağandır. Çalışmada ele alınan 37 konut içinden 11 tanesinde çatı odası görülmesi, kent genelindeki yaygınlığını; bu 11 konuttan 9 tanesinin iki katlı, 2 tanesinin üç katlı oluşu ise birkaç satır önce ifade edilen yüksek konut eğiliminin bir göstergesi olarak öngörülebilir. Kastamonu’da ve yakın çevresinde -Safranbolu gibi- görülen çatı odalı konutların büyük çoğunluğunda, bu odaların sonradan ilave edildiği anlaşılmaktadır (Resim 3.35). Kullanılan malzemelerde, pencere düzenlerinde, cephe oranlarında yapı bütününden farklı özellikler görülmektedir.

Resim 3.35. Safranbolu (H. İbrahim Alpaslan Arşivi).

Resim 3.36. Kastamonu
Küpciğez Sokak No: 18.

Resim 3.37. Üst kata çıkan
merdiven detayı.

Küpciğez Sokak No: 18'de yer alan çatı odalı konutta yerinde yapılan incelemeler, bu görüşü doğrulamaktadır (Resim 3.36). Konutun çatı odasına çıkan merdivenin malzemesi, üst kata çıkan merdiveninkinden farklı ve daha yenidir (Resim 3.37, 3.38). Ayrıca konutun ana çatısında kullanılan ahşaplarla, çatı odasının çatı ve duvarlarında kullanılan ahşaplar arasında da eski-yeni farkı görülmektedir (Resim 3.39). Çatı odası pencere oranları ve orta pencerenin kemerli biçimlenişi yapı bütününde görülmeyen bir özelliktir (Resim 3.40).

Resim 3.38. Çatı odasına çıkan merdiven detayı.

Resim 3.40. Çatı odası cephe düzeni.

Resim 3.39. Çatı odası ve ana çatıda kullanılan ahşaplar.

Kentte sonradan eklenen çatı odaları olduğu gibi, sonradan kaldırılan örnekler de bulunmaktadır. Uzun Sokak No: 11'de yer alan Zencirlioğlu Konağı şu anda kırma çatı ile örtülüdür (Resim 3.41). Ancak eski tarihli fotoğraflardan birinde, konutun çatısında kare şemalı bir çatı odası görülmektedir (Resim 3.42).

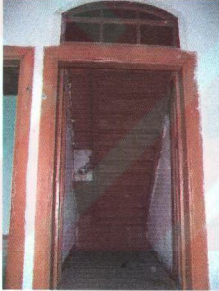
Resim 3.41. Zencirlioğlu Konağı.

Son dönemlerde iki katın ayrı kullanılabilmesi için konutun ana merdiveni kaldırılmış, iki giriшли yapıda zemin kat eyvanından doğrudan üst kata bağlanan bir merdiven yapılmıştır. Merdivenin zemin kat eyvanına açılan bir odanın kapı kasasını keserek devam etmesi, sonradan eklendiğini göstermektedir (Resim 3.43, 3.44).

Kaldırılan ana merdivenin hem zemin kat sofası tavanında, hem de üst kat sofası tavanında, çatıya çıkan boşluğunun izleri okunabilmektedir (Resim 3.45, 3.46).

Resim 3.42. Zencirlioğlu Konağı eski fotoğrafı.

Resim 3.43. Eyvana eklenen yeni merdiven.

Resim 3.44. Yeni merdiven ve oda kapısı bağlantısı.

Resim 3.45. Ana merdivenin zemin kat sofa tavanındaki izi.

Resim 3.46. Ana merdivenin üst kat sofa tavanındaki izi.

Kastamonu'nun 1881 sonrası çekilen bir fotoğrafında çatı odalı konutların hiç olmadığı, sadece birkaç yapıda çatı içinde kalan örneklerin yeni yeni yapıldığı görülmektedir (Resim 3.47-3.49). Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına ait bir değişim olarak göze çarpan bu durum, batılılaşma ile gelen çok katlı yapı eğiliminin bir sonucu olarak görülmelidir. Bu dönemde yerleşen birçok yeni olgunun, çıkarılan nizamnamelerle desteklendiği ve uygulanması için teşvik edildiği görülmektedir. Yüzyıl başlarına kadar gayrimüslim konutlarının müslüman konutlarından daha alçak olması kanunlarla belirlenirken, yüzyıl sonuna doğru bu etnik ayrımın ortadan kalktığı ve yapı yüksekliklerinin giderek arttırıldığı görülmektedir (Denel, 1982: Ekler: XXVI-LXXIII).

Tanzimat öncesi döneminin hüküm ve fermanlarında Müslim-gayrimüslim ve reaya ayırımı: yer seçimi, binaların yüksekliği, dükkanların yüksekliği, kat sınırları, malzeme seçimi hususlarında kesin kararlar getirilmektedir.

- 1137/1725 tarihli hüküm -binaların yüksekliği hakkında- müslüman hanelerin 12 zıra (9 m.), gayrimüslim hanelerin 9 zıra (7 m.) yüksekliğinde inşası.
 - 1233/1818 tarihli ferman -binaların yüksekliği hakkında- Müslüman haneleri 14 zıra (10,5 m.), gayrimüslim haneleri 12zıra (9 m.), reaya haneleri 10 zıra (7,5 m.) yüksekliğinde inşası.
- 1839'dan sonra çıkartılan nizamnamelerde artık müslim-gayrimüslim- reaya farkı zikredilmediği görülmektedir. (Denel, 1982: s.59)

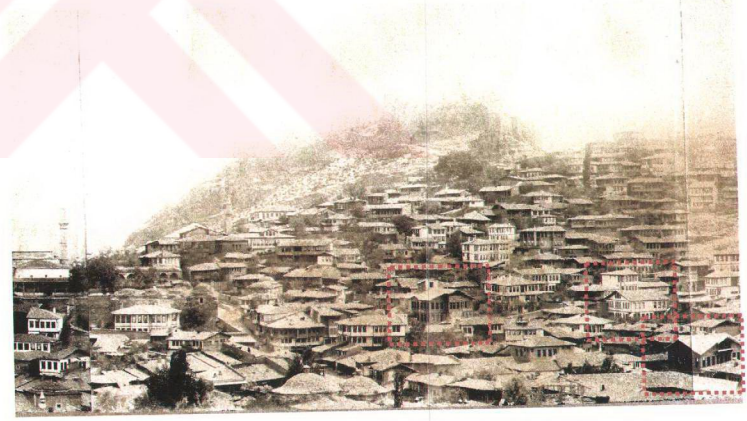
Bu nizamnamelerde konutların yapımında kullanılacak malzemeler, çıkma boyutları, yükseklikler, saçak genişlikleri gibi detaylara kadar inilmektedir. En son çıkarılan 1882 tarihli Ebnîye Kanunu'nun 88. maddesinde yer alan "Ahşap bina üzerine haddi kanunuyı tecavüz etmemek şartıyla yine ahşap olarak kat ilavesi ve yapılacak katlara oda dahi inşası caiz olacaktır." hükmü, çatı odalarının yapımına izin vermektedir. Bu hüküm, yüzyılın ikinci yarısından itibaren bina yüksekliklerini arttıran yeni hükümler sonrasında, eski hükümler uyarınca inşa edilmiş yapıların yeni haklardan yararlanmasını sağlamaktadır. Kanunun çıkarıldığı tarih ve Kastamonu'ya ait eski fotoğraf, ana katın üzerinde gelişen bu değişimin yüzyılın son çeyreğinde yaşandığını kanıtlamaktadır.

Resim 3.47. 1881 sonrası Kastamonu panoraması (Kent Tarihi Müzesi Arşivi).

Resim 3.48. 1881 sonrası Kastamonu panoraması Detay-A.

Resim 3.49. 1881 sonrası Kastamonu panoraması Detay-B

Bölüm Dört

SONUÇ

Onsekizinci yüzyılda başlayan, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında hız kazanan batılılaşma sürecinde ülke genelinde pek çok alanda değişimler yaşanmıştır. Ekonomik sıkıntılarla kentlerde başlayan göç ve kalabalıklaşma sorunu, batılılaşma çabaları ile kurumsal/yönetimsel alanda getirilen yeni düzenlemeler ve bunların etnik yapı, mülkiyet hakları, toplum ve meslek örgütlerinde yarattığı değişim, toplumsal yaşamı ve değer yargılarını değiştirmiştir. Kapalı ekonomik yapının ülke genelinde kırılışı, iletişim ve ulaşım olanaklarının artması ve merkez dışında taşra da yerel birikimlerin oluşmasıyla toplumda sınıfsal bir tabakalanma ortaya çıkmıştır. Bu olgunun fiziksel çevreye yansımaları özellikle konut mimarisinde hızlı bir değişim yaşanmıştır. Bu döneme kadar zengin ve yoksul mahalleler arasında mimari bir farklılık hissedilmezken, bu dönemden itibaren İstanbul'u model alan yerli burjuvazi tarafından yaptırılan konutlarda (konaklarda) farklılıklar görülmüştür. Bu konutlarda mimari öğelerde büyük oranlar ve çok katlılık -yükseklik- zenginlik ve statü göstergesi olarak kabul edilmiş, "batılılaşan/modernleşen" aile yapısı nedeniyle zemin katlar büyük pencereler ve kapılarla sokağa açılır olmuştur.

Ondokuzuncu yüzyıla kadar bölgesi için önemli bir sancak merkezi olan Kastamonu, bu yüzyılda kentte yaşanan ticari ve siyasi gelişmeler doğrultusunda 1846 yılında vilayet merkezi olmuştur. 1880'lerde kentin çevresiyle ve İstanbul ile ulaşım bağlarının güçlendirilmesi kentteki iç ve dış ticareti hızlandırmıştır. Ekonomik ve sosyal yapıda görülen değişim süreci, fiziksel çevre ve konut geleneğinde de yaşanmıştır. Tek konut ölçeğinde bu değişim ana kat altında ve üstünde oluşmaktadır. Servis fonksiyonları ve mahremiyet gereği yüzyıllar boyu sağır cephe kurgusunu korumuş içe dönük zemin katlar, bu yüzyılda ana katla aynı düzene getirilmiş ve sokakla ilişkilenen dışa dönük yaşama katları haline gelmişlerdir. Ana katın üstüne ise yüzyılın son çeyreğinde giriş cephelerine vurgu yapan, konutun yüksekliğini arttıran çatı odaları eklenmiştir.

Ondokuzuncu yüzyıl Kastamonu konutlarında görülen değişim sonucu zemin kat/ara kat dönüşüm sürecinde, koşullar dahilinde iki farklı değişim olduğu gözlenmektedir.

Tarıma dayalı kazancın ve aile içi üretimin bittiği, ticarete dayalı ekonominin görüldüğü, aile fertlerinin az olduğu iki katlı konutlarda, servis katı olan zemin katın tamamen ortadan kalktığı, zaten kışık kat olarak ana kullanıma hizmet veren asma/ara katın zemine inerek, tüm kata yayıldığı ve ana katla bakışık bir düzen aldığı görülür.

Pederşahi aile yapısını koruyan, çoğunlukla ikili kullanımı tercih eden büyük ailelerin üç katlı konutlarında ise öncelikle ara katın tüm kata yayılarak, plan şeması, kat yüksekliği ve pencere düzenleri ile ana katla bakışık hale geldiği, bu sırada zemin katın servis işlevini sürdürdüğü; yüzyılın son çeyreğinden itibaren ise zemin katın da ana kullanıma dahil edildiği görülmektedir. Eğimli arazide yerleşen büyük programlı konutların ise yol çeperinde konumlandıkları ve servis katı geleneğini bodrum katta devam ettirdikleri gözlenmektedir. Yüzyıl sonlarında yeni yapılan konutlarda, ekonomik koşullar elverdiği ölçüde üç katlı yapıların tercih edildiği, var olan iki katlı yapılarda da çatı odaları ilave edildiği anlaşılmaktadır.

Giriş cephelerine göre iki katlı ve üç katlı olarak ayrılan bu konutlarda, yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı düşünülen, tüm katları ile şeffaf, servis kullanımlarının görülmediği, tamamen dışa dönük yapıların cephe düzenlerine bakıldığında; üç katlı konutların dar sokaklarda yükseklikleri ve cephe boyunca devam eden pencere dizileriyle iki katlı konutların ise özenli ve davetkar giriş nişleri ve pencere düzenleriyle değişime işaret ettikleri görülmektedir.

Tek konut ölçeğinde yaşanan bu değişim, kent ölçeğinde, büyüyen nüfus ve küçülen parsellerde bitişik düzende bir araya gelen, sokak çeperine yerleşmiş dışa dönük konut dizileri oluşturmaktadır. Değişimin ifadesi konutların kent içinde özellikle ticari merkez çeperinde bulunan Akmescit, Topçuoğulları, Honsalar ve Kırkçeşme Mahallesi gibi zengin mahallelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Sağır zemin kat ve bir üst kattan oluşan, geleneğin devamı, mütevazı konutlar ise kent merkezinden uzakta kalan Hisarardı ve İbni Neccar Mahallesi gibi mahallelerde yer almaktadır. Bu durum konutlarda görülen değişimin, ekonomik ve sosyal yapıdaki değişim ölçüsünde yaygınlaştığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H., (1995), Tarihte Kastamonu, Mavi Ofset&Tipo Matbaacılık, Ankara.
- Akok, M., (), Kastamonu Şehri İçkalesi.
- Aksoy, E., (1963), "Orta Mekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensipleri", Mimarlık ve Sanat, İstanbul.
- Aktüre, S., (1978), 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, O.D.T.Ü., Ankara.
- Arel, A., (1982), Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, Ticaret Matbaacılık, İzmir.
- (1975), Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İ.T.Ü., İstanbul.
- Aru, K.A., (1998), Türk Kenti, Y.E.M., İstanbul.
- Ataoguz Çal, Ö., (1992), XIX. ve XX. Yüzyıl Kastamonu Evleri Süslemelerinden Bazı Örnekler, G.Ü., Yük.Lisans, Ankara.
- Ayhan, Y., (1995), Kastamonu Akmescit Kentsel Tarihi Konut Dokusunun Korunması ve Sağlıklaştırılması Projesi, O.D.T.Ü., Yük.Lisans, Ankara.
- Balci, P., (1980), Eski İstanbul Evleri ve Boğaziçi Yalıları, İstanbul.
- Baydil, E., (2000), "Tarihî Coğrafya Açısından Kastamonu Coğrafyasına Dair Tespitler", Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu.
- Behçet, M., (1998), Kastamonu Asar-ı Kadimesi, Kastamonu İl Özel İdaresi Yayınları, Kastamonu.
- Bektaş, C., (1996), Türk Evi, Y.K.Y., İstanbul.
- Bilici, Z. K., (1991), Kastamonu Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. yüzyıl sonuna kadar), A.Ü., Doktora Tezi, Ankara.
- (2000), "13. yüzyılda Kastamonu: Ortaçağ Kent Dokusu Üzerine Bazı Belirlemeler" Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu.
- Denel, S., (1982), Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, O.D.T.Ü., Ankara.
- Demirer, M., (), Kastamonu Yakupağa Külliyesi, İ.T.Ü., İstanbul.
- Eldem, S.H., (1984-86-87), Türk Evi I,II,III, Osmanlı Dönemi, TAÇ, İstanbul.
- Erdim, M., (1980), Anadolu Geleneksel Konut Birimi, E:Ü., İzmir.
- Eser, S., (), Anadolu Konutlarında Morfolojik Analiz, İ.T.Ü., İstanbul.
- Eski, M., (1995), "Tarih Boyunca Kastamonu", T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, sayı:27, İstanbul.
- Eyüpgiller, K.K., (1999), Bir Kent Tarihi Kastamonu, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Gabriel, A., (1938), "Türk Evi", Arkitekt, cilt VIII.
- Gökçe, G., (1978), "Geleneksel Mimaride Strüktür", Yapı38, İstanbul.
- Günay, R., (1989), Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Gür, Ş., Ö., (2000), Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, Y.E.M., İstanbul.
- Güzey, A.R., (2000), "XVII. Yüzyıl Sonu XVIII. Başlarında Kastamonu", Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu.
- Hasol, D., (1998), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Y.E.M. Yayınları, İstanbul.
- Kankal, A., (2000), "Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde

- İskan ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler”, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu.
- Kuban, D., (1995), Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- (1995), Türk Hayatlı Evi, İstanbul.
- (2001), Türkiye’de Kentsel Koruma, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Küçükerman, Ö., (1973), Anadolu’daki Geleneksel Türk Evinde Odalar, İstanbul.
- Ortaylı, İ., ((1974-76), “19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetindeki Yapısal Değişim Üzerine” A.Ü. S.B.F. B.Y.Y.O. Yıllığı, Ankara.
- Örik, N. S., (2000), Anadolu’da Yol Notları, Kayseri Kırşehir Kastamonu, Bir Edirne Seyahatnamesi, Arma Yayınları, İstanbul.
- Özkaya, Y., (2000),” XVIII. Yüzyılın Ortalarında Kastamonu”, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu.
- Palabıyık, M. S., (2000), “Kayıklar ve Kağnılar Üzerinde Yükselen Bir Mucize: İnebolu”, O.D.T.Ü. Dergisi, Ankara.
- Sezgin, H., (), “Geleneksel Türk Evinde Cephe”, Yapı 47, İstanbul.
- Sözen, M., (2001), Türklerde Ev Kültürü, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Sözen, M., Tanyeli, U., (1999), Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Tanyeli, U., (1987), Anadolu- Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.yy-15. yy.), İ.T.Ü., İstanbul.
- Tan N., (1979), “Kastamonu’nun Eski Evleri”, Sanat Dünyamız, cilt 5.
- (1983), “Kastamonu Evlerinin Saçaklarındaki Hayvan ve Bitki Motifleri”, Sanat Dünyamız, cilt 9.
- Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Uluengin, N., (2000), Osmanlı- Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi, Y.E.M., İstanbul.

EK.1. 1869–1889 Yılları I Arası Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Adı Geçen Ticaret Mahkemesi Üyeleri (Kastamonu Ticaret Odası).

1. SALNAME	1286/1869
LİVA TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hacı Hasan Ağa
Daimi Aza	Said Efendi
Daimi Aza	Hacı İliya Ağa
Azayı Muvakkate	Hasan Ağa
Azayı Muvakkate	Mustafa Ağa
Azayı Muvakkate	Mehmet Emin Ağa
Azayı Muvakkate	İliya Ağa
Katip	Mehmet Tevfik Efendi

2. SALNAME	1287/1870
LİVA TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hacı Hasan Ağa
Daimi Aza	Mustafa Ağa
Daimi Aza	Tortor Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Emin Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Ağa
Azayı Muvakkate	İliya Ağa
Katip	Muhammed Efendi

3. SALNAME	1288/1871
LİVA TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hacı Hasan Ağa
Daimi Aza	Mustafa Ağa
Daimi Aza	Hacı Elya Ağa
Azayı Muvakkate	Hüseyin Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Ağa
Azayı Muvakkate	Tanaş Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Ağa
Katip	Muhammed Efendi

4. SALNAME	1289/1872
TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hacı Hasan Ağa
Daimi Aza	Mustafa Ağa
Daimi Aza	Boş
Azayı Muvakkate	Hüseyin Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Ağa
Azayı Muvakkate	Hacı Elya Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Ağa
Katip	Muhammed Eşref Efendi

5. SALNAME	1290/1873
TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hacı Hasan Ağa
Daimi Aza	Mustafa Ağa
Daimi Aza	Boş
Azayı Muvakkate	Hüseyin Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Ağa
Azayı Muvakkate	Hacı Elya Ağa
Azayı Muvakkate	Muhammed Ağa
Katip	Muhammed Eşref Efendi

7. SALNAME	1292/1875
TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hafız Muhammed Bey
Daimi Aza	Hacı Salih Ağa
Daimi Aza	Hacı Elya Ağa
Azayı Muvakkate	Hacı Muhammed Ağa
Azayı Muvakkate	Hacı Abdurrahman Efendi
Azayı Muvakkate	Mustafa Ağa
Katip	Muhammed Eşref Efendi

8. SALNAME	1293/1876
TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hafız Muhammed Bey
Daimi Aza	Hacı Salih Ağa
Daimi Aza	Hacı Elya Ağa
Azayı Muvakkate	Hacı Muhammed Ağa
Azayı Muvakkate	Hacı Abdurrahman Efendi
Azayı Muvakkate	Mustafa Ağa
Azayı Muvakkate	Boş
Katip	Mehmet Tevfik Efendi

9. SALNAME	1294/1877
TİCARET CEMİYETİ	
Reis	Şeyh Hafız Said Efendi
Aza	Salim Efendi
Aza	Ahmet Rıza Efendi
Aza	Mahmut Ağa
Aza	Hasip Efendi
Aza	İbrahim Efendi
Aza	Mehmet Ağa
Aza	Hacı Mehmet Ağa
Aza	Hacı Salih Ağa
Aza	Yuvanaki Ağa
Aza	Bedos Ağa
Aza	Agop Ağa
Katip	Halim Efendi

10. SALNAME	1295/1878
TİCARET CEMİYETİ	
Reis	Şeyh Hafız Said Efendi
Aza	Salim Efendi
Aza	Ahmet Rıza Efendi
Aza	Mahmut Ağa
Aza	Hasip Efendi
Aza	İbrahim Efendi
Aza	Mehmet Ağa
Aza	Hacı Mehmet Ağa
Aza	Hacı Salih Ağa
Aza	Yuvanaki Ağa
Aza	Bedos Ağa
Aza	Agop Ağa
Katip	Halim Efendi
TİCARET MECLİSİ	
Reis	Hafız Muhammed Bey
Daimi Aza	Boş
Daimi Aza	Boş
Azayı Muvakkate	Hafız Osman Efendi
Azayı Muvakkate	Hacı Hafız Ahmet Efendi
Azayı Muvakkate	Mustafa Ağa
Azayı Muvakkate	Okunamadı
Katip	Halil Fahri Efendi

11. SALNAME	1296/1876
TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hafız Mehmet Bey
Daimi Aza	Artin Efendi
Azayı Muvakkate	Hacı Ahmet Efendi
Azayı Muvakkate	Hafız Ahmet Efendi
Azayı Muvakkate	Danyal Ağa
Azayı Muvakkate	Matos Ağa
Katip	Halil Fahri Efendi

12. SALNAME	1297/1880
TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Hafız Muhammed Bey
Daimi Aza	Mustafa Ağa
Daimi Aza	Artin Efendi
Azayı Muvakkate	Hacı Muhammed Ağa
Azayı Muvakkate	Matos Ağa
Mülazım	Mustafa Efendi
Katip	Halil Fahri Efendi

13. SALNAME	1298/1881
TİCARET MAHKEMESİ	
Reis	Muhammed Said Efendi
Daimi Aza	Mustafa Ağa
Daimi Aza	Artin Efendi
Azayı Muvakkate	Hafız Osman Efendi
Azayı Muvakkate	Mustafa Rafi Efendi
Mülazım	Mustafa Efendi
Diğeri	Muhammed Nadir Efendi
Katip	Halil Fahri Efendi

15. SALNAME	1306/1889
TİCARET ODASI	
1. Reis	Hacı Evliya Efendi
2. Reis	Hacı Mehmet Ağa
Katip	Ali Efendi
Aza	Hacı Ahmet Efendi
Aza	Mustafa Efendi
Aza	Hafız Emin Efendi
Aza	Hacı Mehmet Ağa
Aza	Hasan Ağa
Aza	Garabet Efendi
Aza	Ohannis Efendi
Aza	Yorgaki Efendi
Aza	Hacı Nikoli Efendi